אורות הצדיק

מאת מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

ליקוט ומקורות:

דן סתר

דוא"ל: daniadn@gmail.com

© כל הזכויות שמורות

ניתן להשיג: חנניה לוי

טלפון: 052-7444327

עיצוב כריכה:

יוגב הפקות ועיצובים

טלפון: 054-3380904

דוא"ל: yogevbarda@gmail.com

ב"ה, תשע"ח

מכתב ברכה

יישר כוחו של הרב דן סתר על הלקט החשוב שלו "אורות הצדיק" מתוך דברי מרן הרב קוק זצ"ל שכידוע כתבם לא כדבר מחוצה לו אלא כעולמו הפנימי העצמי.

ובודאי שספר זה יהיה לברכה לכל לומד תורה ומשתוקק לתקן מידותיו ולהתקרב אל ריבונו של עולם.

בברכה,

שלמה אבינר

תוכן עניינים

הקדמה 7

פרק א. הצדיק ואופיו ***9***

ייחודיותו ואמונתו בה 9

השאיפה לצדקות הרבה 15

יראת הצדיקים 18

היצירה החסידית התמידית 18

צדיקים נגלים ונסתרים 19

אורות נשמת הצדיק 21

פרק ב. הצדיק ודבקותו **27**

הכרחיות דבקותו 27

פעולת הדבקות 28

תענוג הדבקות וצער מניעתה 30

דבקות הממעטת בעבודת ה' 31

אורות הדבקות 33

פרק ג. הצדיק וצערו **35**

צערו 35

צערו על השכינה ועל העולם 38

פרק ד. הצדיק ותשובתו **41**

דקות תשובתו 41

אי-עיכוב חסרון תשובה 41

השפעת תשובתו על העולם 44

סיבת נפילתו 48

אורות התשובה 52

פרק ה. הצדיק ולימודו **55**

תורה דלעילא 55

קשייו בלימוד הנגלות 56

לימודו המקיף 59

עיסוקו בחכמת העולם 61

השפעת לימודו 62

אורות הלימוד 64

פרק ו. הצדיק ותפילתו ***69***

ייחודי הצדיק 75

פרק ז. הצדיק ודיבורו **77**

הכרת ערך הדיבור 77

זהירותו מדברים בטלים 78

פרק ח. הצדיק ומאכלו **81**

פרק ט. הצדיק וגופו **85**

שינת הצדיק 87

פרק י. הצדיק וקישורו להויה **89**

קישור טובו לכלל ולעולם 89

הארת הטרקלין לפרוזדור 97

ריחוקו מההמון 101

קירובו להמון 103

פרק יא. הצדיק ויחסו לחוטא **105**

התקשרותו לרשעים 105

רשע וטוב בו 107

מבטו על הרשע 113

פרק יב. הצדיק ואהבתו 115

אהבתו לכל 115

אורות האהבה 118

פרק יג. הצדיק וייסוריו 121

ייסורי הצמצום 121

השפעת ייסוריו 123

מחיקת רישומי העולם 126

ב"ה, טבת התשע"ח.

הקדמה

מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק, זכר צדיק לברכה, כתב רבות על דמות הצדיק וחשיבותו, ונראה שלא ניתן לעמוד על מכלול תורתו ללא הכרת דמות הצדיק שבתורתו. כתב מרן הרב בחשיבות עצם קיומו של הצדיק, וזו לשונו: "הצדיקים הגדולים, גאוני המוסר וגאוני הקדושה, הם דרושים לעולם הרבה יותר מהדרישה של כל בעלי החכמות היפות והעליונות, כתכונה ופילוסופיא, שירה ועוד"[1], ועוד כתב בדומה לכך: "החסידות היא כשרון אמנותי נפלא, שהעולם צריך אליה יותר מכל מיני האומניות שבעולם"[2].

בחיבור זה קיבצנו רמ"ח פסקאות בנושא הצדיק, בבחינת ה'רֹמַח'[3] שלקח הכהן הגדול, מרן הרב, לנצח עימו את העולם[4], ובבחינת רמ"ח איבריו, כמניין שמו - אברהם - בהם עבד את בוראו במסירות נפש כל ימי חייו. החיבור מחולק לי"ג פרקים, כנגד י"ג מידותיו של הקב"ה, אליהן נדמה הצדיק כדי להיות "בסוד הצורה העליונה"[5], וכלשון התורה "בצלם אלֹהים"[6] שבגימטריה - רמ"ח. "ולפי צִדְקוֹ של אדם הוא מִתְדַּמֶּה ליוצרו, יוצר כל באומר, ואין אדם בעולם שלא יהיה בו קורטוב של צדקות"[7].

---

[1] קובץ ד, פסקה קט.
[2] קובץ ז, פסקה קעו; ועיין מוסר אביך, פרק א פסקה ב 'לימוד היראה וחכמתה'.
[3] במדבר כה ז.
[4] קובץ ג, פסקה קט; ועיין ריש אדיר במרום לרמח"ל.
[5] תומר דבורה, פרק א.
[6] בראשית א כז.
[7] קובץ ג, פסקה רכז.

ישנן פסקאות אותן בחרתי שלא לכלול בחיבור, בין משום שאינן מזכירות במפורש את הביטוי צדיק[8], ובין משום שעוסקות בצדיקים עליונים עד מאוד בעלי הנהגה יוצאת דופן[9], בהם - על פי רוב - בחרתי שלא להתמקד בחיבור זה.

ר' בועז אופן מסר לי כי הרצי"ה קוק זצ"ל החל במלאכת אסיפת המקורות בהם עסק מרן הרב זצ"ל בנושא הצדיק; אסופה קצרה זו לא יצאה לאור, אך שלח לי אותה באדיבותו הרב אוריאל עיטם, ושיבצתי חלק מהמקורות שבה, תחת השם "מחברת הרצי"ה". שמחתי לראות שזכיתי לכוון לדעתו של הרצי"ה קוק זצ"ל ברצונו ללקט את הפסקאות העוסקות בצדיק, ולהשלים מלאכתו עד כמה שידי מגעת.

יהי רצון ש"יֵרֵד הַמָּן"[10] הזה, שה' טוחן לצדיקים[11], ונזכה ללקט שיירי אורה מדברי מרן הרב זצ"ל האמורים בצדיקים, ונתעלה אף אנו. "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים"[12], "והמחובר לטהור - טהור"[13].

דן סתר

[8] כגון: "האיש הישר", "ישרי לב", מבקשי ד'", "הוגה הדעות".
[9] כגון: "הצדיק האמיתי", "בעלי הנשמה הגדולה", "הקדושים", "הצדיקים העליונים", "בעלי רוח הקודש", "יחידי סגולה".
[10] במדבר יא ט.
[11] עיין פרי צדיק, ויצא ב.
[12] ישעיה ס כא.
[13] כלים יב ב.

פרק א

הצדיק ואופיו

ייחודיותו ואמונתו בה

א. כל העבודה, כל התורה, כל החכמה, כל המוסר, כל כוונִיות העולם כולם, הנם הכנות להעלות את העולם כולו ואת האדם בכללו למעלת הדבקות האלוהית. על כן, האדם שהוא חש בקרבו נטיה תמידית ועצומה להדבקות האלוהית צריך שֶׁיְּדַע את תכונתו, ושיְּקר בעיניו ערכו, ולא יפחות את מעלתו בעסקים אחרים, כי אם ילך בדרכו ועל ד' יתענג, ובאור הדבקות האלוהית ידבק ויתאזר. ואל יפחד ואל יבהל מכל מפריע, וידע כי ערך הרעיון ועומק הרגש האלוהי המאיר שבקרבו הוא אוצר יקר בעדו ובעד העולם כולו, ויגיל וישמח במתת חבלו, וידע כי הוא ממלא תמיד את כל העולם כולו חסד, ומכריע את הכל לכף זכות. וישמור את אורחותיו, ויעריך יפה את רוממות הערך של כל הגיוניו, ואת כל מוצא שפתיו, כי הכל הוא אחוז באיתן קודש הקדשים. וידע כי הפלא ד' חסיד לו[1], ועטרת הענוה תהיה תמיד על ראשו מעוטרת בזר שמחת עולמים (ח רמח).

ב. אמת גמורה היא, שהצדיקים העליונים, האנשים הרוחניים, שמצד עצמם אין כל עניני עולם הזה תופסים מקום אצלם, מפני שהם משערים יפה את החוסן ואת הזיו העליון, והם מתכוונים לבסמו יותר ויותר ולהמשיכו בעולם כולו, אין דרך עבודתם שוה כלל לדרכי העבודה של כל אדם, השרויים תמיד בגבולי עולם הזה ותשוקותיו ומאסרי הגוף וכל נטיותיו, וכשרואים מהם דברים תמוהים אין להרהר עליהם כלל, כי כל דרכיהם נובעים מקודש עליון מאוד[2] (א תתג).

ג. מי שמוכשר ליראת שמים אמיתית, לחסידות וקדושה, צריך לדעת, שאי אפשר כלל להיות ככל אדם, אלא הוא מוכרח להתאמץ להחזיק במידתו המיוחדת (א תקעד).

---

[1] ע"פ תהלים ד ד.

[2] עיין לקוטי עצות, ערך צדיק, אות צב ואות קג; עיין 'רזי לי' לגרי"מ חרל"פ, עמ' רמה, ד"ה הצדיקים.

ד. מי שמרגיש שמחשבת האחדות היא קרובה לרוחו, והציור של קישור כל העולמות כולם בכל האופנים הוא מעסיק את דמיונו והבנתו, הרי הוא משורשם של גדולי עולם, שעיקר עסקם הרוחני הוא הקישור הכללי של כל ההויה, ושלום העולמים האמיתי. ואל יסוג אחור משום מחשבה גדולה, ויגבה ליבו בדרכי ד'[3]. אף על פי שלפעמים נראה לו כאילו רודף גדולה וכבוד, יראה כמה דאפשר לזכך את מחשבתו בלתי לד' לבדו, לעשות רצונו בעבודתו, לגלות אור יחודו בכל העולמים, וממילא ייערה עליו רוח ממרום, לזיכוך המעשים והתכונות בתכלית הזיכוך (ב טז).

ה. אם איננו מוכרח כל כך לישובו של עולם, מפני נטייתו הפנימית לצפיות עליונות, מכל הצדדים, בין ההגיוניים, בין הדמיוניים, בין הרגשיים, ידע שזהו חלקו, להיות חי חיי הסתכלות וקדושה, מוסר וענוה, ויאהב את העולם ואת הבריות, ובזה יתישב העולם על ידי רוחו, המלא בנין פנימי (ו רמ).

ו. השואף לאורה עליונה ולבו הומה תמיד לגדולות ונשגבות, לתור בחכמות עליונות ולהתענג בנועם ד', אל יפול לבו בקרבו כלל אם איננו מוכשר לעסקי חול, לְרֵעוּת חברותית, ואפילו אם הלימוד ההלכותי או ההגיוני המסודר קשה עליו[4], כי כל זה בא מרוב אורה וקדושה של אור המופיע בנשמתו משורש אצילותה. וישמח ויעז ברב ענוה במתת אלהים אשר נתן לו, וילך בענות צדק על פי דרכו ומסילתו המיוחדה, שהיא אורח צדיקים אשר רק יחידי סגולה בה ידרכו. ומכל מקום ישתף עצמו עם הציבור בכל אשר יוכל, וישים עצמו עבד ועני גם בהיותו חסיד, ולבו גבה ונשא בדרכי ד'. וטוב שפל רוח את ענוים[5] (ג שד).

ז. הצדיק צריך להכיר את עצמו, ואם יודע הוא שגאותו נובעת היא ממקור הקדושה, מפני שהוא מתגאה במלכותו של מלך כל עולמים ומתפאר בתפארתו, אסור לו לבטל גאות קודש זו בהשפעה של שפלות דקטנות[6], כי אם יצחצח אותה הגאוה מכל סיג על ידי הופעת אור של גדולה, וממילא תתאחד עם הענוה הגמורה (א תקס).

---

[3] דברי הימים ב יז ו.

[4] עיין הקדמת המהרח"ו לשער ההקדמות, הקדמתו לעץ חיים, טעמי המצוות פרשת ואתחנן.

[5] משלי טז יט.

[6] עיין מידות הראי"ה, גאוה, אות כה.

ח. כשהצדיק האמיתי מספר בשבח עצמו, מתמלא הוא אז ענוה גדולה מאוד[7] (מחברת הרצי"ה).

ט. הצדיקים מתיגעים ביגיעה רוחנית כשהאמונה בעצמם מתמעטת בהם, ואז הם סוברים שהם דומים לכל המון בני אדם, ואפילו אם ידמו את עצמם להיותר מתוקנים ומלומדים שבהם, גם אז לא יִנָּצְלוּ משפלות פנימית[8]. רק הם חייבים לדעת, שתכונת נשמתם היא לגמרי תכונה אחרת עליונה, שהתשוקה של אור הקודש ושל הדבקות האלוהית היא נתבעת מהם בכל רגע, והם צריכים להשפיע תמיד על כל הנשמות הנאחזים ביניקה מנשמתם הגדולה והמקפת. בכלל צדיקים כאלה נכללים כל אלה שהתשוקה הפנימית לרזי תורה ולהגיון חכמת קודש בכללות דבקה בהם בטבעם. ואף על פי שלפעמים הם מתמעטים מאורם, ולפעמים נופלים בכמה ענינים פחותים, על זה נאמר כי שבע יפול צדיק וקם[9]. ואחרי כל מה שעובר עליו לא יסלק אמונתו מעצמיות קדושת נשמתו, ובפה מלא יאמר: ודעו כי הפלה ד' חסיד לו, ד' ישמע בקראי אליו[10] (א תשה).

י. לפעמים אין הצדיק מאמין בטהרת עצמו וקדושתו על ידי מה שמוצא בנפשו פגמים וכשלונות. אבל דוקא אז מגיע עתו להתרומם למעלה מכל הפגמים, כי מדתו האמיתית של הצדיק שנועם ד' תקוע הוא בלבבו, הוא להתעלות למדתו, וכל המעשים הטובים והמדות הטובות בשורשם העליון ילכו למשרים על ידי המעלה העליונה, שמתגלה על ידי הארת הנשמה הגדולה של הצדיק בעולם. על כן מחוייב הוא להשיב לעצמו את האמונה, שהיא האמונה בניצוץ האלוהי החי בקרבו בגילוי פנימי (א שח).

יא. את הצדיקים הגדולים מכרחת הנשמה להיות עומדים דוקא במעלתם העליונה, באותו האור האלוהי ושמחת ההשגה והרחבת נועם הצדק העליון והזיו השמימי שהם ראויים לו. כשהם שוכחים את ערכם והם מוצאים סיפוק במעמד בינוני, במחשבות בינוניות שהם טובות ומלאות אור לרוב בני אדם, אבל הם חסרות וקודרות ביחש למעלת הנשמה הגבוהה שלהם, מיד הם מתמלאים חלחלה וזעם, עצבון ובחילה, ויוכלו גם כן לרדת מאוד ממעלתם בירידה פנימית מוסרית, ולהפגש עם המכשולים של כל הכיעורים

[7] עיין שבחי מוהר"ן, אות כב.
[8] עיין 'רזי לי' לגרי"מ חרל"פ, עמ' רלה, ד"ה כשם, ועמ' רמד, ד"ה האדם.
[9] משלי כד טז.
[10] תהלים ד ד.

הרוחניים הסובבים את הנפש היותר עליונה, במידה יותר מרובה ממה שהם סובבים את הנפשות הבינוניות, וקל וחומר הקטנות. צער הנשמה הגדול, הסלידה המורגשת כאש צרבת בתוכיות הנפש העדינה מהכיעור והריקנות, היא מכריחה את הנשמה להכיר את מעלתה, ולשוב לעלות בדרך אשר ירדה. והעליה אז היא נמהרה, בדרך טיסה וקפיצה, בדרך נצחון. בך ארוץ גדוד, באלהי אדלג שור[11] (פ"א פסקאות, כג).

יב. כל מה שהאדם הוא יותר גדול, צריך הוא יותר לחפש את עצמו, יותר מסתתרת היא מהכרתו נשמתו העמוקה, עד שהוא צריך להרבות בהתבודדות, בהתעלות הרעיון, בהתעמקות המחשבה, בהשתחררות הדעה, עד שסוף כל סוף תתגלה אליו נשמתו, על ידי הזרחת קצת מזיוי אוריה. ואז ימצא את אשרו, יתעלה מכל ההשפלות, ויתרומם על כל מעשים, בזה שישתוה ויתאחד עם כל המעשים, ובזה שישתפל עד לכדי הנמכת הרוח היותר קיצונה, עד לכדי ביטול הצורה הדמיונית הפרטית, ואנכי תולעת ולא איש[12], עד לכדי ביטול היש בעומק עצמו, ואנחנו מה[13]. אז יכיר את כל זיק של אמת, את כל ברק של יושר, המשוטט בכל מקום שהוא. והכל יקבץ אליו, בלא שום שנאה קנאה ותחרות, ואור השלום ועֹז הגבורה עליו יופיע, הוד הרחמים, ופאר האהבה עליו יזרח, וחשק המפעל והעבודה, שקיקת היצירה וההתעודדות, תשוקת הדממה והרון הפנימי, יחדו יתאגדו ברוחו, והיה קודש[14] (ח קמט).

יג. בהתגברות גדולה צריך להחזיק עצמו איש המעלה, שהמחשבה הפנימית וההרגשה הטהורה היא נקודת חייו, לבל ייבהל מהחידושים והפלפולים והמון המעשים הניכרים הטובים שנעשים על ידי אנשים אחרים גדולים וטובים. הוא יחזיק בשלו, וידע שעבודה חשאית לפעמים היא עולה ביתרונה על כל העבודות הגדולות והטובות שהכל מכירים את כוחן[15]. וישתדל תמיד להתענג על ד', על ד' ממש, ואם יראה שדרכיו הינם סבוכים, אל ייבהל, ואל יצא ממקדשו הפנימי, כי נזר אלוהיו[16] עליו תמיד (ב קד).

---

[11] שמואל ב כב ל.
[12] תהלים כב ז.
[13] שמות טז ז (ונחמו).
[14] שמות מ טו.
[15] עיין יומא מד א.
[16] במדבר ו ז.

יד. מי שיש לו נטיה לחסידות, לדבקות אלוהית ולחכמות רוחניות עליונות מופשטות, צריך הוא לדעת שלכך נוצר[17]. ואם יָרֵף מעבודתו העליונה, שרק שרידים יחידים מוכשרים לה, מי זה ימלא את החסרון הגדול הזה? על כן ישמח בחלקו, ואל ירע בעיניו, ולא יבוז לחלקם של אחרים, אף על פי שהם רחוקים מזה מאוד, כי בודאי יש להם מקצועות אחרים של טוב ותועלת שהם רחוקים ממנו, ויהיה תמיד עשיר בדעתו, וטוב עין, ומכבד את הבריות, ואוהבם כולם, ושוחר טובתם ועילוים (ג קיח).

טו. הצדיק מוקיר את נטיותיו, מקשיב לתנועותיהן, וכל העובר על רוחו עושה בו רושם של תועלת רוחנית ומעשית. לפעמים הוא מרגיש תשוקה לאיזה דבר פרטי, של חובה או של רשות, לאיזו התגלות דיבורית או מעשית של איזו מידת חסידות, קדושה, טהרה או פרישות, והוא חש בכל ליבו ובהכרתו הפנימית שעולם מלא מדבר אליו[18], ואוצר של חיים הולך ומתמלא על ידי הוצאתו מן הכח אל הפועל את כוסף לבבו. שירה אלוהית מנגנת היא תמיד בחוקים הרמוניים בבתי נפשו פנימה, והיחש של החלק אל הכל, ואל מקור הכל, מתנוצץ ומתגלה בהמון גילויים שונים, שכליים, מעשיים, קבועים ומקריים, הרגשיים ודמיוניים. והם הם המעמידים בקרב הנשמה הטהורה את חוקי ההקשבה, ותעופת ההוד המקודש בעוז גבורתו, ומכשירים את הצדיק העליון לספוג אל תוכו כל הקושט וכל הטוב של כל עולם, יהיה מה שיהיה, עליון או תחתון, קרוב או רחוק. והחסד והשלום, הצדק והאמת, היושר והפאר, תמיד עושים גלילי אור ברוחו, המפכה תמיד ממקוריותו אור ונועם קודש. אמנם, להשלים את התוצאות של הנטיות ביחשׂן לפועל - הכל תלוי לפי רוב החכמה, התורנית והעולמית, שהיא ספוגה בתוך הרוח העדין, ההולך ומתמלא דעת קדושים ואור עולמים (ב צח).

טז. לפעמים מתגלה בצדיקים גדולים תשוקה גדולה שיכירו הכל את מעלתם ושיאמינו בקדושתם. ואין תשוקה זו באה כלל משום גסות הרוח או אהבת כבוד המדומה, כי אם

[17] עיין 'רזי לי' לגרי"מ חרל"פ, עמ' רלג, ד"ה אותם.
[18] ספר לקוטי הלכות חו"מ, הלכות שוכר, הלכה ג אות ח; עבודת ישראל למגיד מקוזניץ, פרקי אבות, פרק רביעי משנה א; תקנת השבין, אות י, 'כל הפוסל' כו'.

מפני החשק הפנימי של התפשטות האור והטוב שבהם על חוג היותר רחב האפשרי[19]. וזהו מעין התשוקה של הופעת החכמה על ידי הַמְצָאוֹת טובות וספרים טובים, שכשהיא אידיאלית היא עומדת בנקודה היותר עליונה שבאור הנשמה האלוהית[20]. מובן הדבר שתשוקה זו צריכה שימור מרובה מאוד, כי כל היסוד של החסידות העליונה, העולה ממעל להגבלת החוקים החיצונים, היא צריכה שמירה כפי גודל מעלתה. שמרה נפשי כי חסיד אני[21] (פנקס הדפים ד קיא).

יז. אותם הצדיקים שעיקר קדושתם הפנימית, וכן יסוד השגתם האלוהית, היא באה מיסוד חסד עליון שלא לפי ערך עבודתם, ולא לפי תלמודם ומעשיהם, הם צריכים לדעת את מידתם, כדי שלא יבואו לטעות שתוכן הפנימי שלהם הוא לפי ערך עמלם הנפשי והגופני, כי רק אז, בידיעתם שהם מסובבים מחסד עליון כל היום, יאיר עליהם אור הענוה האמיתית (ח קסח).

יח. צריך צדיק להאמין בעצמו שהוא ראוי לשמוח במצוות שמחה שאין כל העולם כולו כדאי הוא לה, שמחת עולמים. ובפרט בזמני שמחה, שאין קץ לאושר המתגלה בעצם הזמן ובמצוותיו מגרשים לגמרי מן הלב את כל החשבונות הקודרים, שהאדם יכול להעיב על ידם את חייו הרוחניים, שמחים בד', בקדושת גילוי אורו בתוכיות נשמתנו, המתאגדת עם תוך העולם כולו, ועולה בהכרתה בשלהבת פנימית, להתקשרות רוחנית באור ד'

[19] כתב מרן הרב זצ"ל באגרת תקנ"ה: "אבל הדרך שאני הולך עליה בעבודת ד' ית"ש, ידע אדוני שהרבה עמלתי עליה, בדמי בבשרי במוח עצמותי, ובכל כוחותי, עד שהאיר השי"ת ברחמיו את עיני לעמוד עליה, ולפני איננה דרך מסוכנה כלל כי אם דרך הקודש יקרא לה. ובזוהר (ויקהל רטו.) אמרו על "אורח צדיקים כאור נוגה" (משלי ד יח), אפילו אורחא חדתא דעבדין צדיקיא כאור נוגה הוא הולך ואור עד נכון היום, ואני בעניי איני ראוי לשם צדיק, והלוואי שיזכני השי"ת שאוכל לומר בלב שלם לומר: כגון אנא בינוני. אבל האורח שאני מתאמץ ללכת בה הוא ב"ה אורח צדיקים באין שום ספק, וכל מי שיתנהג כמנהגי ויתחבר עמי בתורה ובעבודת השי"ת, בחפץ לב, ובאמונת חכמים אמיתית, יזכה לראות את האור ואת האמת שיש בדרך ישרים סלולה זו, המוארת מאור חסד עליון. "חסד לאברהם - יומא דאזיל בכולהו יומין" (זוהר בלק קצא.). והחכמה העליונה דוקא באור החסד היא מאירה".

[20] עיין לקמן פרק ז אות ז.

[21] תהלים כה כ.

ועליצותו, בעֹז קדשו המחיה כל, ממלא כל ומקיף הכל[22], מחולל ומוליד, צדיק כביר[23] (ב רכב).

יט. כשהצדיקים מאמינים בעצמם, בכוחם הגדול ובקדושת נשמתם העליונה, הם מוסיפים דביקות אלוהית בציורים בהירים, וממשיכים על ידי זה לעולם שפעת חיים של קודש, של עונג ונחת, וסגולת רפואה, אריכות ימים, ברכות שדים ורחם[24], ואור תשובה ושמחת מצוה[25] מתרבים בעולם (ב קצג).

כ. אין לצדיקים לפול בדעתם מכל מה שעובר עליהם ברוחניות, ואפילו אם רק יש לו איזה דמיון להיות נמנה בין צדיקים, או שיש בעולם אנשים שמחזיקים אותו בבחינת צדיק, אף על פי שיש בו כמה חסרונות וכמה עירובין של הטעאות, מכל מקום יש שם גם כן נקודת קודש, כי לא מילתא זוטרתא היא להקרא בשם הקדוש של צדיק, והנקודה היותר זעירה גם כן יקרה היא מאוד, וכדאי לסבול בגללה כל מה שסובלין, בין בגשמיות, בין ברוחניות, רק שיקיים בעצמו "ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה, היה בעיניך כרשע"[26], ויהיה תמיד אוחז במעוז התשובה העליונה והתחתונה. "אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ד', אשרי נוצרי עדותיו בכל לב ידרשוהו"[27] (מכתי"ק. הובא במאורות הראי"ה, ירח האיתנים, עמ' עד).

השאיפה לצדקות הרבה

כא. אל תהי צדיק הרבה[28], ולא אל תצדק הרבה, אמר קהלת, אבל ברשעה אמר אל תרשע הרבה[29]. דהנה יש לכל דבר שאיפה ופועל. והנה מי שאינו שואף להיות צדיק גם כן יותר הרבה מערכו, הוא פוגם, שהרי חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי

[22] זוהר ח"א רכה א.
[23] פיוט אנעים זמירות.
[24] בראשית מט כה.
[25] ברכות לא א; שבת ל ב.
[26] נדה ל ב.
[27] תהלים קיט, א-ב.
[28] קהלת ז טז.
[29] שם ז יז.

אברהם יצחק ויעקב[30]. אמנם בפועל צריך כל אחד להכיר יכולתו וערכו, על כן אמר אל תהי בפועל צדיק הרבה, יותר מערכך, אבל בכוח - תצדק הרבה ותחשוק לבא לְמַעֲלָה היותר עליונה. וברשעה אמר אל תרשע הרבה, אפילו במחשבה לא תחפוץ לרשע. ויש לומר שאמר הרבה, משום שהנטיות הטבעיות של האדם, אפילו אותם שיסודם הוא היצר והתאוה, מכל מקום הם טובים כשמנהיגים אותם בדרך ישרה, ואין ראוי לאבדם מן העולם ולא לכובשם יותר מדאי[31], בין בעולם הפרטי של האדם בין בעולם הכלל, דלא לסרוסי כלבא משום כל שבארצכם לא תעשו[32], כי אם להשמר שלא לעבור הגבול, שהגבול הוא הראוי, ויתר ממנו הוא הרבה (פנקס ראשון ליפו, לח).

כב. אל תהי צדיק הרבה[33] שייך בעניינים מעשיים, אבל בענייני מחשבה, שם הוא עולם שכולו טובה שאין לו מצרים, וכל המרבה להיות מקדש ומעלה מחשבתו בקדושה וטהרה באמת לאמתו, הרי זה משובח. רק לפעמים, מפני שהתוכן המחשבי פועל על התוכן המעשי, יש שצריך להגביל גם כן את מחשבתו, אבל צריך הוא לדעת שחובת גבול זה לא בא מפני המחשבה מצד עצמה, אלא מפני הצד המעשי המעורה בה. וכל מה שישחרר יותר את תוכן המחשבה שלו מהתוכן המעשי, כן ישיג את עולם החירות העליון, שלא יהיה אסור בכבלי הגבולים, ויזכה לנחלת יעקב, שהיא בלי מצרים[34] (ו לא).

כג. בשביל שיווי המשקל של העולם, הכרח הוא שרוב בני אדם ילכו בדרך ישרה. כי מפני הרשעים המקלקלים את המשקל לצד השמאל, מוכרחים צדיקים להכריע לצד הימין יותר מהמידה הבינונית, ועוברים בהכרח על האזהרה של אל תהי צדיק הרבה[35], ונמצא העולם סובל משני הצדדים. וכל מגמתנו להעמיד את ישראל על הדרך הישרה, וכל בניך לימודי ד' ורב שלום בניך[36] (ב קג).

---

[30] אליהו רבה כג.
[31] יומא סט ב.
[32] חגיגה יד ב.
[33] קהלת ז טז.
[34] שבת קיח א.
[35] קהלת ז טז.
[36] ישעיה נד יג.

כד. אמת הדבר, שהדרך הממוצע הוא דרך החיים המאושרים הראויים לכל אדם, וזאת היא עצת ד' ברוח התורה, והודעת להם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון[37], את הדרך - זו בית חייהם[38]. מכל מקום, טבע הסגולה הנשמתית הוא נותן שיחידים יִמָּצְאוּ בעולם, שההסתכלות העליונה וחיי הפרישות הקיצונית עם הטהרה המופלגה היא נאותה להם, כדי לכבוש דרך לעולם כולו, להאיר נתיבות עולמים. ואלה הגדולים מוצאים בתכנם הקיצוני את אותה שביעת החיים והאושר המלא, יותר הרבה ממה שמוצאים אותם רוב בני אדם בלכתם בדרך הממוצע הראוי להם. על כן, יחידי סגולה בעלי חסידות מופלגה, זאת היא גם כן מכלל תוכן קדושת ישראל שימצאו בעולם, ובמאפל הגלות לפעמים דוקא אלה הענקים הם הם אשר האירו לנו את כל חשכת החיים, וישימו לנו מעקשים למישור, ומחשכים לאור (ו כב).

כה. המסוגלים לחסידות, לקדושה, להשגת רזי תורה, לא יוכלו לְדַמּוֹת את עצמם לרוב בני אדם, דרכי חייהם צריכים להיות בדרך יותר עליון, מחשבותיהם מוכרחות להיות נטויות למעלה, מובדלות מעסקי חול ופונות תמיד אל הקודש, ובזה הם עושים טובה לכל העולם, מרבים בו שפע של אושר, של קדושה, ושל מנוחה, מחממים את הלבבות ומאירים את הנשמות בסגולתם, ובהניחם את ידיהם ומתרפים ממעלתם מתפשטת נפילה רוחנית בעולם כולו. ואף על פי שדרכם בקודש צריכה להיות בקיצוניות, וחומרות, מכל מקום צריכים גם הם להיות מעורבים בדעת עם הבריות, ולדעת עת לכל חפץ[39], להגביר את תוכן החיים, ואת דעת העולם העמוקה בקרבם, את ההתקרבות והריעוּת המדינית ברוחם ונפשם, ואז יהיו שלמים באמת, ותיקון העולם יהיה ראוי לבוא על ידיהם, ומדותיהם האנושיות יתפארו ויתעלו בתכלית הטוב, ופאר רוח הקודש יחול עליהם בנעימות וחדוה (ו כו).

---

[37] שמות יח כ.
[38] בבא קמא ק א.
[39] קהלת ג יז.

יראת הצדיקים

כו. אם רואה אדם פחד תדירי חל עליו, יֵדַע שהוא צריך להעלות יראה זו למדתה, לאותה המידה של יראת ד' התדירית, שרק היא היא הראויה להיות מכשרת אותו לרזי תורה, סוד ד' ליראיו[40], לאינון דדחלי מקמי קודשא בריך הוא תדיר[41]. והיראה התדירית, צפונה בתוכה האורה המחיה את הדבקות של האהבה התדירית, שהיא היא הופעת הנועם העליון, שהיא תשוקת הנשמה הפנימית של כל יראי ד' וחושבי שמו, המתענגים על טובו, הרואים עולמם בחייהם[42] שאחריתם לחיי העולם הבא, אשרי תבחר ותקרב ישכן חצריך, נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך[43], נוראות בצדק תעננו אלהי ישענו מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים[44], ויראו ישבי קצות מאותותיך, מוצאי בוקר וערב תרנין[45] (ה קכב).

כז. דיכאות הלב התדירית שהצדיקים מרגישים מפני פחד השם יתברך והדר גאונו, ומפני יראת חטא הגדולה שלהם, אינה מעכבת על כל יצירה עליונה, כי אם היא מוסיפה פְּכחות לרוח היוצר שבנשמתם הגדולה. ולהפך, העיצבון והנדנוד הרוחני עד לכדי קדרות נפשית, שהמתאוננים על העולם ועל החיים קובלים עליו כל כך, הוא בא רק מפני החפץ להינזר מעל הפחד האלוהי ויראת החטא, שהיא טבועה בעומק הנשמה האנושית בעצם טבעה, והיא אושרה האמיתי, המביא לידי אור מצוחצח מאוד, שסופו להתהפך להארה מתוקה, עדינה, רווית עונג מלא הוד עליון של קודש קדשים (ב שמו).

היצירה החסידית התמידית

כח. ...והנפש החסידית היא יוצרת תמיד, עושה היא את עבודת פעולותיה הרוחניות בלא לאות ובלא הרף. אם תאחז לה דרך הרגיל ברוב בני אדם, לאחוז ביצירה רוחנית רק בזמנים מיוחדים, ולשבות איזה זמן מעבודת קדשה, מיד היא מרגשת לֵאוּת נוראה וירידה עצומה, בהפסקת נשימתה העליונה ההולכת ושבה בקרבה ממקור החיים האצילים.

---

[40] תהלים כה יד.
[41] זוהר ח"ב רלד א.
[42] ברכות יז א.
[43] תהלים סה ה.
[44] שם פס' ו.
[45] שם פס' ט.

האומנות החסידית היא אומנות נובעת בתדירות, מעין לא אכזב, שתולדתה היא הדבקות האלוהית העשירה, הממלאה בריבֵי רבבות אין קץ של גווניה, חללם של כל העולמים (ז קעז).

כט. השלהבת הגדולה, של צמאון הדעת, של שקיקת היושר, מרעשת כח החיים של טהורי הרוח, דוחפת היא אותם לעבודה גדולה, מטרדת ובלתי פוסקת, לא יֵדְעוּ שלוה ומנוחה, יִשְׂגּוּ תמיד באהבה וחשק עליוניות, ובלבבם תמיד מְצֵרִים הם, מרעידים, ומלאים בטחון ועז, תקוה רבה, וחרדה אצילית, עין טובה, וחדירה עמוקה, הרגשת פגמים ומיפוי כל פשע. וְלִבַּת האהבה והחסד עולה ברום גליהָ, ואשהּ אש קודש, ברב עֹז יוקדת, בְּמֵי התורה החכמה והדעת, בְּמֵי התפילה התשובה והדבקות, הַמְּשָׂרִים, החסד והצדקה, שֶׁהַחֵפֶץ הטוב שקוע בהם בחמדתו הכבירה, מכבים את קצת שלהבת אש הצמאון היוקדה, ורוח נכון ושוקט מתחיל להתגלות, ושב והיה לבער[46], ולכח חיים אדיר וְנִשָּׂא (ד כו).

ל. הרצון הטוב הקבוע בלב הצדיק לעולם, שוכן עמוק מאוד בתוכיות נשמתו. ומתוך נקודה מאירה זו הוא מלא גודל ועֹז בגאות ד', ומלא פחד ויראה מכל חטא. זה הרצון מחולל הוא נפלאות בעולם, הוא דוחף תמיד את ההויה כולה, שתצא מחשכה לאור עולם (א תקפד).

צדיקים נגלים ונסתרים

לא. מהו המובן של צדיקים נגלים ושל צדיקים נסתרים, שכל כך דברו על המדרגה האחרונה אבותינו הטובים בהערצה נפלאה. הצדיקים הנגלים הם שהם נתונים אל הטובה הכללית החברותית, הטובה המוגבלת המעשית והרוחנית, שיכולה להיות משוערה וממודדת. והצדיקים הנסתרים עולים על זה במה שהם רואים, שכל טוב מדוד ושקול, מנוי וספור, הוא באמת רק תוכן של איזה מיעוט רע, לא אור גמור שרוי בתוכו כי אם מיעוט של חושך, לא אורות כי אם מאורות[47], והמאורות לפעמים יכולים להיות נלקים,

[46] ישעיה ה ה.

[47] זוהר חדש כרך א, פרשת בראשית, דף כו עמוד א; בית עולמים, קלב ב, ד"ה וארעא.

ובחסרונם מארת[48] כתוב בהם, ולקללה הם נהפכים[49], על כן הם שואפים אל הטוב העליון, הטוב שהוא למעלה מכל מידה ושיעור, רק בתור שימוש של מבוא, של כלי, משתמשים הם גם כן בהדברים, שעל ידם מתגלה הטוב המדוד, האורה המוגבלת, אבל כונתם ושאיפתם, אופי נפשם, וחפץ חייהם העמוק התדירי היא רק התעלות עצמנו, והתעלות כל העולם, כל היש, כל ההויה למעלת יסוד כל המרחבים, לאור כל האורות, לנחלה בלא מצרים[50]. והסביבה, החברה בכל צורותיה, אפילו היותר אצילויות, הדיבור לכל סגנוניו, אפילו היותר שירי, אינו יכול לספוג אל תוכו את כַּבִּירוּת חפצם, על כן הם נעלמים ונסתרים מכל, וצדקתם, אם תהיה לפעמים גם כן גלויה, אינה כי אם מעלמת את זהרם העליון. אבל הם צנועי עולמים הם, לא נתנו להגלות, וסגולתם הנסתרת היא חבויה תמיד. ממתים מחלד חלקם בחיים וצפונך תמלא בטנם[51] (ז קסב).

לב. ישנם צדיקים שהם נגלים לבד, רק שהם יונקים מאור הנסתר דרך צינור מיוחד לדעת ולאמונה, והוא מופיע אור על כל דרכיהם, וישנם גם כן צדיקים נסתרים, שרק דרך בקיע רוחני הם משפיעים על העולם הגלוי שלהם, או לפעמים גם של אחרים, וישנם אמנם צדיקים שלמים, כפולים ברוחם, שהם מעוטרים בשני הכתרים, הנגלה והנסתר, ובהם ישנן גם כן מדרגות. יש שהכתרים הללו הם קצת סותרים זה את זה, מקטרגים זה על זה, ומכל מקום בכוח הגדול של אור קדשם הם מטילים שלום ביניהם. ויש שהכתרים מושלמים בחיבור הגון עד שאין שם שום קטיגוריא, והשלום העצמי הוא מנת חלקם, והם שטים בים וביבשה, בארץ ובשמים, בכל מלא שאיפתם המרחביהית. וישנם צדיקים מוכפלים, העולים על כל אלה, שכבר אחדו את הכתרים, עד שאין נופל בהם גם שם של חיבור, והנגלה והנסתר נעשה דבר אחד ממש, הם אינם פוגמים בנשיאת שתי אחיות, עלמא דאתגליא ועלמא דאתכסיא[52], רחל ולאה, כי אינם אצלם שני תוכנים, שני גופים, שיד הקנאה יכולה לשלוט בהם, ותקנא רחל באחותה[53], אלא פרצוף אחד יסודי מקורי[54], שהחמדה המוגבלת הגלויה, באדירות כל מרומי קדשה, והחמדה האצילית הבלתי גבולית

[48] בראשית א יד.
[49] מסכת סופרים פרק יז הלכה ד.
[50] שבת קיח א.
[51] תהלים יז יד.
[52] זוהר ח"א קנב א.
[53] בראשית ל א.
[54] שער הכוונות, דרושי העמידה, דרוש ב, פירוש תיבת באהבה.

הגנוזה וכמוסה לעד מתבלטות בו ומתואמות בקרבו בהתאמה אחדותית, עשירה ומכוללה. ועץ יוסף ועץ יהודה נעשים עץ אחד[55]. אורו של משיח[56] הוא זה, ד' צדקנו[57] זה שמו אשר יקראו לו, המלך שהשלום הוא שלו[58] (ז קסג).

אורות נשמת הצדיק

לג. הצדיק האמיתי, דעתו שפלה עליו לאין שעור, מפני שהוא מכיר את גודל הכיעור של הרע המובלע בו, בין מצד הרע הכללי של העולם כל זמן שלא נתברר כולו, בין מצד העצם של המהות של הצד הרע שבנפשו עצמו, בין מצד חלישות הרצון וסתימת אור היושר והצדק, שאינו מאיר בחליקים רבים מכוחותיו. ומכל מקום אינו מראה את שפלותו בגלוי, ולפעמים גם לְבָּא לפומא לא גלי, משני טעמים, אחד שלא ישפל ויחלש הצד הטוב שבנפש, ושלא ילקה אגב הוצא כרבא[59], והשני שלא יתגאה בְּהַשְׁפָּלוּת עצמה, ושלא תעורר הענוה הגלויה קנאה יתרה. ומכל מקום, מפני שבוחן לבבות יודע עד כמה השפלות הפנימית מגעת, זוכה הוא לכל המעלות של הענוה, אף על פי שמצד המניעות האמורות לא הוציא את סגולת הנפש הזאת מן הכוח אל הפועל בכל צביונה ותפארתה, והוא בכלל חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה[60] (א תרפט).

לד. כל המחשבות והרעיונות, התשוקות הגדולות, והנסיונות העצומים, שעוברים על כל צדיק בנפשו הפרטית, כולם עוברים הם על כללות האומה, ובאופן כללי על כללות האדם, ובאופן יותר כללי על כללות העולם, וכל העולמים כולם. וכל מה שהאורה הפנימית והמקפת העליונה היא יותר נתבעת ברוב אמת מנשמתו של אדם, והוא מתגלגל הרבה בצער הצמאון לשבר את נפשו מהריווי העליון, עד שהצער בא לידי דכדוכה של נפש ממש, עד לכדי בחילה בחיים, ועד לידי התמעטות הכוח, וההתהלכות כצל בנטותו, ובכל זה לא יפנה אל רהבים, ולא יאבה בשום אופן לשכר את עצמו בשכרון החיצוני של העולם, לא בתאוות גשמיות, ולא ברוחניות, ולא בדמיוניות, ולא במה שקוראים שכליות, כי אם

---

[55] עיין יחזקאל לז יט.
[56] פסיקתא רבתי (איש שלום), פיסקא לו.
[57] ירמיה כג ו.
[58] שמות רבה פקודי נב ה.
[59] בבא קמא צב א.
[60] ברכות ו א.

עומד הוא על משמרתו, והתגלות האמת העליונה והטוב המוחלט בנשמתו ובעולם הוא כל ישעו וחפצו, לפי מידה של התגברות תכונה זו, הוא הולך ומשתוה לרוח כל העולמים, וסוקר הוא מפנימיותו את הכל, והולך האור ובא לו מתוך מחשכיו, עד כדי צפיה נאמנה מסוף העולם ועד סופו, כל אחד ואחד לפום דרגיה, ויראה בגאות ד'[61], ברב עֹז וחדוה, וארח צדיקים כאור נֹגה, הולך ואור עד נכון היום[62] (א תקצח).

לה. יש צדיק שמזדמנות לו מניעות גדולות לאין חקר, משום שאם ילך במעלתו כסדרו, יבטל את מידת הדין לגמרי מן העולם, והעולם צריך לה עד עת קץ[63] (א תכז).

לו. ישנם צדיקים כאלה, שאינם רשאים לצאת חוץ לדבקות תכונת רגשי לבבם, ואינם צריכים להסתכל חוץ לארבע אמותיהם[64]. וישנם כאלה, שהם שטים על רוחב כל התכונות השונות, והם מסתכלים בשמים ובארץ ומסוף העולם ועד סופו. ויש לפעמים צדיק גדול, שהוא כולל את שתי הסגולות יחד, ולפעמים איננו מסתכל מחוץ לארבע אמות, ולפעמים עיניו משוטטות בכל. שא עיניך וראה, צפונה ונגבה, קדמה וימה[65] (א שו).

לז. ישנם צדיקים שעבודתם היא בדרך השכל והמחקר והם מלאים חכמה והגיון, ואינם יכולים לסבול עבודה פשוטה של הֶרְגֵּשׁ פשוט שאין לו שורשים בשכל ברור. וישנם להפך, צדיקים כאלה, שכל מדתם היא רק ברגש פשוט, ואינם יכולים לסבול שום נטיה של חקירת השכל. וכל אחד מהצדיקים הללו, יש לו אנשים רבים שהם בני גילו, וצריכים לדרוך בדרכי עבודתו. אמנם, העוסקים בעבודת השכל, מתוך שהשכל הוא יותר גדול מהרגש, מכירים הם את מהותה של עבודת הרגש, ואף על פי שהם יודעים לפי תכונתם שעבודה זו לבדה אינה מספקת, מכל מקום לא יבזוה... (מחברת הרצי"ה).

לח. הצדיקים הגדולים, כל נטיותיהם הטבעיות הנן מלאות קדושה, וכל מי שדבק להם, אפילו ביחשׂ למילוי רצונם היותר פשוט, הוא דבק בקדושה, ויוכל על ידי זה להתעלות ולהנצל מכל צרה. אין לשער את העדינות שיש באהבת החיים של הצדיק האמיתי, איננה

---

[61] ע"פ ישעיה כו י.
[62] משלי ד יח.
[63] דניאל יב ט.
[64] ספר האורה לרש"י, בנוגע לאמורא רב.
[65] ע"פ בראשית יג יד.

כלל אותה הנטיה הגסה של אהבת החיים המרופדת בשכרון של נטיות החומר הגסים המצוי אצל רוב הבריות, כי אם אהבת אור ד', אהבת חיקוי לחסד עליון בעולמו, המתפשטת על פני כל היצור. מי שמבקש מן הצדיק איזה דבר של תועלת להתפלל עבורו[66], כבר הוא מקושר בנשמתו על ידי יחש הכבוד והאמונה, וממילא מאיר ברוחו גם כן חלק מהאור העליון שבנשמת הצדיק. אם הוא נותן לו מכספו בדרך דורון של הבעת כבוד נעלה, ומעורר על ידי זה את הכוח הנפשי הטבעי של נשמת הצדיק, יופיע עליו בזה אור ישועה ועזֹ ד' (פנקס פ"א פסקאות, לב).

לט. החסידות היא כשרון אמנותי נפלא, שהעולם צריך אליה יותר מכל מיני האומניות שבעולם. היא מבססת את רוח האדם בכללו ומעמידתו על עמדתו העליונה, שהוא שואף אליה בפנימיות תוכנו. להשלמתו של כשרון עליון זה צריך שיבורך בעליו בכוח מדמה עדין, מדויק וחודר, וכל מה שיתגלה אור השכל והצחצחות העליונות של טהרותיו על כוחו המדמה, ככה יתברכו ציוריו. אז דברת בחזון לחסידיך[67]. והנבואה גם היא מגזע החסידות העליונה מתענפת. ומתוך החיים העצמיים, הנאדרים בקודש, ההולכים ושוטפים בקרב נשמותיהם של האמנים העליונים, יחידי הסגולה, חסידי הדורות, כוח החיים בכללו, שבכל דור ודור, בישראל ובאנושיות כולה, הולך ומתברך, והתכונות הנפשיות הנשאות, המדות הטובות, הרצון העמוק להיטיב, ולחקות את ההטבה במעשים, בדיבורים, בכתבים, ובכל מהלכי החיים, שאיננו פוסק, והוא כמעין המתגבר בלבם של החסידים המוכתרים בכשרון האמנותי המקודש של אור החסידות האמיתית, הוא שופע בעזוז כוחו, ופועל פעולה גנוזה על כל הנפשות כולן, לחזק את מצעדיהם, ולאמץ את רצונם, המתעודד להיות הולך ומתחזק גם הוא לדרך הטובה והישרה. ומטעם זה מוכרחת היא האנושיות להעמיד מכולה חסידים, מיוחדים בסגולתם הנפשית (ז קעו).

מ. הקדושה העליונה, שהיא יסוד הצדקות המופלגה הרוחנית, היא כשרון גאוני, מוטבע ביסוד החיים ושורשי הנשמה. מובן שיש מקום לרצון החופשי לפתח את הכשרון הזה, וגם לטשטשו, אבל ביסודו הוא כשרון, ולא רק רצון פשוט. הצדיקים הגדולים, גאוני המוסר וגאוני הקדושה, הם דרושים לעולם הרבה יותר מהדרישה של כל בעלי החכמות היפות והעליונות, כתכונה ופילוסופיא, שירה ועוד. יש תכונה מיוחדת לכנסת ישראל, לגדל בתוכה צדיקים איתני עולם. הצדקות במרומי חסידותה תוכל לצאת אל הפועל

[66] עיין ב"ב קטז א.
[67] תהלים פט כ.

בשכלולה רק על פי ההכרה של האחדות האלוהית וטהרתה, ודעה עליונה זו יסוד חיי האומה היא, על כן היא מוכשרה, לגידול כשרון זה. ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ[68] (ד קטו).

מא. מי שיש לו רוח קדושה מכיר הוא את היתרון של טהרת הגוף בהכרה ברורה, וחפץ תמיד שיהיה גופו טהור, כדי שלא יעכב כח המדמה, הקשור בגוף הרבה מאוד, את הפעולות השכליות העליונות, מהתגלות בפועל בכל הוד תפארתן בנשמת היחיד, שממנה באה ישועה לעולם. אמנם, הצער וההשתוקקות לטהרת הגוף מכינים הם את ההכשרה של הכוח המדמה, על כל פנים באיזו מידה, גם אם מזדמן עיכוב להטהרה שבפועל מחמת אונס (ב רעא).

מב. המסתכלים הפנימיים אינם נפרעים כלל במהלך הגיונותיהם מפני הסדר של ההסתכלות החיצונה שאינה הולמת עם סדרם. הם יודעים שעולמם עולם ודאי הוא, והסתירות, שבאות מעולם אחר, אינן תופסות מקום אצלם כלל. וברורה היא להם האמת לאמיתה, שכל הסתירות אינן אלא לפי תנאי השכל המצומצם, שאין לו ערך כלל עם האמת הגדולה בהחלטתה העצמית. ומתוך ידיעה בהירה זו, ההולכת לפניהם הלוך ואור, כל מה שהם יותר מתכנסים בעולמם, המלא אור וחיים, חיי קודש ואור תורת אלוהים חיים, הם נעשים יותר גיבורי אל (ב קנד).

מג. הצדיק חפץ לשמח את כל העולם כולו, את כל ההויה, על ידי מה שהוא מרומם את פנימיותה, במה שהוא מרומם את עצמו, וזאת היא שמחת ד'. ישמח ד' במעשיו[69] (ב קיג).

מד. סמוך לעקבא דמשיחא מתרבה סגולת האחדות באומה, והמעשים הטובים, והדעות, והאור האלוהי שנמצא בצדיקים, פועלים על קדושת הכלל יותר מבשאר הזמנים. והסגולה ההיא טמונה היא במטמון של קטיגוריא ומריבות, אבל תוכו רצוף אהבה[70] ואחדות נפלאה, שמעוררת הרגשה כללית לצפות לתשועת הגוי כולו (ב רצב).

---

[68] ישעיה ס כא.
[69] תהלים קד לא.
[70] שיר השירים ג י.

מה. ישנם צדיקים שצמאים הם מאוד להתגלות אור אלוהים בלבבם וחפצים הם להגות את השם באותיותיו כדי להתמלאות מזיוו, אבל שבים הם לאחור מפני שהם יודעים שאי אפשר שֶׁיִּגָּלֶה להם אור גדול זה כי אם במקדש שיבנה במהרה בימינו[71]. להשקיט מעט את צערם, מזכירים הם לפחות את השמות [המורשים] להזכיר בלא כינוי והקטנה בעת שמדברים הם בדבר התגלות האלוהות שבהם וקוראים בשם אלהים בלא חילוף האותיות הרגיל להאמר ולהכתב: אלקים[72], וכותבים שם ההוי' בקדושה במקום הצורך, ולפחות שם אדנ' כמו שהוא, ואינם יכולים להסתפק בסימונים הנהוגים להכתב בהם השם כמו האות הד' או הה', כי שואפים הם ומשתוקקים לגילוי היותר אפשרי של האור האלוהי בכל ענין (מחברת הרצי"ה).

[71] יומא פרק ו משנה ב.

[72] עיין שו"ת שאילת יעב"ץ א פא; יוסף אומץ סי' שמ"ט.

פרק ב

דבקותו

הכרחיות דבקותו

א. הצדיקים קשורים הם תמיד בדבקות בד' ית"ש, ואינם יכולים כלל לצייר להם חיים בלא נועם הדבקות האלוהית. אמנם, מפני שבכל רעיון אנושי מתערב הרבה מהדמיון הכוזב, ועמו יחד מתערבים המון מדות רעות, שהן מסתעפות כמו ענפים, היוצאים משורש קטן, וכגידולי זרעים רבים מגרעין, על כן הם צריכים לברר על ידי תורה ומצות את הדבקות האלוהית, שתהיה כולה ברה וקדושה (א רנז).

ב. תלמידי חכמים הם כדגים שאינם יכולים לפרוש מן המים, כן אינם יכולים לפרש מן התורה[1]. וכשהם פורשים מן התורה, מיד הם מרגישים בקרבם נטיה לכל אֲפֵלוֹת הרוחניות והתעוררות הרע המחריד. וכל מה שמדרגתו של התלמיד חכם יותר גדולה, כך אינו יכול לפרוש ממדרגת תורתו, עד שצדיקים הגדולים, שגדלה מעלת רוחם ונשמתם, אינם יכולים לפרוש מהדבקות האלוהית ומעולמים עליונים. וכשהם צריכים לעסוק בתורה הנגלית ובמצות מעשיות, ובעסקי העולם לחברת בני אדם, אפילו בדרך מצוה וקדושה, הם צריכים להכין להם מגינים, שלא יפגעו בהעתקם ממעלתם הטבעית שלהם, שהיא ההתקשרות בצרור החיים של ד' אלהיהם (א שפט).

ג. הצדיקים הגדולים מוכרחים להיות קדושים, מוכרחים להיות דבקים עם האור הגדול המרוה והמענג, המקדש והמטהר, שכל העולמים כולם שואבים מזיוו. הם מוכרחים לדעת את ערכם הגדול, שהוא נעוץ בעומק הגדולה הנשמתית שלהם, שהוא יסוד העולמים, קיומו והופעת הנשמות, השכליות והרצוניות, היותר טובה כבירה ועשירה. מתענים הם קדושי עליון הללו בעינויים אין שיעור בכל עת שיורדים מגדלם, אף על פי שרק אז יהנו מהם בני אדם, וגם הם ימצאו לפעמים אז בקרבם את ערכם הבינוני שהוא לפעמים יותר רצוי להם מהערך העליון, שאין לו דוגמא בחיים הסביביים. אבל כל אלו המנוחות שוא ותוהו הן. מנוחת עולמים של צדיקי עולם היא דוקא נועם העליון של כבוד

[1] ברכות סא ב.

אל יוצר כל, וההתהלכות עם השכינה האלוהית בכל העולמים, בטיול חפשי, נאדר בקודש, מתעלה מכל גון, מרומם מכל הגבלה, השערה וחזיון, ומשום כך מלא תענוגים עדינים, ריחי בשמים, המון כינורות ונבלים, שיח סוד, שירת שנאנים ורוממות הגיונים של אראלי קודש, מלאי אהבה יראה וגובה, מעוטרים בכל הדר שכל, בכל עז מעשי, בכל עצה ישרה, בכל אורח חיים סלולה, בכל תפארת ענוה, בכל אהבה לכל יצור, בכל רחשי כבוד לכל בריה, בכל משאת נפש, להשלמת כל כשרון, לברך את כל, לעלה ולרומם, לשבח ולהדר תהילת קודש קדשים (ד צו).

ד. הצדיקים העליונים אינם יכולים להיות נפרדים אפילו לרגע אחד מדבקות השי"ת העליונה, ברעיון, בשכל, בציור ובדמיון. ואם על ידי איזה סיבה יתנהגו כבינונים, שתהיה מידת יחושׂם אל קדושת השי"ת רק לפרקים, יסבלו מזה הרבה מאוד בגשמיות וברוחניות. וסוף כל סוף יגרמו להם היסורים הרוחנים ביחוד, שישובו למעלתם ולא יְדַמּוּ עצמם לרוב העולם, לא במעלותיהם ולא בחסרונותיהם (מכתי"ק. הובא במאורות הראי"ה, ירח האיתנים, עמ' עד).

פעולת הדבקות

ה. הצורך של הדבקות האלוהית, במחשבה ובחשק הלב, שהוא יסוד האמונה בחיים, שהוא בא ודופק בחזקה בהרגשת הנשמה המוכשרת לזה מצד דרכי חייה, מדותיה וידיעותיה, צורך זה מקורו הוא בההתאגדות הכללית, שצרור החיים הכלליים אגוד הוא ביחד. ועל פי מידה מיוחדה הקרבה הזאת מאגדת את הנשמות של כל פרטי ישראל ביחד, ובמידה יותר רחבה את כל האדם יחד בכללותו, באיגוד הצלם האלוהי הכללי, ובמידה יותר מורחבת מתאגד ביחד כל צרור החיים של כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, תוצא הארץ נפש חיה למינה[2] - זו נפשו של אדם הראשון[3], ובמידה המתרחבת ביותר, עובר גבול האחדות על כל המצוי, כל הנברא הנוצר והנעשה, ומיסוד האחדות שבצורות הכלליות הללו, שהוא דבר של מציאות בפועל, בא הצורך העליון לקרבת אלוהים ולדבקות עליונה, שבאמת לא את עצמיותו לבד האדם מעלה ברוממותו המקודשת, בעת אשר חדוות אלוהים עליונה תמלאהו, בעת שרוח הקודש מקשקש לפניו כזוג[4], ולבו מלא על כל גדותיו

[2] בראשית א כד.
[3] תיקוני זוהר, תיקונא שתין ושבע.
[4] ע"פ סוטה ט ב.

אהבה לכל היצור, כי אם את הכל הוא מעלה, את כל הנשמה, כל החי, כל היש. וכל נשמה יותר עליונה מרגשת בעתים יותר תכופות את הצורך הגדול הזה. וישנם אדירי אמונה, גדולי נשמה, שמעולם אין עֲלִיָּה עליונה זו של דבקות אלוהית, מאירה ושמחה, סרה מאתם. והם הם יסודי העולם, מדריכי התבל, משכלליו ומיסדיו, המרבים בו שלום ואושר. וכל הצדדים של ההטבות והעליות למצב החיים, כל העצות הממלכתיות, הספרותיות, הכתתיות, וכדומה, אינם כי אם קטעים קטנים מגדולת פעולתם של גדולי נשמה הללו, שאור החיים הגדול שלהם מצד עצמו ממלא את העולם כולו תקון ואורה. ובזכותם המחשבה שבאדם הכללי חיה ומתהפכת לכח פועל ומרבה להיטיב, לשפר ולהעלות את החיים הלאומיים והאנושיים, הכלליים והפרטיים, דרגה אחר דרגה, אל מעלתם העליונה. בי מלכים ימלכו ורוזנים יחקקו צדק[5], בי שָׂרִים יָשֹׂרוּ ונדיבים כל שופטי ארץ[6] (ג ג).

ו. הדביקות העליונה להקדוש ברוך הוא, שמתמדת בלב הצדיקים חושבי המחשבות הגדולים, היא מזכה את העולם כולו, ומגינה על כל המעשים, ומכרעת את ישראל לכף זכות, ומקרבת את הגאולה, ומעלה מעֻמקי שאול גם את הנשמות הנידחות, ופותחת בעולם צינורות החסדים הנאמנים, שהם מתעלים באורם על כל הדינים המצומצמים, עד שאפילו אותם הרשעים שעל פי סדר עבודה המתגלה על דרך המעשים היותר קדושים וטובים אי אפשר לזכותם - מזכים אותם על ידי הטוהר העליון של הדביקות האלוהית, שהיא מבררת ומצחצחת את המעשים. והיא דרגת בור כפים, ימלט אי נקי ונמלט בבור כפיך[7] (ב רנד).

ז. העולמות העליונים קוראים לצדיקים להיות תמיד אִתם. הנם מרגישים את עצמם, גדולי רוח אלה, לאזרחים גמורים בעולמים הגדולים והטובים ההם, העומדים בתנאים הרבה יותר טובים בערך המציאות הכללי, מעולם המוחש שלנו המלא טעויות וכיעורים, משטמות ומבוכות. אין צריכים לברוח מעולם זה כדי למצוא עולמות עליונים וטובים ממנו. העולמות העליונים הנם עומדים עמנו, חיים הם כולם ומתכנסים בנשמתנו, חוקי

[5] משלי ח טו.
[6] משלי ח טז.
[7] איוב כב ל.

המקום הבל לפניהם, מציאותם גדולה הרבה מכל הערך של מקום. הנה מקום אתי[8] (ד צד).

ח. הדבקות האלוהית האמיתית, כשהיא משפעת את שפעה על העובד האמיתי, היא ממלאת אותו זיו תענוג והרחבת הדעת, וכל הכוחות וכל החושים שלו מאירים ושמחים, והעולם וכל מלואו שמח עִמו. ההשגה המביאה את הדבקות האמיתית, ובאה עמה ביחד, היא ההארה של העושר של הישות האלוהית, שהיא משׂבעת מטובה את כל הקשורים עמה. ניצול הוא בזה מהעוני הגדול של העולמות הנפרדים, שכולם הם חשוכים ודלים לגבי האור והעושר העליון של מלך הכבוד ברוך הוא, ד' אלוהים אמת[9], המצוי האמת[10], אשר אין עוד מלבדו[11] ואפס זולתו. כי אשב בחשך ד' אור לי[12], אל ד' ויאר לנו[13], ד' אורי וישעי ממי אירא, ד' מעוז חיי ממי אפחד[14], ואבואה אל מזבח אלהים, אל אל שמחת גילי[15] (ו יח).

תענוג הדבקות וצער מניעתה

ט. הצער הגדול, שמרגיש כל צדיק בעצמו על מעוט הדבקות האלוהית, שהוא חש בעצמו, שאינו שובר את צמאונו הגדול, ומצער זה כל אבריו משתברים תמיד מרוב כליון נפש, ואין לו מנוחה בכל עונג ונחת שבעולם, זהו ממש צער השכינה, שתוכן החיים של כל העולמים כולם הומה אל השלמות האלהית העליונה שתתגלה בהם, וההתגלות הזאת, בהרחבתה ותענוגיה, מותנה היא שצריכה לשכלול הרצון החופשי של בני אדם, וכל הכשרון והמעשה הטוב וההדור התלוי בו. על כן משתוקקים הם הצדיקים לתשובת הכלל

[8] שמות לג כא; מדרש תהלים (שוחר טוב), מזמור צ, אות י.
[9] ירמיה י י.
[10] רמב"ם, הלכות יסודי התורה, א ד.
[11] דברים ד לה.
[12] מיכה ז ח.
[13] תהלים קיח כז.
[14] שם כז א.
[15] שם מג ד.

תדיר, ובתוכיות לבבם רודפים הם לזכות לחיביא כמאן דרדיף בתר חייא[16], כי באמת הוא חיינו וחיי כל העולמים (ד מז).

י. מי זה יוכל לספר ולתאר את התבערה הגדולה של הצמאון הגדול, אשר לצדיקים, לאלוהים. הדבקות האלוהית הנתבעת מעומק לב נפש רוח ונשמה, כשהיא מנועה מאיזה כוח, כשחלק אחד מחלקי החיים, המכוננים את החיים כולם, אינו עומד ישר נגד האורה הנעימה הנחשקת הזאת, מה עצום הוא הכאב, מה נורא הוא המחץ החודר. ולעומת זה, התענוג, שאין לו דוגמא וערך, שאין לו משל ותיאור מהשביעה של עונג אלוהים אל חי, מי יוכל לסמנה? מי הוא אדון השירה אשר יעצור כוח[17] לגלות קצת מחמדת רשפיה? וכשמחברים יחד אלה שני הניגודים, הצער העמוק הבוער מאש הצמאון עם העונג האיום אשר לא יחקר, ממילוי החשק הנערץ בעוז קדשו מקרני אורות של זיקי אהבת אלוהים, של מציאת אור ד' בעומק רגש, בתוכן דעה, מה עצמה סערה רוממה ונשגבה זו, שגליה כל כך נפלאים הם במעמקי הנשמה, מי יוכל לתן דוגמא לעומק חיים זה של נחלי צער המשתפכים לתוך נהרי עדנים, מתבוללים בהם, מתרכבים על ידם, מתעמקים כל חד על ידי משנהו בעומק נשמת הנשמה. והנשמה רווית עדן, עמוקת חיים, עטורת גבורה, שואבת מכל פלג ונחל, מתאמצת מתגדלת ומתרחבת, וששון גיל ואושר אין קץ, גדולת מלכויות מלכי מלכים, רוחב רחבי שחקים חשה בקרבה. ואין מידה לגדולה, אין קצב לתפארת, ועומק האמונה עמוק מתהום, ויאורי הדעת גלי בדולח מפכים, והולכת הסערה ונשקטת בהמון נצחון עדנת עולמים, מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים[18] (ד טו).

דבקות הממעטת בעבודת ה'

יא. מי שהוא דבק באלוהים בפנימיות חושיו, עד שבהיותו עסוק בענינים אחרים, אפילו של תורה ושל חכמה, של מצוה ושל גמילות חסדים, אין דעתו מתיישבת עליו, מפני שהוא חפץ רק להיות מקושר בהמחשבה האלוהית ועזוז קָדְשָׁהּ - אף על פי שעוד לא בא לידי מידת האמת, שאז הלא תהיה ההופעה האלוהית מזרחת לו בכל הליכות חייו וחיי העולם כולו, וקל וחומר שבעניני תורה חכמה ומצוה תהיה ההארה העליונה וקרבת אלוהים משחקת לפניו בכל משושי תענוגיה - מכל מקום כיון שחשק לבבו וצמאונו הוא

[16] זוהר ח"ב קכט א.
[17] עיין דברי הימים ב ב ה.
[18] שיר השירים ז ז.

באמת נובע ממקור האהבה האלוהית, סופו לעלות לגדולה ולתפארת, ואין לו להתפחד כלל מכל המעצורים ומכל הבטולים. אומר לד' מחסי ומצודתי אלוהי אבטח בו[19]. מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ[20], כלה שארי ולבבי צור לבבי וחלקי אלוהים לעולם[21] (ח ריב).

יב. צדיקים כאלה, שיש להם תביעה פנימית, שכל דבר של תורה, וכל התפשטות של ידיעה ושל השכלה, יהיה בלוע בעומק התשוקה של האהבה הפנימית והיראה העליונה בדבקות אלוהית, אי אפשר להם שיהיו מנועים מקדושת תענוגם זה. ואף על פי שעל ידי כן אי-אפשר להם להרבות כל כך בלימוד, על זה נאמר[22], אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. ומכל מקום צריך כל אדם, אפילו אם הוא מרגיש בעצמו תמימות אמיתית בתשוקת הדבקות האלוהית, להיות מרגיל עצמו בהופעה שכלית, בתשוקת התורה, ולהמשיך אור קדושת האמונה בפנימיות קישורו אל חשק התורה, עד שתהיה ההשפעה של האהבה, היראה והדבקות האלוהית האמיתית שופעת וחודרת בכל פרטי הפרטים של גופי תורה. ואז תהיה תורתו מתברכת, ומעין השכל יהיה מתגבר בו, ועריגת הלב בתשוקת העונג האלוהי תתעלה ותתרומם ויתאחדו אצלו קדושת התורה וקדושת התפילה. וחמלת ד' תהיה עליו במילואה, כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו[23] (ח רכה).

יג. לפעמים, על ידי הצמאון הגדול והעצום מאוד לאור ד' ונועם כבודו, הנמצא אצל הצדיקים, אינו יכול לישב את דעתו בשום ענין, בשום מצוה, בשום לימוד ובשום עבודה. ואף על פי שצריך להתגבר על זה, ולדרוך בדרך עבודה פרטית וכללית, בין בעיון בין במעשה, מכל מקום, מפני הביטול הבא מצד הופעה עליונה זו - אפילו כשהיא רק מצד הטבע הרוחני שבאור הנשמה לבד - לא יתבהל ולא יתפחד, רק ישים מעינו בדבקות עליונה, בשמחה שלמה, בהרגשת עונג אלוהי גדול ועצום, וכוסף נפשי אדיר לאור אלוהים חיים, שלמעלה מכל הגה ורעיון, למעלה מכל אות ונקודה. ואת הכוסף הזה יגנוז בלבבו, יקנהו במעשים כפי יכולתו, יכניסהו בלבו וברגשותיו, ירחיבהו בדרשות, ברמזים,

[19] שם צא ב.
[20] שם עג כה.
[21] שם פס' כו.
[22] ברכות ה ב.
[23] מלאכי ג יז.

בהגיונות, בשירים, בציורים ובמאמרים יחברהו לתוכני תורה וגופי הלכות, ישלבהו לדרך ארץ ולאהבת הבריות, יענבהו לכל הרעיונות וההרגשות שיש למצוא בהם איזה צד של מידה טובה, בכולם ישפיע מאור אלוהי עליון זה בחדוות אמת, בשמחת גיל, בתשובה מאהבה, ביראת ד' כל היום[24]. הוא תהלתך והוא אלהיך[25] (ג צט).

אורות הדבקות

יד. אותם הגדולים שהיו מְטֻבָּע נפשותם בעלי אגדה ושירה, והצד הפיוטי שבנפשם היה גדול ועצום מאוד, לא היו יכולים למצוא קורת רוח בתלמוד ההלכות מצד עצמן, אלא מצד המקוריות שלהן, שכולן נובעות הן ממקור מים חיים של האורה האלוהית שבתורה, שהדבקות האלוהית היא עיקר יסודה. על כן דרשו תמיד שעסק התורה יהיה בדבקות, וחייבו להתבונן ולהניח זמנים רבים מגופי תורה גם באמצע הלימוד, כדי לפנות את הלב לרעיון הדבקות האלוהית - כל אחד ואחד לפי כשרונו וטהרת רוחו ועומק הדעת שלו. אמנם, אותם שהיו בעלי שכל הגיוני, והשכל המנתח והמעשי היה אצלם חי ומלא כוח, הרגישו שפעת עונג ומילוי נפש בנתוח ההלכות ובציוריהם המעשיים, והרגישו בעצמם ריווי רוחני ותכונת עבודה מלאה מעצם התלמוד לבדו. על כן הוכיחו שעצם הלמוד ההלכותי הוא המכוון התכליתי, ופינוי הלב באמצע התלמוד אל ההכנה של הדבקות, הוא בכלל בְּטולה של תורה. ואלו ואלו דברי אלוהים חיים[26], כי לאחרונים עצמותה של ההשכלה התורית בכל מקצועותיה היא בעצמה מקנה להם את התכונה האצילית של הדבקות השירי או ההרגשי, וקל וחומר המדעי התבונתי (ח רכט).

טו. ישנם צדיקים כאלה, שהם מרגישים צמאון פנימי להיות מעוטרים בתפילין כל היום, ואין מספיק להם התפילין שבשעת התפילה. והם צדיקים כאלה, שהדבקות האלוהית בהתגלות הנפש היא מידתם הקבועה, ולא רק מזמן לזמן, וכל היום הנם בפנימיות רוחם מתפללים. וצדיקים יסודי עולם וחכמים עליונים כאלה, אף על פי שיזדמנו להם סיבות שלא יוציאו כל כך מן הכוח אל הפועל את חפץ לבבם בהתגלות הקדושה והדבקות העליונה, ולפעמים גם חשקם בהנחת תפילין כל היום לא יעלה בידם מכמה מניעות, מכל מקום התשוקה הפנימית שבנשמתם לאור התפילין מאירה הרבה

[24] משלי כג יז.
[25] דברים י כא.
[26] עירובין יג ב.

בעולם, ואור החסד מתפשט בעולם על ידם, להרבות מחילה וסליחה, וחנינה גדולה. והם הם אוהבי ישראל באמת, שנפשם צמאה לתשועת ד' ולבנין ארץ ישראל, והם נוטים כלפי חסד לכל, ומלמדים זכות על כל הפושעים, אפילו על הכופרים והמכעיסים היותר גדולים, כי הם רואים בתומת נפשם את הניצוץ של הטוב הגנוז בכל נפש, וקל וחומר בנפשות ישראל, וביותר בנפשות הדוגלים באהבת האומה בכלל, והם נוטים אל הטוב והיושר, שזכויותיהם גדולות. והתוכן של הדבקות האלוהית הטבעית, שהיא ערכה של קדושת התפילין, היא היא אהבת ישראל, שהן תפילין דמארי עלמא[27], שכתוב בם שבחייהו דישראל, מי גוי גדול[28], ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ[29]. ואור התורה מאיר בנפשות הללו בצורה מבהקת, לא לפי מידת ידיעתם כלל, אלא לפי מידת סגולת נפשם הטהורה העליונה (א תשנא).

טז. צדיקים גדולים תמיד צמאים הם להניח תפילין, ולהיות מלובשים ומעוטרים בתפילין. ותשוקה זו בעצמה היא בחינת תפילין דקודשא בריך הוא[30], והיא מאירה באור חיים המתנוצץ על ידי תפילין דרבינו תם, והמידות והמעשים הטובים ואור התורה היוצא לפועל על ידי תשוקת קודש זו, היא דרגת תפילין דשימושא רבא[31] (ב רנג).

---

[27] ברכות ו א.
[28] דברים ד ז.
[29] דברי הימים א יז כא.
[30] ברכות ו א.
[31] עיין ליקוטי הש"ס לאריז"ל, ברכות שם.

פרק ג

הצדיק וצערו

צערו

א. כל עונג שאין תערובות צער כל שהוא נמצא בו, איננו עונג כלל. והמעלה העליונה של צדיקים יש לה קורטוב צער, שהם מצטערים על שנמצאים אחרים שהם נכוים מחופתם[1] (א תריט).

ב. ישנם צדיקים כאלה, שהם יכולים להיות מתקיימים בקיומם הרוחני גם בקטנות המדריגה, ואז הנם בבחינת תרדמה, והרי הם ככל המון האנשים בגלוי, וגם במה שמתגלה להם מערכם העצמי איננו גם כן נערך, כי אם במידה היותר מוקטנה של מדת הקטנות. הם חיים אז חיי צמצום רוּחַ, אבל מכל מקום רוחם חסון בקרבם, ויודעים הם בבטחה כי עוד מעט והשמש הרוחנית שלהם תזרח בכל כבודה. אבל ישנם גם כן צדיקים כאלה, שאינם יכולים כלל להסתגל אל הקטנות, כדגי הים הם[2], שאינם יכולים לחיות כי אם במים, בים הגדול הוא מקום חופשם ועדונם. וכשהגדלות מסתלקת מהם, הרי הם מצטמקים בצער גדול ונורא, ואין רוחם מתישב כלל בקרבם עד אשר יראה ד' בענים, ותחי רוחם, ויצאו מאפילה לאור גדול, ואז יראו את עולמם בחייהם[3] במידה גדולה, אשר תשלם להם משנה שילומים. תחת בשתם משנה[4], וכבודם יתעלה באור פני מלך חיים[5] (ח קנ).

ג. הנשמות הגדולות אין להם מרגוע מְפַחַד ועצבון, עד שהם באים לאותה המדרגה שהם נועדים לה מעצם טבעם ושורש מחצבם, להיות כלולים כולם תמיד באור האלוהי, בזוהר גדול של שכל בהיר וחשק אדיר של רצון כביר מאוד. וכל מה שהוא נמוך בזה איננו משביר את רעבונם, ולא משקיט את רוחם (א צט).

---

[1] בבא בתרא עה א.
[2] עיין זוהר ח"א ו א.
[3] ברכות יז א.
[4] ע"פ ישעיה סא ז.
[5] משלי טז טו.

ד. כשיוצאים מעולם הקודש אל החול, או להיפך, בלא הדרגה, מתארע לנשמה מה שמתארע לגוף וחושיו כשהם יוצאים מן ההיפוך אל ההיפוך, מאפלה לאורה, מחמה לצינה, צער ולפעמים גם נזק. שתי הגנות ישנן נגד היזק זה, או לסדר את היציאה בהדרגה מקודש עליון לקודש תחתון ממנו, וכן הלאה, עד שבאים אל התוכן של חול, זאת היא מידת כל אדם. אבל עוד מדרגה יותר עליונה נמצאת, והיא הרמת כל החול כולו אל הקודש[6]. זאת היא מידת המעולים שבצדיקים, והמידה הצפויה לעולם בעתידו הנשגב. ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס קדש לד'[7] (ד לט).

ה. יש שמרגיש האדם צער, וכמין עִצבון, מהמחשבה של הדביקות האלוהית העליונה, אף על פי שהוא ראוי להיות מתענג על ד', רק מפני שלא דקדק להוציא את תמצית הטוב והקודש מכל המון מחשבות החול שלו ושל סביבותיו, ונמצא שאור ד' שרוי באותם הדברים שהוא רוצה להינתק מהם, ומרגשת היא הנשמה האלוהית בצערה, איך תינתק מבית חייה. ומפני זה ממצים הם הצדיקים את כל המעשים והמחשבות והדיבורים של החול, ומה שמשליכים הוא רק פסולת. ולפעמים נולד אור גדול בנשמה, הנותן כוח לברר תמציות יקרות מאד מהפסולת הנזרקת כבר, והולך הדבר בבירור אחר בירור עד שנשארים הסיג והפסולת בלא תערובות טוב. אך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ[8]. וצדיקים ישמחו[9] ויתענגו על טוב ד', הברור והמנוקה, המנופה בשלוש עשרה נפה (ב רסט).

ו. רגש היראה והחרדה המונח תמיד בלב הצדיקים, אף על פי שלכאורה לפעמים הוא מדכא את גופם ומדכדך את רוחם, הוא ממלאם אורה גדולה, ומנחילם חיים מלאים וטהורים, שיאכלו פרים הם ודורותיהם לאורך ימים. והדכדוך הגופני שעל ידי היראה, הנובעת תמיד מתביעת האורה האלוהית העליונה שבנשמתם, הוא מעדן את העולם ואת החיים, מיישר את המידות, ומרבה את התרבות ואת השלום בעולם, ומציל את הבריות מהמון רעות, מדבר וחרב, מכל מיני פחד ומהומה, ומציל את עצמם ואת המון נפשות רבות מעמקי שאול ומכליונות רוחניים. וסוף כל סוף מביא עליהם רגש יראה זו, שהיא אוצר החיים של יראת ד' טהורה, את כל העוז והאומץ, את כל העונג והשמחה שהם

[6] עיין 'רזי לי' לגרי"מ חרל"פ, עמ' רלג, ד"ה הצדיק שיודע.
[7] זכריה יד כ.
[8] תהלים עה ט.
[9] שם סח ד.

עלולים לקבלם, במלוא חפניהם. יום יום יעמס לנו[10], שהקדוש ברוך הוא נותן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו[11] ישועה ורחמים (ב רסד).

ז. כל חשק עבודה, שמחת מצוה, התמדת תורה, ברק חידושים והתנוצצות רוח הקודש בלב השרידים אשר ד' קורא, כוונת התפילה ואור שלהבתה, כל אלה, ותולדות הנשמות בשלימותן, בכללותן ותמותן, הכל מוכרח להיות נפגם על ידי הכנסת יסוד פירוד בכללות כנסת ישראל[12], חלילה. ואוהבי ד', יראיו באמת וחושבי שמו, הם הם העומדים בניסיון, לסבול כל צער ועלבון מכל צד ועבר, ולעמוד הכן נגד כל כוחות, עליונים ותחתונים, החפצים לבלע נחלת ד', ולהפריד את האומה האחדית, היחידה במלוא עולמים, והם הם בנים דכנסת ישראל שהאם רובצת עליהם[13], מחצדי חקלא[14], הבאים בסוד ד'. תלמידי חכמים האמיתיים המרבים שלום בעולם[15], ומשימים ומטילים שלום בין ישראל לאביהם שבשמים[16], בהוציאם מן הכוח אל הפועל את אור הקודש הגנוז בכל אישי האומה, בכל אשר בשם ישראל יְכַנֶּה[17], ובפרט בכל אשר ישא את דגל תקות האומה וחפץ תחייתה, את חותם אהבת ארץ אשר עיני ד' בה, וחיבת ציון וירושלים על ליבו חקוקה, באיזו צורה ואיזו הסברה שתהיה. כל המעקשים ייושרו, ואחדות האומה, להכשרת גאולתה וגאולת העולם כולו, תצא אל הפועל ביקר שגיא[18]. כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו, ויראו גויים את שם ד' וכל מלכי הארץ את כבודך. כי בנה ד' ציון נראה בכבודו. פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם. תיכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל יה[19] (ב רפד).

---

[10] תהלים סח כ.
[11] סנהדרין ק א.
[12] עיין אורות התחיה, פרק כ.
[13] זוהר ח"ב ט א; ח"ג רנד ב; תקו"ז א ב.
[14] "וידעת ביה מאינון קוצרים ומאן נינהו תלמידי חכמים מחצדי חקלא איקרון" (זוהר חדש כרך ב, רות, מד א).
[15] ברכות סד א.
[16] מסכת דרך ארץ פרק שלום, הלכה יא; ילקוט שמעוני, קדושים, רמז תריב.
[17] ישעיה מד ה.
[18] דניאל ב ו.
[19] תהלים קב, טו-יט.

צערו על השכינה ועל העולם

ח. הצדיקים הגדולים מרגישים בלבם תמיד את הצער של כל העולם כולו, שהוא מצטער הרבה בכללותו על כל קלקוליו. וכל החיים, וכל האדם, וכל פרטים הברואים, שרויים הם בצער גדול מפני הקלקולים שקדמו. והנקודה היותר שורפת שבתוך צער זה הוא הצער הגדול של כנסת ישראל, שאין חקר ושיעור לגודל צרתה ומכאובה, ואין קץ ותכלית ליסורים החומריים והרוחניים של הגלות. ומתוך עומק הצער הזה, המושרש בלבבם של הצדיקים, הנם נדכאים עד אין שיעור וערך, ומתוך דכאותם אינם מקבלים שום שמחה ושום תנחומים מכל דבר שבעולם. כי כל מיני שמחות שבעולם אינן מספיקות כלל להפיג את הצער הגדול הזה. ומתוך שאי אפשר כלל שיסבול אדם יגון נורא כזה שבתוך לבבם של צדיקי אמת מפני צער העולם וצער השכינה, שהיא כנסת ישראל, על כן הם מוצאים נחומים בשמחת השגת התורה, בנועם ד', שאין שיעור למתקו ושמחתו, ורק על ידי אור שמחת ד' יפוג האיום השרוי תמיד בנשמתם הקדושה. אבל מפני ריבוי הצער לא יוכל שפע אור ד' לנוח בלב בקביעות, על כן מתחלף המצב הנפשי של הצדיקים בכל רגע, פעם גובר רוח השמחה בד', ופעם גובר רוח הצער והיגון על צער העולם וצערם של ישראל. אבל מפני שסוף כל סוף כל הצער יהפוך לשמחה, והכל הוא לתכלית טוב עליון לאין שיעור, על כן כח השמחה גובר הוא על כח הצער, ובכללות הצדיקים שרויים בשמחה תמיד, אף על פי שגדל כאב הצער בלבבם. ולפעמים יש שאין הצדיק מכיר את מעלתו, ונדמה לו שהוא שרוי במרה שחורה רגילה, ובאמת אין זה כי אם מה שהוא מצטער הרבה בצערו של עולם, ובזה הוא מזכך את העולם הרבה מאוד. ולפעמים הצדיק מלא מכשולות ופגמים רבים לפי חשבון נפשו, והכל הוא כדי שיהיה נקבע יפה בלבבו הצער של העולם, ושיהיה משתוקק לתיקון העולם כולו בשמחה, שתבוא גדולה והרחבת הדעת בנחת ובשלוה, כראוי לעולם שברא אותו האל הטוב ברוך הוא, שהוא צריך להיות מלא טוב (פנקס הדפים, ד כד).

ט. הצער של הצדיקים, בין בגופם בין ברוחם, בין בכבודם בין בממונם, הכל הוא מכוון לצער השכינה. שהם באמת, בפנימיות נשמתם, אך בצער המחשך הגדול של העולמים כולם וכל בריותיהם, מפני ההסתרה של האור האלוהי מהם, הם מצטערים. וזהו הצער העליון ממש, שמניעת הכשרת הבריות מלקבל את השפע הרב של הטוב האלוהי ועוצם חסדיו הבהירים היא גורמת את מניעת ההשפעה. והצדיקים שנשמתם הקדושה היא ספוגה באמת מאור חי העולמים, הם מרגישים בעומק רוחם את הצער הגדול הזה, והם

תמיד משום-כן בהעדר מנוחה, במכאובים ויגונים פנימיים, אבל בקרבם תקנן שמחת עולמים, כי סוף סוף הם יודעים שהצער בעצמו גם כן הוא בגדר ירידה של צורך עליה, והאורה האלוהית תתעלה ביתר שאת וְעֹז על ידי כל מחשכים וכל המכאובים, וכל הצרות הרבות הגשמיות והרוחניות, שכולם יהפכו לרוחה ולמעיני ישועות רבות ונפלאות לאין תכלית. וצדיקים ישמחו ויעלצו לפני אלוהים וישישו בשמחה[20] (ח קצה).

י. יש עצבנות קטנה שצריכים לדחותה מיד, בלא הסתעפות של הרצאות וטענות, וישנה עצבנות גדולה, הבאה בלב חכמי לב וישרים בעומק רוחם, שהיא כשטף גדול ממעין היושר והטוב שבנשמתם, התובעת מהם את השלמתה ומכרת את עומק הנפילה של החסרון שבמעשים ושברגשות, שבדיעות והסכמות, שבאדם ושבעולם, והיא מצטערת עם כל הצער הגשמי והרוחני של הכל. עצבנות זו אין דוחין בלא אומר ודברים, אלא מרוממים אותה לתעודתה, מחזקים על ידה את כח הרצון ואת בהירות המחשבה לדלות את הכרת ההויה ממקור הטוב הגמור. וכשהדעה מתישבת, הכל מתחיל להיות חוזר לטובה, וצביון העולם מצטייר על פי התכונה הרוחנית והמעשית המוכנת לפניו, על ידי עבודתם התדירית של אוהבי ד' ודורשי שמו, המשתוקקים בכל לב ובכל נפש, לתקן עולם במלכות שדי[21], שבזה ימחה דמעה מעל כל פנים וחרפה מעל כל הארץ[22] (ג ע).

יא. ...קמים נבוני לבב בחצות לילה וידיהם על חלציהם כיולדה על צרת העולם, צרת ישראל, צרת השכינה, צרת התורה, הם בוכים ומבכים. ויודעים הם ומכירים את עמק הצער במקורו ובתולדותיו. יודעים הם, שכל הצרות והמחשכים, כל נהרי נחלי הדמים הנשפכים, כל התלאות והנדודים, כל הבוז והמשטמה, כל הרשעה והזוהמא, אינם אלא תולדה קלושה מהד הקול של אותו הצער העליון, צער השמים, צער השכינה, צער האידיאליות המהותית בהפרדה ממקור תענוגיה, והאידיאליות העליונה בְּרוּחָם של הבריות ובחירת האדם, תשובת ישראל ורוממות אצילות הרוח הרציני, היא קשורה, והם קוראים לתשובה. ואנו ליה ועינינו ליה[23] (ז יב).

---

[20] ע"פ תהלים סח ד.
[21] תפילת עלינו לשבח.
[22] ע"פ ישעיה כה ח.
[23] משנה סוכה ה ד.

פרק ד

הצדיק ותשובתו

דקות תשובתו

א. צריך למהר לשוב בתשובה על כל חטא, אפילו אם יהיה מהדברים הקלים מאוד, כי אַחור התשובה דומה לאחור טומאה במקדש וּשְׁהִיַּת כלאים בלבישה ושהית חמץ בפסח, שכל רגע בפני עצמו הוא חטא מיוחד[1], וּבְהִכָּפֵל חטא קל הרבה פעמים הרי הוא כעבות העגלה[2]. וכן מי שהוא במדרגה של השגות עליונות צריך לשוב בתשובה על כל דבור יתר שיצא מפיו או אפילו דבור נחוץ וקדוש בלא קדושה פנימית, שכלית והרגשית, הראויה לו לפי מדרגתו (ו לה).

ב. אם על ידי התעלות נפשית עליונה, נתרחב הרצון, ומתוך כך נמשך לפעמים לדברי הנאה רשותיים יותר מהמדה הראויה - אף על פי שצריך למהר לשוב בתשובה, לחזק את קשר החיים בקדושה ולאחד את הנפרד - בכל זה יהיה לבו סמוך בטוח בד', כי לא יתן לעולם מוט לצדיק[3], והנטיה החומרית שֶׁכְּבָר הָיָתָה את העין הרוחני, תשוב בקפיצה מהירה לפי החשק הטהור של הרוחניות העליונה, והאידיאלים הנצחיים, אותיותיה של תורה, ישובו להאיר בנשמתו מתוך החושך (ג קלח).

אי-עיכוב חסרון תשובה

ג. יש שהאדם רוצה להיות צדיק גמור, וכל פגימה מוסרית וכל חטא קל מורגש בקרבו לקיר מבדיל בינו ובין אביו שבשמים, ומתוך כך עלול הוא לנפילה וריחוק. וצריך תמיד לשום לב, כי קרוב ד' לכל קוראיו[4]. וגם אם ישנם בידיו של אדם עונות כאלה, שלפי דעתו הם מכלל הדברים המעכבים את התשובה או את התפילה, אל יתעכב בשביל כך לא מן התשובה ולא מן התפילה, כי יכול להיות שֶׁיִּגָּלוּ לעיניו הַכָּרוֹת כאלה, שימצא שֶׁמַּה שחשב

[1] עיין חידושי רע"א מכות יד ב.
[2] סוכה נב א.
[3] תהלים נה כג.
[4] תהלים קמה יח.

שהוא חֵטְא גדול, איננו כי אם קטן או איננו חטא כלל, ולפעמים מה שחשב שהוא חטא, עד כדי איבוד עולם הבא[5] או עיכוב תשובה[6] וסיתום תפילה[7], הוא זכות גדול המרוממו עד למעלה בקודש (א תלח).

ד. מי שיש לו חוש עמוק ביראת שמים, ותמיד משתוקק הוא בפנימיות לבבו להוציא מן הכח אל הפועל את החוש הקדוש הזה, ונפשו בקרבו שוקקת להיות מקושר בדבקות אלוהית לפי הרגשתו והשגתו, והוא רוצה לעלות בתשוקה רוחנית זו תמיד מעלה מעלה, אף על פי שיש לו כמה וכמה מניעות, וכמה מכשולים מעשיים, וכמה וכמה ירידות תדיר בכל יום ובכל עת ובכל שעה, מכל מקום לא יאבד ממנו את התוכן של לידע איניש בנפשו אי צדיק גמור הוא אם לאו[8]. ויש במידה זו של צדיק גמור גם כן כמה וכמה נקודות, ויכול להיות שאף על פי שבכללותו סבוהו דכיות ומצולות ים, מכל מקום בעמקי נפשו מונחת עוצם המהותיות של הצדקות הגמורה, והיא היא נקודת האורה החיה האלוהית, שעל ידה הרי הוא קשור בקשר אמיץ בחיי עולם, ורק היא היא תכונן את עצם מדרגתו במלא מובנה. רבות רעות צדיק ומכלם יצילנו ד'[9] (ה רנא).

ה. הצדיק האמיתי אינו נופל בדעתו מפני שום מאורע, אפילו כשיזדמן לו שלפי דעתו נפל בחטאים עצומים, עד אשר אזלה ממנו כל תקוה, - משם יבקש את אור ד' וימצאהו. אמנם היעדר נפילה זה אינו נותן מקום להתעקש נגד חוש התשובה, שנוצר בטבע האדם[10], כדי להיטהר מכל חטא, אדרבא, הוא מפלס עוד נתיב יותר רחב אל התשובה. ואפילו כשימצא בנפשו שהוא מסובב ממעשים רעים, מדעות רעות וממידות רעות, אל יבהל מאומה, ויהיה לו עוז באלהים כי יושע מכל צרה, בין שהיא רוחנית, בין שהיא חומרית, ואף על פי שהשתקע הרבה בענייני העולם ובענייני קנטוריות ותחרות של בני אדם, ימצא את עצמו מוכן בכל לב לתקן את המעוות ולשוב לחיות חיים של דבקות אלהית, דבקות שכלית (מכתי"ק. מובא במאורות הראי"ה, ירח האיתנים, עמ' עז).

---

[5] משנה סנהדרין י א.
[6] רמב"ם הלכות תשובה ד א.
[7] איכה רבה ג ג; ברכות לב ב.
[8] ברכות סא ב; כתובות קיא א.
[9] תהלים לד כ.
[10] נדרים לט ב.

ו. אף על פי שאין המדות מתמתקות לגמרי, אין צריך בעל הרוח הגדול לעזוב את דרכו הגבוהה, וסוף כל סוף שעל ידי ההארה העליונה מתמתקות גם כן המדות היותר רעות, וקל וחומר שאין להשבית את שמחת הנשמה מפני כל דאגה של מעשים שהם נסבכים. והעיקר להיות זהיר מכל מה שהוא בבירור דבר רע ומכוער, וממילא ישמר גם כן מכל ספק. אבל חלילה שהדאגה על דבר הספקות תשבית את נועם שמחת ההארה העליונה, שעל ידי חשכת הדאגה עלול הוא ליפול בכמה [מהמורות] של ספקות יותר ויותר ממה שכח הזהירות יוכל לשמור אותו בהיותו עטוף בדאגה. ולעולם צריך להיות בטוח בד' שישמור רגליו מלכד[11] (מחברת הרצי"ה).

ז. מי שנשמתו גבוהה[12] הוא צדיק בעצם, אשר אם יפול נפילות רבות, לא תשונה עצמיותו והוא צריך לשוב ליסודו, וביחוד שסיבות הנפילות אינם בנפש טהורה כי אם שגיאות בחוקי הענוה[13] [ממעט ממנה] עיתו הרוחני, ושגיאות בחוקי הענוה מביאים לפעמים לידי גאוה שפלה, אבל סוף סוף יזכך הכל, ושבע יפול צדיק וקם[14] (מחברת הרצי"ה).

ח. הצדיקים אינם נופלים מקדושתם מפני כל חטא, כי הלא הם מקושרים לעולם התשובה תמיד[15], ואפילו בחטאים שבין אדם לחבירו - באופן שקשה לתקן בפועל, כגזל הנאכל[16] וכיוצא בהם - אינם יוצאים מכלל צדיקים גמורים, אפילו כשלא תקנו עדיין בפועל מפני איזה רפיון ומניעה, שסוף כל סוף לבם לשמים, והם מקושרים לטוב האמיתי (א שנג).

ט. קשה הוא הגזל, שמכניס ניצוצות זרים בתוך אֶרֶג החיים של הנשמה, ולזככם ולהעלותם אין בידו, מפני שאינם שייכים לשורשו, ואין כוחו שולט עליהם, והרי הם מעכבים את כל סדרי מעלות הקודש, בנפש, ובעולם, ובמדרגת הזמן, בחיי שעה ובחיי

[11] ע"פ משלי ג כו.
[12] עיין שער הגלגולים, הקדמה א והקדמה כא.
[13] גיטין נו א.
[14] משלי כד טז.
[15] ברכות יט א.
[16] חולין פט א.

עולם[17]. ומכל מקום ישנם כמה דרכים לתקנת השבים, בייחוד בספק גזל, ובגזל הנאכל[18], הקשה, שגם צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד בו, שהם מתקשרים באגד החיים מיסוד חטאת הגזולה שלא נודעה לרבים[19], שהיא מכפרת מפני תיקון המזבח. וגם במידה זו אין צדיקים מטרידים את מחשבותיהם בתדירות, לבלי להפסיק את הדביקות הרגשית, הרצונית והשכלית, עד אשר ייבקע עליהם אור שחר של תיקון מלא, אשר לא יעזוב ד' את חסידיו[20]. פדני מעושק אדם, ואשמרה פיקודיך[21] (ב רנז).

י. כשמזדמן לצדיק נפילה מוסרית, אל יחת, ויעלה למקומו העליון במחשבת קדושתו. ביחוד אל יבהל מפני חטאת האדם בנוגע בין אדם לחבירו, בעניני כבוד, והתכבדות בקלון חברו, שלפעמים יש בהם קורטוב של טוב, מפני גדולת הנשמה[22], אלא שצריכים לזקקה בתשובה מאהבה, ולשוב תמיד לגבורה של ענוה, של אהבת רעים, וזהירות בכבוד הבריות (ג קלב).

יא. אין להתפעל ממה שהלב מושך לפעמים לאיזו תאוה או לאיזו מידה שאינה מהוגנת, ולהחליט בשביל כך שכל הופעה עליונה של חכמת קודש אינה הולמת לו. פתיות היא זו. האדם נתון תמיד בסבך של חיים גופניים, חכמת אלוהים מקדשת את חייו, וגם מגדלת אותם. סוערים בלב לפעמים דמיונות ונטיות בלתי רצויים, שהם עומדים מוכנים להתבטל מפני הדר ד', המתגלה בנשמה בהדרת קודש (ב רכד).

השפעת תשובתו על העולם

יב. כשהצדיקים הגדולים עושים תשובה, מתעלים הם לתוך סוד התשובה של כנסת ישראל כולה, שהיא חוזרת בתשובה על כל מה שסרה מאלהיה מאז היתה לגוי. ואז, מתוך שהצדיקים שבים מאהבה גמורה ומתהפכים כל זדונותיהם לזכויות[23], מתהפכים על ידם כל עוונותיה של כנסת ישראל כולה לזכויות, ולפי עוצם העונות כך הזכויות מתגדלות.

---

[17] ליקוטי הלכות, חו"מ, הלכות גזלה, הלכה ב; עיין 'רזי לי' לגרי"מ חרל"פ, עמ' רכו, ד"ה לפעמים.
[18] חולין פט א.
[19] משנה גיטין ה ה.
[20] תהלים לז כח.
[21] שם קיט קלד.
[22] עיין ב"מ פד א.
[23] יומא פו ב.

וכאשר העונות מחטא העגל ולהלאה היו גדולים מאוד, על כן אין שיעור לגדולת הזכויות של התשובה הגמורה הבאה על ידי תשובת הצדיקים. ותשובת היחידים מכריעה את כל ישראל לכף זכות[24], כי באמת עונות הכלל הם גורמים את חטאי הפרט, וגם מה שצדיקים חוטאים לפעמים הכל בא מחטאות הכלל הקדומים, שלא נזדככו עדיין הפרטים מהם לגמרי מתוך שהם מקושרים אל הכלל כולו, על כן תשובתם היא ממש תשובת הכלל (פנקס הדפים, ד כב1).

יג. שלהבת החרטה, הבאה מנפש נדיבה, על ידי אבוקת אור התשובה, אש קודש היא, אש מלאה אור וחום, מלאה חיים. כשהיא חלה על רוח טהור, על נשמה חיה ומוארה באור חן ושכל טוב בדעת קדושים, אז היא מתהפכת לכח אדיר ורענן, לכח פועל, מזקק ומטהר. מוסיף עֹז ועוצמה, ומסקל נתיבות ותוכן רוחות חדשים לכל מהלכי החיים. התנערות חדשה והתעוררות מלאה לשד עלומים היא מביאה עמה, והאדם נעשה בריה חדשה, מזוקקת ומצורפת, ואל על יביט, אל מרומי הדעת והבינה, שהיא המביאה לידי תשובה[25], ומאורו של משיח, משורש כל התורה וכל המצות כולן, כל המעשים וכל המדות בכללותם, יבאו לו קרנים להאיר בהן את מסלותיו האפלות ואת דרכיו השוממים, ויחד עם בניניו בנין עולם יבנה ורבים ילכו לאורו, אשר בראשית הודלק רק למענו, נר לאחד ונר לרבוא רבבות עם. וקורא לך גודר פרץ משובב נתיבות לשבת[26] (ה רעג).

יד. כשהצדיקים עושים תשובה, מאירים הבאת אור הקדושה בכל דרכי הפגמים שהם מוצאים בנפשם, והעצות שהם מחדשים לעצמם לעלות מתוך הנפילה והיאוש שבלבבם לתוך האור הבהיר של הקדושה והיושר העליון הן עצמן נעשין אורות גדולים להאיר לעולם, וכל אדם המרגיש בעצמו עומק נֹחם התשובה והתמרמרות המחשבה, לתיקון פגמיו, בין אותן שכבר התיקון עולה בידו, בין אותן שאין התיקון עולה עדיין בידו, והוא מצפה עליהם לרחמים, יכלול את עצמו בזה בכלל הצדיקים, שממחשבות התשובה שלהם העולם כולו מתחדש באור חדש (א ש).

טו. האחדות הגדולה, שצדיקים טובים, אדירי הקודש, מרגישים בעצמם מרוב אהבתם את כל היצור, שהיא הולכת ומתרכזת בצדיקי ישראל באהבת ישראל האידיאלית, היא

[24] עיין קידושין מ ב.
[25] מגילה יז ב.
[26] ישעיה נח יב.

ממשכת אליה את אור החיים ויסודו של כל יחיד ויחיד, ומהפכת את כל הנטיות היחידיות והמעשים שלהם לטובה ולקדושה. מרוב תשובה מאהבה של אנשי מופת הללו מתהפכים כל הפשעים לזכויות ואור החיים היותר רוממים וקדושים מאיר על ידי כל פעולה וכל שיג ושיח של כל יחיד ויחיד שבישראל, והוא עומד הכן להתגלות בשעת הכושר, אשר מהרה יבוא ויגלה ויראה, והיה בימים ההם ובעת ההיא נאם ד' יבקש את עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאינה כי אסלח לאשר אשאיר[27]. בכוח עליון של אחדות מאירה זו היא סגולת הסליחה לכל חטא ועון, המיוחדת לצדיקים בני עליה. אמר ר' שמעון בן יוחאי, יכולני לפטור את כל העולם כולו מן הדין, ואלמלי אלעזר בני עמי מיום שנברא העולם ועד עכשיו, ואלמלי יותם בן עוזיה עמנו מיום שנברא העולם ועד סופו[28]. וכל בר לבב ידע וישכיל, כי כל פלא היותר עליון איננו כי אם התגלות זעירה של החסד האלוהי, שאין קץ לטובו, אשר צדיקים רמי מעלה מסירים באור נשמתם את הקיר החוצץ של החולשה האנושית, המבדלת ביניהם ובין האלהים וטובו[29] (ג לב).

טז. ישנם צדיקים כאלה, שלא די שכשמחסרים רגע אחד את השעור המלא והחי, לפי ערכם, מהדבקות האלהית העליונה, הם מרגישים את נפשם בעומק צרת החטא, ומתקנים את משברם על ידי תשובה עילאה, על ידי תשובה מלאה, אדירה וגדולה, אלא שגם אם הדבקות תהיה ממולאה רק מצד אחד, מיראה לבד או מאהבה לבד, הם מרגישים בזה כבר פגם עצום ופֶּרוּק של חיבור הסדר האלוהי בעולם, ונפשם עורגת לאחוז במידת התשובה העליונה, לתקן את הקלקול. והצדיקים העליונים, מלאי החסד והרחמים האלוהיים על כל היצור, על כל העולמים וכל אשר בהם, מראש עד סוף, אלה הנאזרים בגבורה ונעטרים בתפארה, בתפארת אמת, הם מרגישים את אי שווי המשקל שבמערכת הדבקות המזוקקה שלהם. וגם אם המזוג של היראה עם האהבה לא יהיה נושא את המשקל השוה הראוי לו, אם חלק אחד יכריע יותר מדי על חברו, הם שבים בתשובה ועולים עד המקום העליון, שמשם משתפכים האוצרות אשר לשפעת הקודש, ומוצאים הם את המשקולת הקדושה העליונה במקומה[30], ומתקנים הם את פגם הצליעה של ירך

[27] ירמיה נ כ.
[28] סוכה מה ב.
[29] ראה ישעיה נט ב; תהלים פב ו; סנהדרין סה ב.
[30] ספרא דצניעותא, פרק א, ועיין ביאור הגר"א שם.

יעקב[31], והולכים במישרים, רגלי עמדה במישור, במקהלים אברך את ד'[32]. אלה הם הישרים אשר סוד ד' אליהם תמיד יגלה, ואת ישרים סודו[33], אשר מזיו הציור של שאיפת יקרת מעלתם מתמלאה כל נפש חוקרת הוד וחיים, וחקר כבודם כבוד[34] (ו קסט).

יז. כשם שצריכים להעלות את המידות והמחשבות הרעות לשורשן, כדי לתקנן ולמתקן[35], כן צריכים להעלות את המידות והמחשבות הקטנות, אף על פי שהן טובות אבל אינן במעלה גדולה ומאירה, למקור שורשן, ולהאירן באור של גדולה. וכשם שמועילים לעולם כולו בעליית המידות והמחשבות הנפולות, כך יותר מועילים ומטיבים לעולם על ידי העלאתן של המידות והמחשבות הקטנות כשעולות לאורה גדולה. ומידה זו של העלאת דברים קטנים לגדלות אינה פוסקת בכל עת ובכל שעה, והיא התשובה הגמורה שצדיקים גמורים באים על ידה להיות עולים במעלות בעלי תשובה[36] (ב רס).

יח. לפעמים יש מנהיג גדול והדור אינו מתוקן, ולעומתו מנהיג קטן ממנו, אבל הדור מתוקן הוא. ודורו של שלמה יותר גדול הוא משל משה, אלא שאין העילוי בדור עצמו, אלא בכלל סדר העולם, ועל פי סדר העולם היה אז הכל מתוקן, סיהרא באשלמותא בימי שלמה[37]. אמנם יש ביסום עולם מצד פנימיותו ויש ביסום מצד חיצוניותו, ובכלל מצד החיצוניות, כל ימי החורבן אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חבירו[38], אבל מצד הפנימיות העולם הולך ומתבסם. ועקבתא דמשיחא הוא מצב של ירידה חיצונית וביסום פנימי, על כן הוא מביא לאורו של משיח שבו מתמלא הכל, גם הביסום החיצוני, כי כשהפנימיות מבוסמת, קל הוא מאד לבשם את החיצוניות. ובעלי רזין צריכין הם להודיע לעולם, שהירידה שלו היא רק חיצונית, אבל בפנים הכל מתעלה, וממילא ההארה היא גדולה. ועצם הנשמות גדולות הן, וגם בתוך החוצפא[39] יש גדלות וקדושה[40], וכי יבא כנהר

---

[31] פרדס רימונים, שער יז.
[32] על פי תהלים כו יב.
[33] משלי ג לב.
[34] משלי כה כז.
[35] עיין ספר תולדות יעקב יוסף פרשת ראה, אות א, ד"ה בזה ביארתי משנה כו'.
[36] סנהדרין צט א.
[37] זוהר ח"א קנ א.
[38] ילקוט שמעוני, כי תבוא, רמז תתקמ.
[39] משנה סוטה ט טו.
[40] עיין אגרת תקנ"ה למרן הרב זצ"ל.

צר רוח ד' נוססה בו[41]. והתשובה בזמן הזה היא תמיד תשובה עילאה, תשובה מאהבה, שזדונות נעשים זכויות גמורות, והחטא אינו יכול לפגום כל כך כבדורות הראשונים, מפני רוב הביסום של העולם ושפע הרחמים והחסדים שזורחים בו. והצדיקים שבדור יכולים להמשיך שפע של חסד גדול כזה, עד כדי למחוק לגמרי את כל עונות הדור ולהפכם לזכויות ממש, גם בלא תשובה גלויה מצד הדור, כי אם על ידי התשובה השכלית של הצדיקים לבדם, שהם שבים בעד הדור כולו, ובמחשבתם הם מחברים אליהם את כל הנשמות כולן של הדור, עד שהן מתחברות עמהן ונעשו כולן שלמות ומזוככות. וההזרחה החיצונה החסרה להם מתמלאה מיד מֵהַבְּהָקַת האור שבנשמת הצדיקים, מה שלא היה אפשר לעשות בעת שהיה חסר הביסום הפנימי (א תרסט).

יט. עבודת הצדיקים העליונים היא להרחיב את רצונם ולהגדילו, לחזקו ולאמצו, וכל מה שיהיה הרצון שלהם יותר יוצא אל הפועל ויהיה יותר חזק ואמיץ, יבוסס העולם כולו וימלא אורה. ברבות צדיקים ישמח עם[42] (א שצו).

סיבת נפילתו

כ. כל הנפילות שצדיקים העליונים נופלים מכבודם, ממעמדם, מבריאותם ומרוחניותם העליונה באות רק מפני שהם עוזבים במעט את תוקף מידת החסד העליונה שלהם, ומזדהמים על ידי זה בזוהמת העולם המלא גבורות קשות וקטיגוריות, תחת שעליהם, שהם יסודי עולם[43], תמיד למתק את כל המרירות, ולהאיר את כל המחשכים (ב קסג).

כא. הצדיקים, עיקר נפילתם באה מתוך הענוה היתירה שלהם, שבעצמה הרי היא המידה היותר גדולה מכל המידות, ענוה גדולה מכולן[44]. כשהם באים לשוב, מתעטרים הם עוד יותר בענוה, והיא מגדילה בעיניהם את האורה הרוחנית שבנשמתם האלוהית, וטסים בבת אחת בתשובה כבירה המוחה כעב וכענן את כל הפשעים, ומעמידה אותם על

[41] ישעיה נט יט.
[42] ע"פ משלי כט ב.
[43] עיין משלי י כה.
[44] עבודה זרה כ ב.

במתי עולם, לרנן לשם ד'. רננו צדיקים בד', לישרים נאוה תהילה[45]. בד' תתהלל נפשי. ישמעו ענוים וישמחו[46] (ב רכה).

כב. ישנם צדיקים כאלה שנופלים ממדרגתם רק בשביל מה שאינם מאמינים בכוח קדושת עצמם, והתשובה שלהם צריכה להיות להגביה לבם מאד בדרכי ד'[47] (פנקס הדפים ד לח).

כג. יראה יתירה פוגמת היא את האמונה, מפני שאיננו מאמין בעבורה בעצמו ובשכלו, וממעט את ההכרה של הניצוץ האלוהי שבנשמתו, ומפני כך באים הרהורים רעים לצערו. והצדיק מכיר את הסיבה היסודית לצרה זו, וחוזר בתשובה מיראה היתירה, ומקיים אל תירא אברם[48], שאומרים למי שהוא ירא שמים בכל כחו[49], והולך במדרגה אחר מדרגה, עד אשר עין בעין יראה את אור אל-אמת המאיר בשכלו ובכל נטיות נפשו. ואור נשמתו הולך ומוסיף, וכל פועלי און סרים ממנו, והאמונה הטהורה בקדושת הניצוץ האלוהי שבעצמו משתלהבת לאבוקה גדולה, ומתחברת עם אור האמונה הגדולה, וצדיק באמונתו יחיה[50], גוי צדיק שומר אמונים[51] (ג קכט).

כד. לפעמים נופל צדיק נפילה גדולה לפי ערכו, כדי שיתברר לו שאין לו ממה לפחוד, כי ד' משגבו תמיד (ב רצה).

כה. הצדיקים הגדולים מוצאים בעצמם מגרעות גדולות, שהן באות מפני כל צדדי החיים הרבים הנמצאים ברוחם שהם מוכנים להוציאם אל הפועל, וכל זמן שלא יצאו אל הפועל הגמור הרי הם מחלישים את עוז הרצון, ומרגיש האדם את רוחו על ידי זה נשבר, ורצונו רפוי, ונכשל תמיד בשגיאות חדשות. וכן הדבר נוהג ביחש הדורות. כל זמן שהדורות היו רחוקים מהמטרה העליונה של כנסת ישראל, לא יכלו בעצמם לשער את

---

[45] תהלים לג א.
[46] תהלים לד ג.
[47] ע"פ דברי הימים ב יז ו.
[48] בראשית טו א.
[49] ילקוט שמעוני לך לך רמז סב.
[50] חבקוק ב ד.
[51] ישעיה כו ב.

גודל ערכו של האור החדש, ובקרבתם אל האור, הרי הם מתמלאים רפיון, מפני שהוא מוכן כבר לצאת אל הפועל, ועדיין לא יצא (ב שלא).

כו. לפעמים הצדיק נופל ממדרגתו, כדי שיכיר בהכרה עמוקה את הרע, למען ידע לשנאתו ולהזהיר אחרים ולהזהר ממנו. ולפעמים עיקר הנפילה באה כדי לשכלל את הידיעה של הצדיק, שלא יחסר לו אפילו חלק מן החושך שיעלם מעיניו, ובחזירתו למעלתו הוא מרומם עמו את כל הנטיות החלושות והרעות שלו, ושל כל הנשמות והעולמות שיש להם שייכות בחייו ונשמתו, לפי המגעים הקרובים והרחוקים. ולטובה מצטרף הכל, ממש הכל בכלל, כי ניידי - כולהו ניידי[52]. וטוב לב משתה תמיד[53] (א תריז).

כז. הצחצוחים של המדות הרעות, המעורבים בתוך הכשרון של הדבקות האלוהית שבנפש, הם פועלים את פעולתם לרעה יותר מהמדות הרעות שאצל רוב בני אדם, מפני שאין בעולם פעולה כל כך אמיצה במעמקי הנפש כמו הדבקות האלוהית, אשר על כן אין לשער את עומק וגודל החיים של הצדיקים, העומדים לפני ד', ומתענגים בנועם הדבקות והחשק האלוהי, וכשהכח הכללי של החיים הוא גדול ואמיץ, גם החלק הרע שבהם הוא גם כן אמיץ, כתוכן הפנימי של כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו[54]. ומפני כך עומדים עומדים הצדיקים תמיד במצב של מלחמה נגד צחצוחי הרע שבהם, המעורב עם הטוב, כל זמן שהעולם לא נתבסם כולו. אבל ד' לא יעזבם, והם תמיד הולכים מחיל אל חיל, כובשים ומנצחים, ולעד לא יעזבו את תוכן החיים העיקרי, שהוא הדבקות האלוהית, כי אם תמיד יעלו אותו, יאמצוהו ויבררוהו, ובעלייתו ועלייתם עמו הכל מתעלה, כל העולם, כל החיים, כל ההויה. בהתרוממות היסוד יתרומם הבנין, ובאימוץ השורש יתאמצו השריגים והעלים כולם, יחד עם כל המוני פרטיותיהם (א רנח).

כח. ישנם צדיקים כאלה שהם תמיד במדריגת שבת[55], והם מסוגלים לעונג תמידי, להתענג על ד', ואינם מסוגלים מצד עצמת בהירות נשמתם וקדושת גופם - שמתקדש על ידי הופעתה של נשמתם העליונה - לעבודה, והם עובדים רק כדי לטעום טעם מרירות

---

[52] ע"פ סנהדרין לז א.
[53] משלי טו טו.
[54] סוכה נב א.
[55] ליקוטי מוהר"ן מהדו"ב, סימן מה; שם משמואל, מקץ, תרע"ז; וישב, תרע"א; עיין 'רזי לי' לגרי"מ חרל"פ, עמ' רלא, ד"ה הצדיקים.

החיים, להשתתף עם העולם כדי להעלותם. וכל תוכן שגיאותיהם הוא תמיד מה שאינם מכירים את מעלתם, ואינם מתרוממים לאותו הגובה של דישון עונג הקדושה העליונה הראויה להם, על ידי קטנות אמונה שיש בהם בעצמם. והם שבים תמיד בתשובה מאהבה. וכל מה שהם יותר עסוקים בתשובה הנם יותר מתענגים, וממשיכים על כל העולם כולו את העונג והנועם הגדול של התשובה, שהיא עושה את העולם כולו לעולם חדש, חביב ורטוב כולו מטל עדנים, משוקה בלשד אהבה ונעימות עליונה. כולו ממתקים וחכו מחמדים[56] (א תתב).

כט. אצילי הרוח שתעודתם היא מחשבית נקיה, כשהם מתעמרים בעצמם להיות יותר מדאי מסובלים בעולם ההרגשה, ובפרט ההרגשה השלהבית, הרי הם פוגמים את עצמם ואת העולם, מורידים מקדושה חמורה לקדושה קלה[57]. והם צריכים לשוב מאהבה אל מקומם, אל העבודה הזקוקה השכלית הראויה להם. יכולים הם לקבל בזהירות, ואז גם באהבה, את גלי הרגש המשתלהב הבאים עליהם על ידי שטף תגבורת ההשכלה בחידושה המעיני, וידעו גם אז שזוהי אמנם קצת ירידה, אבל יש בה חיבה יתירה ונעימה קדושה (ה עב).

ל. מה שאין הצדיקים וטהורי הלב שבעולם מכירים יפה את התפקידים של העולם הגשמי, על ידי ההתעלות שלהם וההתרחקות של חפצם מכל עניני החומר, אף על פי שגורם להם בְּפָנִים ידועים התרוממות נפשית, מכל מקום, לָעוֹלָם הוא גורם ירידה והשפלה, ומההשפלה של העולם חודר רוח של השפלה אחר כך גם אל אותם הגדולים עצמם. ואפילו אותו הריחוק שהם מתרחקים מידיעת הרע הגמור והזוהמא של הטומאה, גם כן הוא גורם ירידה לעולם, אלא שהם מצד עצמם נמלטים מפח היקוש של הזוהמה כיון שהם מעבירים ממנה את עיניהם אבל סוף כל סוף אותה הירידה שההתגברות של הזוהמא גורמת לעולם על ידי מה שהיא אינה מתחלשת על ידי אותה הידיעה שהיו טהורי הנשמה יודעים אותה, שאז היו מתאמצים לְשָׁבְרָה ולכלותה, היא חוזרת ופוגעת בהם, והם סובלים מזה מועקה כללית[58]. אמנם כל אותו המעמד עומד הוא רק כל זמן שלא התעלו קדושי העולם למצב הגבורה האלוהית העליונה, שאז יִרְאָה של פחדנות כמוסה בלבבם מפני הכרת החומריות, וקל וחומר מפני פגישת הרע, והם מוכרחים להתבודד בגנזי

[56] עפ"י שיר השירים ה טז.
[57] אור השכל לר"א אבולעפיא, חלק ג.
[58] עיין 'רזי לי' לגרי"מ חרל"פ, עמ' רלג, ד"ה יסוד.

קדושים, ולהניח את העולם עם זוהמתו להתפשט כפי הטבעיות הגסה שלו. אבל כאשר יבוא להם התור העליון, ועל ידי האור הגנוז שבתורה[59] ודעת קדושים יתעלו למידת הגבורה הנאדרה בקודש, אז לא יפחדו עוד, לא מהכרת החומריות וכל תפקידיה, ולא מפגישתה של הטומאה עם כל זוהמתה, כי בטוחים שבכל מקום שיסתכלו שם בעיני קדושת גבורתם, החומר יתעלה, ויתעדן בעדן קודש, והזוהמא של הטומאה תכלה, וַתִּכָּנַע כולה לפני אור הקודש[60], ואז יתגדל ויתקדש שם ד' אל אמת, ומאופל ומחושך עיני עורים תראינה[61], והיה ד' למלך על כל הארץ[62], והאלילים כליל יחלף[63] (ח ריד).

לא. צדיקים גדולים, כשהם מתיראים יותר מדאי מן החול הם נופלים ממדרגתם, והם מוצאים את עלייתם בזה שהם מתחזקים להיות נוטלים את החול וכל מעשיו, עסקיו ומחשבותיו, ומעלים אותו כולו בקדושה העליונה (א שצה).

אורות התשובה

לב. בעל תשובה מוכרח ללכת בדרכים עליונים, באורחות חסידות ומחשבה קדושה. אכן ישנם אנשים כאלה שנולדים בטבע להיות אפשר להם להיות צדיקים מעיקרם. והם, גם אם נזדמן שחטאו ועושים תשובה, יכולים אחר תשובתם להיות כאורחות חייהם בדרך צדיקים דמעיקרא, לא בתגבורת להבת קדושה ניכרת וחושקת תדירה. אבל אותם שמטבעם יש בהם נשמות כאלה שתמיד הם צריכים לתשובה, הם הם הקרואים להיות חסידים ואנשי קודש (ו עד).

לג. אף על פי שיש מניעות עצומות המונעות מתשובה, מכל מקום הצדיק מתגבר על הכל ושב בתשובה שלמה, כדי שלא יהיו עונותיו מונעים את השכלתו העליונה (פנקס הדפים, ד מג1).

---

[59] חגיגה יב א.
[60] עיין שבת לג ב.
[61] ישעיה כט יח.
[62] זכריה יד ט.
[63] ישעיה ב יח.

לד. כשנמשכים אחר איזה תאוה, ובפרט כשיש בה איזה צד איסור, מרגישים אחר כך בעת עסק התורה איך שמעין החידוש נסתם והמחשבות מתפסקות, ומזה מבינים הצדיקים את היחש שבין תשובה לתורה (ג קמז).

לה. הדרישה לזיכוך המידות אינה נפסקת לעולם, כי גם אם זיכך האדם את מידותיו בהיותו במעמד רוחני ממוצע, כשמתגדל, מוציא הוא תעלומות חיים ממעמקי התוהו, שבאים אצלו לידי גילוי נפשי, ואלה החלקים עדיין לא נתבררו מעולם, וצריכים תמיד זיכוך חדש. ומתוך כך, צדיקים, שאין הגידול פוסק מהם, שהרי הם הולכים מחיל אל חיל[64], עוסקים תמיד בתשובה בפועל, שאחד מחלקיה החשובים הוא זיכוך המידות ובירורן (ב רמג).

לו. לפעמים, מתוך גדלות רוחנית מתחזקות גם כן המדות הרעות, ומתבלט הדבר בלעיגה וביזוי לחברים, כשיש איזה טינא בלב ביחוד עליהם. אף על פי שלכאורה התביעה הלִבְּית דורשת הרחבה זו, ולפעמים יש מקום לצדד גם כן שאין בביזוי ההוא משום לשון הרע והתכבדות בקלון חבירו, שאין הכונה להרע כי אם להרחיב את אופיו הפנימי, שהוא בעיקרו קודש, בכל זאת הזהירות מזה היא יפה, והרי זה בכלל אל תאמר אשלמה רע, קוה לד' וְיוֹשַׁע לך[65]. כשמזדמן לצדיק נפילה מוסרית, אל יחת, ויעלה למקומו העליון במחשבת קדושתו. ביחוד אל יבהל מפני חטאת האדם בנוגע בין אדם לחברו, בעניני כבוד, והתכבדות בקלון חברו, שלפעמים יש בהם קורטוב של טוב, מפני גדולת הנשמה, אלא שצריכים לזקקה בתשובה מאהבה, ולשוב תמיד לגבורה של ענוה, של אהבת רעים, וזהירות בכבוד הבריות (ג רנג).

לז. הצדיק שהוא טוב בעצם, יפעלו דבריו ורעיוניו רק לטובה, וגם אם לפעמים מלא זעם, לא יפעל להרע, מפני שהרעה אינה לפי רצונו האמיתי[66] (מחברת הרצי"ה).

לח. האורתודוכסיה האשכנזית היא הדרכה נאותה לצדיקים גמורים, בעלי סדר ומשטר בכל הליכות חייהם, מתוקני המדות והמזגים מיסודם, אבל אין בה אותה הדליגה הראויה לבעלי תשובה. החסידות לקחה לה את התוכן התשובתי לאופי קבוע, ובשביל

---

[64] ברכות סד א.

[65] משלי כ כב.

[66] ברכות סג ב; ודוגמתו אצל הקב"ה - עיין זוהר חדש כי תבא (צח א) "יעלם - יכבש לון".

כך יש בה אותו הברק הפתאומי, והעליות המחשביות המורדות בכל הדרגות[67]. היהדות הליטאית יש בתוכה תמצית מאוצרת משני התכנים, סידור מודרג לצדיקים, ונוחם פנימי ואופן התעמרות בעצמיותו, כשהתשובה מחייבת. אלא שעל פי רוב היא מספגת את התשובה לא בדליגה ציורית בלבד, אלא בחומר מעשים ובהרבות תורה, וחשבון נפש איטי, ההולך ונמזג בתוך סידור החיים התמידיים. וסוף כל סוף צריכים אנו למיזוג פנימי של שלושת הפלגים הללו, והתחברותם של אוצרותיהם המסויימים לעושר גדול אחד (ה סב).

[67] עיין בן פורת יוסף דף ג ע"ב; דגל מחנה אפרים, נח, ד"ה ופתח.

פרק ה

הצדיק ולימודו

תורה דלעילא

א. האנשים הגדולים באמת הם מוצאים בקרבם ניגוד פנימי להתלמדות, כי הכל חי בקרבם ומפכּה מרוחם, והם מוכרחים להיות תמיד מעמיקים ברוחם הפנימי, והצד הלימודי הוא אצלם רק עוזר וטפל, והדבר העיקרי בהשלמתם הוא תורה דידהו[1], ובתורתו יהגה יומם ולילה[2]. לפעמים אין האדם מכיר את ערכו, ופונה אחור לתורה דיליה, וחפץ להיות דוקא מלומד מצד איזה הרגל או סברא מלומדת, כדרוש וקבל שכר[3]. אז מתחילה עקת[4] הירידה להחשיך את עולמם של גדולים-חלשים הללו (ב קעב).

ב. ההרגשה החדה של הצדיקים הגדולים שנשמתם מאירה באור עצם השמים[5], היא מביאה להם יִרְאָה נוראה, יראת אלוהים אדירה, שהיא הרבה יותר גדולה מכוח הגוף וכוחותיו. אמנם היא מתמתקת על ידי עונג האהבה והשמחה האלוהית. אבל אם צדיק כזה יתבטל, על ידי איזה סיבות, מתורה דלעילא שלו, ונועם ד' יעוכב אצלו ממהלכו, ותתכנס אז היראה ביחשׂ לעניני המעשה, תהפך לכוח מחריד מאוד, שיגרום להפסיד את המנוחה הדרושה לקיום העולם בכלל, ולהוציא יפה אל הפועל את הענינים המעשיים לתורה ומצות. על כן, בכל עת אשר תהיה הנפש נדכאת יותר מדאי מהדאגה המעשית, יוקח ממנה כפי הצורך לעוצם הדקדוק המעשי, ויתרה תתעלה לאוצר היראה העליונה, המבוסמת בדישון עונג של האהבה (פנקס פ"א פסקאות, נא).

---

[1] קידושין לב א.
[2] תהלים א ב.
[3] סוטה מד א; סנהדרין נא ב.
[4] לשון מועקה, כמו "עקתיה", בלשון חז"ל (בראשית רבה יד ז).
[5] "...ולכן נקרא "עצם השמים", על שם שלא נשתנה עצמות האור השמים, הכולל בו האור של ימין ושמאל, הנקרא אש ומים, ששמים הוא אש ומים. וזה שיש בתוך זה ההיכל, הוא נקרא אורפניא"ל, שהוא אור שיוצא מפני המלכות ומאיר למטה, וכופה כל הקליפות שהוא מתגלה" (ספר הליקוטים, פרשת כי תצא, פרק כא, עיין שם).

ג. הַגְּדוּלָּה הנפשית המורגשת בעת העבודה, הרי היא נערכת למדריגות. הדרגה הראויה למידת העבודה הבינונית הרי היא נחשבת לחסרת חדוה במידת העבודה היותר עליונה ממנה[6], ולהפך, אותה הגדולה המעדנת את הנשמה ומעטרתה כבוד בעת העבודה העליונה, תחשב לגאוה אולת בעת העבודה הפחותה. אותה גאות ד', המיוחדה לצפיית המרכבה, שהיא היא הענוה האמיתית, הרי היא בתור גאוה מעוררת זוהמת גסות הרוח כשהיא עומדת במדתה בעת התלמוד הרגיל. ועל כן ידע עת ומשפט[7] לב חכם, איך להחזיק במדת הרוח, בעלייתו וירידתו. מי שהוא צריך להיות יונק ממקור עליון איננו יכול לינק ממקור תחתון. המוסר הפשוט לא יעמד אצל המוכשרים להסתכלות עליונה, כי אם כשיהיו עסוקים בעיון וסדר חיים המתאים למדתם, הם מוכרחים להביא לחמם דוקא ממרחק[8], וממקום הקרוב והקטן לא ינתן להם מזון רוחני (ג קה).

ד. הצדיק, כשרוצה להפסיק מלימודו, הוא מפני שרוצה להתדבק בתורה עליונה שלמעלה ממדרגת התורה שהוא עוסק בה, וכשהוא מאמין בעצמו זוכה לגילוי עליון של תורה דלעילא[9] באמת (פנקס הדפים ג יז).

ה. המניעות מאיזה ציור של שקידת התורה שבאות מחמת טהרת הנשמה וגעגועיה לציורים רוחניים עליונים, אין זה בכלל ביטול ומניעה של תורה, כי אם דרגה עילאה לעלות על ידה לשקידתה של תורה העליונה, כמידת רבן יוחנן בן זכאי, שלא מצאו אדם יושב ודומם, אלא יושב ושונה, אף על פי שהיה עסוק בדבר גדול, שהוא מעשה מרכבה[10], שהדומיה בה הוא דבר של הכרח, מכל מקום השקידה הנובעת מעומק הידיעה ובירורה היא מתגברת על כל (ב קסח).

קשייו בלימוד הנגלות

ו. מה שגדולי ההשגה משתוקקים לעיונים רוחניים וטועמים בהם את טעם עדנם, ובוחלים לפעמים בלימודים מעשיים, הוא מפני שאין העולם המוחשי והזמני בכלל תופס

---

[6] עיין מסילת ישרים, פרק יט, "והנה זאת ודאי" וכו'.
[7] קהלת ח ו.
[8] ע"פ משלי לא יד; זוהר ח"ג כ ב; זוהר חדש, יתרו, נח ב.
[9] זוהר ח"ג קכח א; שם ח"ג קמו ב.
[10] סוכה כח א.

מקום אצלם. כל ערך החיים החמריים והמשך זמנו אינו נראה בעיני אנשי הרוח המעולים, באותה התמונה הקבועה המארכת, שהיא נראית בעיני אנשי העולם, חלושי הדעת ועניי הרוח. והנצחיות, זוהי הפרובלימה[11] הקבועה של צדיקי עולם. היא מקפת את נשמתם וממלאה את כל הוייתם, אשר לכן כל רעיון שהוא ראוי להיות עומד בתכונת נצחיותו בכל חליפות ההתוות של צורות ההויה הנקלטת בציור האדם, הוא מושך את לבם ומעדן את רוחם. וגם הלימודים שמוגדרים הם בזמנים וחושים, אין האור המענג שלהם נאחז בדעתם של בעלי לב בהיר, כי אם באותה המידה שהנצחיות זולפת בתוכם, וממילא הנם תמיד עורגים ללימודים כאלה, שהצביון הנצחי עומד בהם בגילוי מורגש, והם המחשבות המופשטות וציורי ההוד המוחלטים של הכללים הגבוהים בפאר מעלתם, שהם הם כללי רזי תורה וסתרי חכמה, בנועם ד' (א שי).

ז. האדם הגדול, כשהוא מכניס את עצמו יותר מדאי במידת הפרטים, בין בלימודם בין בחרדתם, הרי הוא מתקטן, ומעלתו מתמעטת, וצריך לשוב בתשובה מאהבה, מתוך גדלות הנשמה, לקשר את תוכן חיי נשמתו בענינים גדולים ונשגבים. ומובן הוא שלא יזלזל חלילה בשום פרט, ויוסיף תמיד אומץ וקדושה מעשית גם כן. ההרגשה של הנשמה הגדולה עמוקה היא, והחוש המוסרי שלה חד הוא ונוקב עד התהום, ואם לא תבוא הארה, המענגת ומשמחת מתוך הסתכלות כללית, להסיר את האיום של חרדת הפרטים, שאין להם קץ, מוכרח הוא להיות נמוג ביגון חרדתו, ומתבטל על ידו מתורה ומתפילה, וממושכלות עליונים, שהם יקרים מכל (א תיב).

ח. הצדיקים הגדולים, המשתוקקים לקדושת העליונים, יכולים להפסיק בלימודם בהלכה לעסוק בסתרי תורה, או בדבקות הרעיון, בשכל או גם בדמיון באלהות[12], כי זה כל האדם[13] (א שלב).

ט. הצדיק האמיתי מרגיש לֵאוּת בנפשו בשעה שהוא עוסק בתורה ואין המחשבה הקדושה של תורה לשמה מתגברת בלבבו, ומתוך כך מוכרח הוא להחיות את מחשבתו

[11] הבעיה (problem בלע"ז).
[12] עיין נפש החיים שער ד, פרק ז-ט.
[13] קהלת יב יג.

ברזי תורה, ובמחשבות של יראה ואהבה וידיעה פנימית, כדי לאמץ את כח החיים הפנימיים שלו, למען ישוב לאיתן התורה גם בגופי הלכות (פנקס הדפים ג כ).

י. עינוי גדול יש לנכנס מתוך הרחבה גדולה של עיונים טהורים, ממוזגים ברגש ושירה כלילת תפארת, אל תוך הקצובות ההלכותיות, שהן שחורות כעורב[14]. אף על פי שזהו יופיו ועזוז קדשו, למשול בעולם המלא מחשכים, זוהמות, ותסיסות מהומיות. אבל בעל הנשמה, המפוארת בהדר קָדְשָׁהּ, הוא מרגיש את עֶנוּתוֹ הנוראה, את כל חבלי המאסר, בעת יציאה מתלמוד אל תלמוד[15]. והוא צריך תמיד עצה והדרכה נכונה, איך לרפד את היצוע של התוכנים המעשיים לפרטיהם הקשים ברפידות רכות, מלאות יפעה של עדינות החיים, והדר הקודש הנוצץ בהוד החופש והטוהר השמימי, כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר[16] (ג רנ).

יא. ישנם בעלי השגה בהירים וצדיקים גדולים, שמרוב חשק לבבם בהשגות בהירות ומופשטות ובדבקות אמיתית בהשם ית', אינם יכולים להרחיב את דעתם בפרטי הלכות ומעשים פרטיים. אף על פי שהיא לקוחתא וחולשא נפשית, מכל מקום מוֹצָא הדבר הוא ממקור הטוהר, וסימן לדבר: איש כי ימרט ראשו קרח הוא טהור הוא[17]. ולמעלה מזה היא קדושת הנזיר, אשר נזר אלוהיו עליו בגדל פרע שער ראשו[18], ורבי עקיבא שדרש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות[19], כמו שכתוב: קווצותיו תלתלים שחורות כעורב[20], במי אתה מוצא אותן? במי שמשחיר עליהם פניו כעורב, או במי שמשחיר ומעריב עליהן תמיד, או שנעשה אכזרי על בניו כעורב[21] (א ריב).

יב. אף על פי שלִמודם של המצות המעשיות ודקדוק [קיומם] מכביד הוא לפעמים הרבה על הצדיקים הגדולים החיים תמיד באור המחשבה העליונה, מכל מקום, מתוך כח

---

[14] שיר השירים ה יא; עירובין כב א; ויקרא רבה מצורע יט ג.
[15] חגיגה י א; עיין לקמן פרק יא הערה 19.
[16] שמות כד י.
[17] ויקרא יג מ; במדבר רבה קרח יח ג; מגיד מישרים פרשת קורח; מגלה עמוקות, פרשת קורח; נר מצווה לגרי"א חבר.
[18] במדבר ו ה.
[19] מנחות כט ב.
[20] שיר השירים ה יא.
[21] עירובין כא ב.

היראה העליונה שבלבבם מתגברים הם גם על שפע קדושתם, ועוסקים בתורה ובמצות במעשה ובדקדוק, אף על פי שהם צריכים לְמַעֵט על ידי זה את אורם העליון. ומתוך שהם מבטלים על ידי עסקם בעבודה הנמוכה את הוייתם הרוחנית, מפני אור ד' העלום במעשה התורה והמצות, זוכים הם שהשגתם מתוספת, ואור עליון הגנוז מכל הגיון מופיע בתוך נשמתם להאיר להם את דרכם בחיים. ואורה זו עומדת היא לעד, ומועלת לא רק להם לעצמם כי אם לכל העולם כולו, ולדורות עולמים. והחיים הגנוזים הללו הם הם רזא דברית[22], החובקת את הנצח בהוייתו העליונה (פנקס הדפים, ד ט).

יג. תלמידי חכמים מארין דרזין, הקדוש ברוך הוא נותן להם כח גדול בנפש הבהמית שלהם, כדי שיצטרכו דוקא אותה האש העליונה של רזי תורה כדי לזככה, וממילא כוחה אחר הזיכוך הוא חזק הרבה יותר, כמו שבעולם בכלל ישנם בהמות חזקות הרבה מהאדם. ומזה בא ההכרח לתלמידי חכמים, שאור ד' הרזי קרוב ללבבם, שלא יעזבו את דרכם להסתפק בפשטין דאורייתא[23], כי להם עומד הדבר בסכנה נפשית, שלא תזוכך נפשם הבהמית על ידי אותו האור הפושר לעומת עזותה של נפש הבהמית אשר להם (ג רלא).

לימודו המקיף

יד. הבְּקורת[24] בעניני אמונה תהיה פעמים רבות צדיקה במשפטה ביחש להמחזות החיצוניות[25], לסדרי המאורעות[26] וגופן של המעשים[27], אבל לעולם תהיה התמצית של המשפט שהיא מוציאה משפט מעוקל, כי דוקא על ידי ההתלבשות בלבוש של הקבלה[28] ושל האמונה הפשוטה, יֵצֵא התמצית האמיתי, שהוא צורת החיים הפנימיים. אמנם, הצדיקים הגדולים, שהם החכמים היותר מעולים, ישיגו את התמצית הפנימי של האמונה כמו שהוא יוצא על ידי כל העיטופים של ההגדות והמסורת היותר פשוטה - דוקא על ידי

---

[22] עיין פרי צדיק, ויחי, סוף אות יב, ופרשת ראה, אות ח.
[23] עיין זוהר ח"ג רטו ב.
[24] במהדורה הזמנית [שם הפסקה ממוספרת בספרה 78] הפסקה מתחילה במילים "גם אם הבקורת...".
[25] עיין מלאכי ב יז; שם ג יד, וכן עד"ז.
[26] עיין ברכות י א.
[27] עיין שבת נה ב.
[28] עיין אבות א א.

התעמקות ידיעתם בסדרי הִבְקורת היותר חופשית שבעולם[29], ואז הם מחיים את הלבבות באור החיים של חכמתם, וממלאים את העולם כולו אמת ואמונה וחסד עליון[30] (פנקס הדפים, ד קי1).

טו. הצדיקים הגדולים מתעלים הם הרבה בקדושתם על ידי מה שמסתכלים לפעמים בעולם התוהו, באופני הדעות הזרות, בדמיונות אורחות העבודות הזרות וכל נבכי תעלוליהן[31]. ומתוך הירידה לתהומות המחשכים הללו, מעלים פנינים יקרים מסולאים בפז, שהם נעשים מילואים לעטרת קודש קודשים (ח קמז).

טז. אף על פי שכל העולם כולו, וכל המחשבות וההרגשות כולם מלאים הם אור ד' וקודש של החיים העליונים, אצל ישרי לב המתענגים על נועם ד' ומבקרים בהיכלו תמיד, מכל מקום מַעְיָן האורה היסודית הרי הוא גנוז בתורה, וכשהולך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה, מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו[32], אף על פי שאינו ממש מתחייב בנפשו, אם כבר עלה למדרגת ההסתכלות האלוהית, מכל מקום מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, כי סוף כל סוף מכל העולם אור חיים זורח הוא, אבל מן התורה שופע אור חיים דחיים[33], ואין עוזבים קדושה חמורה מקורית ותופסים במקומה קדושה קלה מעותקת (ג רמב).

יז. איזהו חכם? הלומד מכל אדם[34], בלא שיור כלל. ומה זה יפלא, כי חסידי עליון, ישרי לבב, באמת אין חושך ואין צלמות לפניהם, והם נוטלים מכל ענין ומכל תוכן, קרוב או רחוק, את הטוב ואת הרעננות, את הקודש שבו, ומקרבים אותו אל הקודש, כמו שהוא באמת קרוב וְאַחוּד הכל ביסוד הקודש. ומעתה נדע כי כל כבדות שישנה בקליטה של כל מחשבה, ובהסתעפותה בצורה של שכלול מחשבתי הגון, גם במחשבות הטובות בטובן הגלוי, בין שהן של עצמו, בין שהן של אחרים, הלקוחות מפי השמועה, או מכל מיני הסתכלות שבעולם, הוא מפני שלא נתגלה בהן יסודן המפריא. ויסוד עולם זה הוא תלוי

---

[29] חיי מוהר"ן, ירושלים תשכ"ב, עמ' 39-38.
[30] עיין 'רזי לי' לגרי"מ חרל"פ, עמ' רלז, ד"ה העבודה.
[31] מנחות סה א; שבת עה א.
[32] אבות ג ז.
[33] זוהר ח"ג רצד א.
[34] פרקי אבות, ד א.

בהתגלות המקור של כללות הפרית המחשבות, יסוד החכמה, עבודת ההגיון בכל כוחו המחדש. ולכן זאת היא עבודת העיון הקבועה לכל ישרי לב, להמשיך לכל מחשבה את חוט הגיונה המקורי, קו החיים, אות אמת[35] שלה, ואז תשוב לאות חייה, ותחיה את בעליה[36] (ה רעה).

עיסוקו בחכמת העולם

יח. כל מי שאפשר לו לעסוק בחכמות העולם[37] כולן ואינו עוסק מפני איזה רפיון בנפש, הרי זה ממעט את הצלם, שנאמר כי בצלם אלוהים עשה את האדם[38] (פנקס הדפים, ד יב).

יט. בעיקבא דמשיחא לא יתוקן העולם כי אם על ידי שיתפשטו החכמות בישראל על ידי ההשתדלות של צדיקים. וכל צדיק שאינו משתדל בתיקון זה עתיד ליתן על זה דין וחשבון (פנקס הדפים, ד 9).

כ. חיזוק התורה והאמונה בארץ ישראל בא על ידי קנין החכמות לתלמידי חכמים שבארץ ישראל (פנקס הדפים, ד 10).

כא. כשפורצים גדרים של דורות הקודמים שעמדו נגד התפשטות החכמות בישראל, לשם שמים, מאירים על ידי זה אורו של משיח, הנקרא בן פרצי[39]. ועל ידי מה שסובלים כל האיומים והבזיונות ומניעות הכבוד הבאים על ידי זה מיראי ד' פשוטים, זוכים לבחינת יחידה, כמו שזוכין במסירת נפש בפועל על קידוש השם[40], ומכפרים על ידי היסורים הללו

---

[35] יהושע ב יב; זוהר ח"א רמא ב.
[36] ע"פ קהלת ז יב.
[37] עיין קול התור, פרק ה חלק ב.
[38] בראשית ט ו.
[39] פיוט 'לכה דודי', ע"פ בראשית לח כט; עיין אגדת בראשית (בובר) פרק סד; עיין בעל הטורים לבראשית לח כט.
[40] ספר שקל הקודש לרבי משה די ליאון; עשרה מאמרות, מאמר אם כל חי, א לד.

על כל העולם כולו, ועונות הדור מתהפכים לזכיות, וסניגורים רבים עומדים על כל חכמי ישראל לזכותם בזכותם את כל ישראל[41] (פנקס הדפים, ד 11).

כב. הניגוד לישובו של עולם בא על ידי המזיקין המתדבקין בתלמידי חכמים, והני ברכי דרבנן דשלהי - מינייהו הוי[42]. וכל מה שהעולם הוא יותר ירוד, אין לצדיקים שום השפעה על העולם המעשי, על כן הם מתרחקים מכל הידיעות וההכשרים הצריכים לישוב העולם, וכנגד זה מתרחקים הם מהשגות עליונות באלהות, שהן מאחדות את השמים ואת הארץ בחוברת. בארץ ישראל עלה החורבן של העולם המעשי למדרגה איומה, עד שאפילו הפרנסה ההכרחית היתה מן הצדקה, על כן נתדבקו כוחות רעים רבים בברכי תלמידי חכמים, ועשוּם לרפויי כח, ונתעלמה ההשגה העליונה וחשקה הבהיר, ולעומתה הנטיה לישוב העולם ולכל החכמות והמכשירים שלה, וזה היה תיקון גדול, לצרף את סיגי האומה והארץ. עתה, בעיקבא דמשיחא, צריכים לתקן עון קלקול זה, ותלמידי חכמים צריכים להתיחד בחכמות וידיעות המודיעות להם את קונם[43], בהשגות עליונות ובחכמת האמת לאמתת בהירותה וממילא ישוב כח הגבורה לְפַעֲם, לקדש את חכמות החיים כולם, ליחדא שמיא וארעא ביחודא שלים, בשם כל ישראל (פנקס הדפים, ד יג).

השפעת לימודו

כג. נכנס באוזן צדיקים לפעמים קול קורא: קומו צדיקים, עִסקו בתורה לחזק את כוחה של כנסת ישראל, להוסיף אור בנשמתה הכללית כדי שתתחבר עם דודה - מלך עולמים, מלך הכבוד, מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא - בנועם עליון וחִבת ידידות, בגדולה וגבורה, בתפארת, קדושה ומלכות. והצדיקים מוצאים בלבבם אומץ עליון, מרגישים בקרבם רוח גבורה, נאזרים בימין ד' רוממה[44], מקימים הם את סוכת דוד

[41] פסקאות יח-יט-כ (כפי שמסומנות במהדורתנו) כלל לא מופיעות במהדורת מכון הרצי"ה, ולכן מסומנות כאן לפי המספור של המהדורה הזמנית שיצאה לאור. במקורן, הן מופיעות באופן רציף בין פסקה יז לפסקה כא.

[42] ברכות ו א.

[43] עיין רמב"ם, הל' יסודי התורה, פרק ב הלכה ב; עיין 'רזי לי' לגרי"מ חרל"פ, עמ' רמא, ד"ה עיקר.

[44] תהלים קיח טז.

הנופלת, מרימים אותה להיות עטרת תפארת[45] בראש המלך הקדוש, ד' צבאות שמו (ג קפ).

כד. כשרואים הצדיקים שמיד שהם מתעסקים בגנזי המלך של רזי תורה נשמתם מתרפאת והולכת, מקבלת היא צורה תקיפה, עדינה, ומלאה תנחומות ועזוז קודש בגבורה עליונה הרי הוודאות הרוממה מתגברת בקרבם, ואור עולם הבא של שם אהיה[46], דאנא עתיד לאתגלאה[47], מאיר בהם, ומכח קדושה טמירה ונפלאה זו הם מזכים את כל העולם כולו, ולפושעים יפגיעו[48], למחול את כל חטאות דורם, ולמלא את העולם חסד ורחמים מאור פני מלך חיים, המאיר לעולם כולו בכבודו[49], באור פני מלך חיים[50] (ב שלח).

כה. וחובה גדולה היא על הצדיקים להתעסק תמיד בלימודים ושירות המעוררים את התענוג העליון כדי שיהיו תמיד מדושני עונג, ומהעונג שלהם יִמָּשֵׁךְ שפע עונג על כל העולם כולו, על כל בחינה של כל בריה כפי מה שהיא יכולה לקבל. ומרוב העונג המתמשך מזיו הנשמה הקדושה של הצדיק העליון, בעל ההשגה הבהירה, ימשך נועם של אהבה לכל ישראל ואהבה פנימית לכל טוב, וימחקו כל תוי[51] הקטיגוריות מכל הפנים, וממילא תשתתק החוצפא ולא תוכל להרים ראש לטשטש את העולם, כי כל כוחה של הִרשעה בא מהמרירות הנמצא בנשמות, מפני היבשות[52] שבהן ומפני הריחוק שלהם מהעונג העליון של הדבקות הברוכה בקודש העליון, בזוהר הנוצץ מאור אין סוף, ועל ידי גודל היסורים שכל נשמה סובלת, מתגברת הרשעה בקצפה, והיא בועטת ומחרבת, מסיחה את דעתה ולבה אל הכפירה ואל ההפקרות. אבל כשהעֵדן מתפתח, אז שב רוח חיים, רוח חן ותחנונים לרחף בלבבות, ואור התשובה הולך ומאיר, וכל העולם כולו מתרפא[53]. אמנם, צריך הצדיק הגדול לדעת את מעלתו, וצריך לשמור את קדושתו והודו הפנימי, ולא לִפול משום דבר וענין כלל, ואפילו מכל רפיון שלו, ואפילו מכל מה שנראה על פי פשטן של

---

[45] ישעיה סב ג.
[46] עיין פרדס רימונים לרמ"ק, שער כב פרק ד ושער ח פרק כג.
[47] עיין זוהר ח"ב קכו א.
[48] לשון תפילה (ירמיה ז טז).
[49] ברכת המפיל.
[50] משלי טז טו.
[51] עיין יחזקאל פרק ט.
[52] עיין תקו"ז עג ב.
[53] ילקוט שמעוני ירמיהו רמז רסט.

דברים שגדולה היא החציצה, ושאי אפשר לעבור עליה ולהתרומם בנועם עליון ובזיו קודש. ואפילו כשמתברר לו שאינו ראוי כלל וכלל לשום גודל ולשום פאר, כי אם שהוא ראוי להיות מושפל ובזוי, עלוב וירוד לאין חקר ושיעור, אף על פי כן לא יעזוב את מהותו הפנימי. ואם רוח המושל תעלה עליך, מקומך אל תנח[54], וסוף סוף שינצח והכל יתוקן. ואפילו כל הדברים העליונים, שנחשבים לחוצפא נוראה לחפוץ אותם, סוף כל סוף יהיה חלקו עמם בנעימים. אברך את ד' אשר יעצני[55], אף נחלת שפרה עלי[56] (א שט).

אורות הלימוד

כו. ההתפעלות הנפשית הרגשנית, הבאה בעת שלומדים את הענינים האלוהיים, אף על פי שהיא טובה ומקודשת, מכל מקום היא מעכבת את הבירור השכלי של אור התורה בהפלגתה[57]. ולכן צריך כל הצמא לדבר ד' ולאור קדשו באמת, להשתדל לקרר במי התורה את האש המשתלהבת מרוב התרגשות החמדה המתעוררת מתוך ההגיון האלוהי. ואהבה מסותרת זו, פעמים שהיא עולה הרבה על כל אהבה גלויה, המתפשטת בכוחות הנפש הגלויים, וירויח בזה את הדעה הצלולה השוטפת מישרים, וְיַחֵד כבודו בקהל יודעי ד' וחושבי שמו באמת. וְיַחַד עם ההגיון הצלול, והתרחבות הדעה העליונה, יעלו כל כוחות הנפש המתעוררת במעלה העליונה, ושמחה מלאה תענוגים של שלוה וגבורה תמלא את הנשמה. וצדיקים ישמחו ויעלצו לפני אלוהים, וישישו בשמחה[58] (ד מב).

כז. יש צדיק כזה, שצריך דוקא שיהיו לו תלמידים צדיקים גדולים מאוד, גאוני עולם וגדולי מעלה, ורק אז יוציא אל הפועל את הכמוס בתוכו[59]. וכל זמן שהמקבלים ממנו הם קטנים, הטוב שלו הוא גנוז בְּגַוֵיהּ, ואינו ניכר אפילו לעצמו (א שז).

---

[54] קהלת י ד.
[55] תהלים טז ז.
[56] שם פס' ו.
[57] מוסר אביך, פרק א אות ז.
[58] ע"פ תהלים סח ד.
[59] עיין תענית ז א; צדקת הצדיק, אות ריד; "...שהרב המלמד הוא בדרגא דחכמה והתלמיד המקבל הוא בדרגא דבינה מבין דבר מתוך דבר וכמ"ש ומתלמידי יותר מכולם" (בית עולמים, קלו א); עיין 'רזי לי' לגרי"מ חרל"פ, עמ' רכז, ד"ה ישנם.

כח. הנשים, מידת הנפש זורחת בהן, על כן רשמי הקודש קבועים בהן, ודי שהן מחיות אותם על ידי מקצת המצות שבידן, ואינן צריכות לתחית רוח תדירי של תלמוד תורה. האנשים, הרוח מאיר בהם והוא הולך ואינו פוסק מתנועותיו הרוחניות, ועלולים הם מאוד לירידות כשם שהם עלולים לעליות, והם צריכים לתחית רוח של תורה. אמנם כשהם קובעים עתים לתורה, מסעדים הם את רוחם הסוער ותומכים אותו שלא ימוט. אמנם כל זה הוא במידת רוב בני אדם, אבל בעלי הנשמה, הם כנחל שוטף שאינו פוסק רגע מחידוש עולמי עד, והם צריכים להיות שרויים באורה של תורה באין הפסק כלל. הם כדגים שבים, שכולם במים ואינם יוצאים ליבשה כלל[60]. על אלה נאמר: כל הקובע עתים לתורה מפר תורה[61]. ותורתם התדירית שאינה פוסקת, יש שהיא תורת פה, המתגלה בדיבור, ויש שהיא תורת המחשבה, הדבקות השכלית ההולכת ועולה תמיד (א תכא).

כט. לפעמים ישנה התמדה כזאת, המאבדת את כל הונו הרוחני של המתמיד, ובטלה כזאת, הממלאה את כל עולמו של אדם קדושה וגבורה, סוד הדומיה (א תמה).

ל. לפעמים צריך הצדיק ללמוד הרבה ולהתפלל הרבה, ולפעמים די לו בשיעור מועט מאוד, שיבטא על ידם את אמתת נקודת שאיפותיו הקדושות[62]. ולפעמים צריך הוא להיות רק חושב ומרגיש, ומתעלה אז מכל מבטא ודבור[63] (מחברת הרצי"ה).

לא. היצר הרע מסית את האדם לאחוז במשהו קטן ביותר, ואם רואה הוא שהאדם ראוי הוא לאיזה מעלה גדולה הוא משיא אותו למעלה קטנה, כדי לאבד ממנו המעלה הגדולה[64]. על כן לפעמים מסית היצר הרע את הצדיקים הגדולים שילמדו הרבה, רק שלא יתבודדו במחשבות עליונות, כי המחשבה העליונה היא היותר שלמה מכל התורות הנלמדות בפה[65]. --- ואפילו בבינונים מזדמן הדבר, שבעת שהוא מוכן להיות מתעלה על ידי רעיונו להזרחת דרך של תשובה, כשרואה שאין במה להטרידו הוא מטרידו בטרדת

---

[60] ברכות סא ב.
[61] ירושלמי ברכות פרק ט הלכה ה.
[62] ברכות לד א.
[63] זוהר ח"א קסט א.
[64] עיין שו"ת בית אפרים, אורח חיים, סימן סח ד"ה ומעתה.
[65] עיין מסילת ישרים, הקדמה.

לימוד.--- על כן צריך החכם להיות עיונו בראשו ולהשכיל בכל ענין מה שאפשר להמשיך ממנו מעלה יותר עליונה - אל יניח את עצמו להסתפק בדבר קטן (מחברת הרצי"ה).

לב. השתעבדות השכל והתרדמותו הבא על-ידי איזה השפעה, הרי היא השחתת עולם, וכל מה שהיא באה על-ידי השפעה יותר קדושה - ההשפעה היא יותר מזיקה, דומה היא לנבלה של נבואת שקר בשם ד', של עשיית רשע וטומאה, עבודה זרה ושיקוצים. על-כן, כשבאה ההשתדלות של התרדמות השכל בשם האמונה, בשם יראת שמים, בשם שקידת התורה ועשיית המצות, הרי הוא שקר נורא וטומאה מזוהמה, שחייבים קדושי עליון, עבדי ד' הטהורים, לצאת חלוצים להציל את העולם, את ישראל, את התורה, את האמונה ואת כל קודש ד', מיד המחבלים הללו, יהיו מי שיהיו, בין שהם שקרנים שרוצים רק להונות את הבריות, לובשי אדרת שער למען כַּחֵשׁ, בין שהם חלושי רוח, קטני דעת, שמפני אטימת האור השכלי אצלם, מפני כהות הרגשתם וגשמיות ציורם, הם רומסים בשקידה ומרץ את החומר המעשי, ומושרשים בהציורים האגדיים של האמונה במובן החיצוני של קליפתם, שמביא לעולם דלות רוח וגרעון חיים. והם בתומתם וחלישתם, ובגאותם וסכלותם ואכזריותם הפנימית, הבאה מתוך גאוה וטפשות ודעות משובשות בענינים יסודיים של הכרת האמונות הגדולות, שכל האמונה מבוססת עליהם, יתאמצו להדריך את העולם ברוח קצר, במשטמה ויאוש, רפיון ידים ומדינים, והשפעתם גורמת להרדים יותר את השכל, לכבות אורה של תורה, להרחיק את העולם והחיים המאושרים, את טוהר המדות וזיקוק המחשבה מן האדם, ועל-ידי זה הנשמות כושלות ונופלות, ובני אדם חיים חיי בְּהֵמוֹת שְׁפֵלוֹת באין דעת ותבונה, באין הכרת כבוד האדם, שהוא הבסיס היסודי להכרת כבוד שמים המלא עולם, המחיה עולמים[66], המעודד רוח ונשמה. אמנם, יש מה לקחת גם מתכונה מאופלת זו, סוף כל סוף אצור שמה המון טוב, יש שָׂמָּה הבעת הזהירות להאדם מבלי השען יותר מדאי על בינתם[67], הוקרה גדולה למורשת אבות שבה כל יסודות החיים גנוזים. אבל רק במירוק וריחוץ, בשיטוף, הגעלה, ליבון וטהרה, תופשר לקחת את הטוב מהטובים שבמושפעים התמימים הללו. ועל כל פנים לכבד אנחנו צריכים את הטוב שברצונם, את קדושת האמונה, וחוש יראת שמים ואהבת המצות, וההתהדרות בכל הטוב המנוחל בישראל שבהם. ובהתחברותם של היסודות השונים יֵצֵא לאור האמת הטוב, האומץ והחיים, וכימי עולם יופיע אור על ישראל, ועולם יבנה וישוכלל ברוב פאר,

[66] עיין מידות הראי"ה, כבוד, אות א.
[67] ע"פ משלי ג ה.

ברב תפארת ואמת, וישב עמי בנוה שלום ובמנוחות שאננות ובמשכנות מבטחים[68], מציון תצא תורה[69] ותהילה לכל אפסי ארץ (ו פז).

לג. מהו הדבר הנוטל את טעם החיים מההגיון העליון? מהו הענין המרעיל את הנפשות, שלא יחושו את נועם הקודש, את אור ד', ולא יבססו את כל מעשיהם ושאיפות חייהם על פיו? רק אותו הדמיון המתעה, המראה את הוד האצילות בצורה שוממה, ואת כל המהומה שבחיים בצורה מיושבת ובנויה - מה שהוא השקר היותר מסואב שבעולם. אכן, זאת היא עבודתם הקדושה של אנשי לב, לחשוף תמיד בלא הרף את המעין הרוחני, לחוש בלב פנימה ולגלות לאחרים את ההוד ואת ההדר, את העז ואת ההויה האיתנה והמבונה של החיים האציליים, אשר מקור חייהם הוא אור הקודש, המתרפק על האהבה העליונה, אהבת ד', בזיו טהרתה וְעָצְמַת אורה. מתוך הכרה זו נגוהות יצאו, והחיים יטהרו, והאומה בכללה תכיר את מטרתה, את רז מלחמותיה בכל ימי התולדה הארוכה והמסובכה שלה. אז תכיר ותדע, כי על קו הנבואה, על משקל רוח הקודש ועל בסיס החיים של תורת אל חי, בכל דרכיה ומעשיה, בכל חיי היחיד והציבור שלה, בכל השקפות עולם שלה, אך בהם תמצא אושרה, ועל ידם תעמיד את יסודות תחיתה, וכוננויות מוסדי שובה אל ארצה ואל תיקון לאומיותה (ד קלג).

לד. צדיק אמיתי רואה את העולם בגדולתו, על כן יוכל לספר לפעמים גוזמאות גדולות, שהן אמיתיות לפי בחינת השקפתו על המציאות, שהיא ההשקפה האמיתית באמת[70]. מה גדלו מעשיך ד' מאד עמקו מחשבותיך[71] (מחברת הרצי"ה).

---

[68] ע"פ ישעיה לב יח.

[69] ישעיה ב ג.

[70] עיין פסקי ריא"ז, סנהדרין פרק יא, אות ה - יא; ליקוטי מוהר"ן, מהדו"ק, סי' סה אות ג.

[71] תהלים צב ו.

פרק ו

הצדיק ותפילתו

א. התפילה פועלת לפי הערך של מהות הרצון של המתפלל. הרצון הטוב לגמרי הוא מחוייב המציאות בעצמו, והוא איננו כי אם במקור העליון, אור אין סוף. וכל רצון מוגבל, לפי ערך טובו ולפי ערך העומק של הטוב, כך הוא אומץ מציאותו, ולפי אומץ המציאות שלו כך הוא אומץ גבורתו לפעול. וצדיקים גיבורי כח, הם וחפצם טוב, ולפי מדריגתו של כל אחד מהם בטובו - תפילתו פועלת, וצדיק בן צדיק טוב רצונו יותר עמוק הוא מצדיק בן רשע, על כן תפילתו יותר נשמעת[1] (א תרסז).

ב. לא רק בכל דבר של רשות, כי אם גם בכל חטא ועוון, בכל הריסה, בכל דעה כוזבת, יש ניצוץ של טוב ושל קדושה אידיאלית שהוא מקיימו ומעודד את הרוח לפעולה[2]. צדיקי הדורות, יש להם מגע עם כל הטוב הפזור על פני מרחבים רבים, כל אחד ואחד לפי רוחב נפשו, רוחו ונשמתו, ואותו הטוב הם מרחיבים בעבודת קדשם המחשבית, האצילית, שחלקים קלים ממנה מתגלים לפעמים במעשה, דיבור וכתיבה. ויסוד הכל בחפצם הטוב, בתשוקתם האלוהית הפנימית להופיע חסד עליון וטובו על הכל, על כל היצורים, לעודדם ולתמכם להיעשות אגודה בצרור החיים, חיים ברצונו[3], לעשות רצונך בלבב שלם[4]. ובשביל כך הם הם גיבורי אל בעולם, המטים את העולם כולו לכף זכות[5], כל העולם ממש ניזון ומתקיים בזכותם[6], ומתוך שהם הם הינם עצמיות של הכל, אין כל דבר זר מהם ואין כל דבר נדחה מידידותם הפנימית ומהרחמים הרבים, שהם מעין דוגמא של מעלה, המקננים תמיד במעמקי נשמתם. ואיך ייפלא אם תפילתם עוזרת, מרפאת ומאירה, מצליחה ומחייה, הרי נטיית חפצם היא הַרְכָּנַת אור עצמיותם לאותו הצד ששם הרצון זורם, לאותו הָעֵבֶר והקצה ששפעת הדיבור שם אליו את מסילתו, על ידי הביטוי החי של תפילת

---

[1] יבמות סד א.
[2] עיין ב"ב טז א.
[3] תהלים ל ו.
[4] מן התפילה.
[5] קידושין מ ב.
[6] עיין ברכות יז ב.

ישרים[7]. רק זעזוע קטן צריכים לגלות את אוצר החיים והשלימות המשלימה את כל, הגנוזה כשלהבת גדולה, בלועה וטמונה בעמקי הרוח, אשר חיי עולמים הוא אור חייו, אשר חמלת יוצר כל וסליחת מרבה לסלוח שופעת בו ממקור החכמה העליונה, הבהירה בשחקים, הרואה בגלוי ממש ובבליטה ברורה את הטוב והאור המתנוצץ גם בתוך כל המחשכים[8]. אור צדיקים ישמח[9], המתגלה בסוף ברמ"ח מצוות עשה, כנגד איבריו של אדם[10] (ב שנ).

ג. העבודה הטהורה והתפילה התדירית בעד הדורות כולם, ובעד כל העשוקים ברוח וחומר, היא במדרגה העליונה של צרכי רבים[11], שצדיקים גמורים מתקנים בזה את פגם הגזל שאינו ידוע למי גזל, של כל המדרגות, ובכלל זה כל חטאת האדם שבין אדם לחבירו (ב רנח).

ד. אפילו עון הגזל שמעכב את התפילה[12], אינו מפחיד את הצדיק הרוצה באמת להרבות בתפילה, ואינו יכול לנקות את עצמו מכמה ענייני גזל, אינהו ואביזרייהו, משום שכל העיכוב אינו שייך כי אם כשמתפלל לטובת עצמו, אבל לא כשמתפלל על אחרים, וקל וחומר על הכלל כולו, אדרבא, כשאינו יודע למי גזל או כשאינו יכול להשיב, על כל פנים יתפלל לטובת הכלל והפרט, והטוב שיושפע על ידי תפילתו חשוב גם כן תיקון

---

[7] ע"פ משלי טו ח.

[8] כתב מרן הרב זצ"ל באגרת שי"א: "ואני מאמין ומקוה, שכשם שאנו מלמדים עליהם זכות מלמטה, כך יְלַמְּדוּ פרקליטים וסניגורים מליצי יושר ללמד עליהם זכות מלמעלה. וחובה רבה מוטלת על תלמידי חכמים וצדיקי הדור להתפלל בעד זרע קודש המוכרחים להשתמש בהיתר זה, שלא יארע להם כל פגע ומחלה, כי הלא גם "בכל פרשת העיבור יהיו כל צרכיהם לפניך" (ברכות כט.), וקל וחומר שדבר זה נעשה על פי הוראה, ואין כאן חלילה פרישה לִדְבַר עבירה, ואפילו אם ח"ו לא נתכונה ההלכה כראוי, הן אל כביר ולא ימאס. ובטחתי בחסד עליון ב"ה, שכל מה שיתרבו צדדי לימוד הזכות על פי דרכה של תורה, ומצורף לה תפילת רבים בעד עדר ד' השב אל רבצו ואל נוהו, כן תגדל הברכה ויהפך הנגע לעונג והפשע לשפע רב טוב על עם ד' וחבל נחלתו. כי אין שיעור לגודל כוחם של צדיקים ותלמידי חכמים כשהם באים לְזִכּוּתָם של ישראל, ועליהם הכתוב אומר: ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור".

[9] משלי יג ט.

[10] מדרש תנחומא (בובר), כי תצא, סי' ב.

[11] ביצה כט א.

[12] שמות רבה כב ג.

לגזל[13], כל זמן שלא מצאה ידו די השיב, וגם אם מתפלל על עצמו, כל זמן שעיקר מגמתו היא כבוד שמים, שיוכל לעבוד את ד' באמת, להשתחרר מכבלי היצר ולתקן כל הפגמים ולהשיב כל הגזילות. "אז תקרא וד' יענה"[14] (מכתי"ק. מובא במאורות הראי"ה, ירח האיתנים, עמ' עז).

ה. אותן ניצוצות הקודש, שהם משוקעים עדיין במעמקי תהום הרע, גורמים את ההכרח של הצעקה, שהיא מורגשת בכלי הגוף. וכל מה שיוסיף האדם לברר את הניצוצות השייכים לו, ולא יהיו כל תנועותיו ומעשיו כי אם ביושר ובקדושה, ככה ירגיש שדיבורו בנחת פועל הכל, והולך לְמֵישָׁרִים, דובב שפתי ישנים[15]. אמנם כל זמן שמצטרך הוא להעלות ניצוציו ממעמקים יפה צעקה לאדם[16]. וישנם צדיקים צועקים לד' מפני צרת העולם, מפני הירידה הכללית, צעקה זו נוהגת עד שימלא העולם כולו תיקון ואורה, ויקוים אין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו[17]. צעקת צדיקים הללו איננה באה להם מעקת הנפש הפנימית של צרתם הרוחנית, כי אם מהצער הגדול של העולם, צער השכינה בכלל, הצועקת בחבליה, כאילה בעת לידתה[18] (ו יב).

ו. הצדיק הדבק בד' בכל עומק רצונו ובכל מְלֹא הכרתו, ורצונו הוא רצון אדיר, והכרתו היא הכרה עמוקה, והם הולכים ומתאדרים ומתעמקים מדי יום ביומו, שעומק, גודל, רוחב וגובה החיים מתרבה בהם, מפני שאיבתם התדירית ממעין הנצחי של מקור חיי כל החיים, ממקור יסוד חי כל העולמים, כשצדיק זה אוהב הוא את הבריות מבסם הוא את העולם, באהבתו את הבריות מתמזג חלק יסודי תמציתי מאותו הטוב המעולה שבאופיו הנשגב בנפשות כל אהוביו, שהם כל הבריות כולן, ובזה הוא מרומם את ערכם, מזכה אותם ומעלם. וכשהביטוי התפילתי, האור הדיבורי, מבליט את האהבה הזאת, הרי היא מפוצצת הררי עד, והעולם כולו מזדכך, וקל וחומר שהרצון הפרטי, כשהוא מצטמצם באיזו אישיות פרטית, ובאיזה מבוקש פרטי, שהוא נעשה. אמנם, אין הרצון הפרטי של המבוקש המפורט העיקר בהאופי התפילתי של צדיק עולמים, אלא הרי הוא אחד מהבקעים שעל

[13] עיין ביצה כט א.
[14] ישעיה נח ט.
[15] שיר השירים ז י.
[16] ראש השנה טז א.
[17] תהלים קמד יד.
[18] בבא בתרא טז ב.

ידם מתגלה הלהב האידיאלי, המקודש בקודש קדשים של אהבת הבריות, של אהבת כל העולמים וכל יצוריהם. ואהבה זו בעצמה הרי היא מרוממת בתוכנה המעודן את המהות של הנשמה, מעלתה על כל המעשים[19], ומשגבתה בישועות עליונות, מפני שהיא היא השְפעה האלהית, האומרת עולם חסד יבנה[20]. אבל בסקירה האלוהית בעצמה, המתעלה מכל גבול, זמן ותיאור מיוחד, הלא אין שום רע נמצא, ואין שום הירוס מכאיב, כי הרי הכל הולך למישרים, לאושר ולטוב, על כל החסד העליון, בגודל מילואו, נותן הוא מקום לכל מה שאנו סוקרים אותו בתואר של קלקלה, של הירוס, של מיתה, של שבירה, של חולי, של עוני ושל עצבון. ומתוך שהחסד העליון בכל עליוניותו הרי הוא משפיל לראות, ויש בכללות האידיאלית גם אותו האושר המפורט של החפצים הפרטיים שבכללות התיאור המוגבל, שיצורים שוקקים אליו במעמדם, אין הרצון מובע בעומק אמתו כי אם על ידי אותה ההגבלה והמחשך של החסד שנמצא בנשמת הצדיקים, השואבים מאור חסד עליון את שביבי אורם, והם מבטאים את חפצם לשמירת התיאור הפרטי של היצור. וחשקת אידיאלים מוגבלים הללו הנה הכלי של עמדת החיים והשלום, ברית היתה אתו החיים והשלום[21] (ז קסה).

ז. דבר פשוט הוא שהצדיק עושה כל מעשיו בקדושה, וכל פעולותיו הגשמיות עולות הן לתיקונו של עולם, וזאת היא אהבת המלאכה[22], שכל-כך שגבה מעלתה מצד עצמה ושנתנה בברית[23]. ומעתה אין ספק שתיקון עולם מלא והתרחבות אור הקודש נמצא באמת בכל מלאכה. כל תנועה שמצלת איזה חלק מן ההויה מן שליטת התוהו, דבר גדול וכללי יש כאן. אמנם, הנעלה מכל היא ההצלה הכללית של הכשרת החיים הפנימיים של המציאות, להוציאם מידי גלמותם ולתקנם בתור כלים שלמים העושים את תפקידם יפה. אבל המחשבה של גדולי הדעת מתאחדת גם עם הנטיה ההמונית וקל וחומר עם נטית אהבת המלאכה והעבודה הממשית, שהיא כבר נטיה של שְאֵר רוח, ורוח אלוהים חופף עליה. וכשישנם צדיקים בדור, שאור ד' מופיע עליהם תמיד, הם מאחדים נשמתם עם נשמת הכלל כולו, והגות לב פנימי של המוני בני אדם עושי המלאכה מתאחדת עם הגות

[19] אבות ו א.
[20] תהלים פט ג.
[21] מלאכי ב ה.
[22] אבות א י.
[23] מסכתות קטנות, מסכת אבות דרבי נתן, פרק יא.

לבבם. וצד המארה שיש במלאכה שהיא באה מצד קנאת איש מרעהו[24], ומצד שנאת הבריות היונקת הרבה ממלחמת החיים בצורתה הארורה בעולם הירוד, הרי היא הולכת ומתפכחת, ויוצאה היא מכלל ארור ובאה לכלל ברוך. לפעמים יש כח בצדיקים לִתֵּן אור קדושה בעצמות המלאכה עד שיהיה בה כח מֵעֵין של תורה, להביא לחיי עולם הבא ולתקן את הפגמים ולהשיב בתשובה גמורה את עוסקיה, גדול הנהנה מיגיע כפיו יותר מירא שמים[25]. וכשם שיש כח להמשיך את הקדושה והאור האלוהי הפנימי בכל המלאכות ולהוציאן מכלל אתלטיא[26], כן יש כח להמציא אור קודש בכל הלשונות ובכל החכמות שבעולם, והצדיקים הגדולים צריכים להתפלל שיתמשך אור נועם ד' בכל החכמות ובכל הלשונות, באופן שמכל מקום יופיע כבוד ד' ומכל מקום יפוצו קרני אורה של תורה, ותפילתם של צדיקים והארת רצונם עושה רושם נמרץ עד אין קץ ותכלית. ביחוד צריכים להפנות לזה את התפילה בעת שרואים שהנטיה גדולה לשפות ומדעים, ואי-אפשר להלחם עם כל הפונים אליהם, והזמן ואותותיו מראים את ההכר, אז קמים צדיקים פנימיים לתשועה, בעבודה בחשאי, ובגדולת נפש חיה יחידה באים ופותחים את הצנורות הסתומים, לשום סוד ד' בלמודיו[27], ולמודי ד' הם כל מה שבעולם, וביחוד כל מה שיש בו משום תיקוני העולם, ומעוררים הם את הקודש שבכל לשון בכוחו של יוסף[28], שכלל הכל באות ה' שבו נברא עולם הזה[29] שנתוסף על שמו[30] ובכוחו של הדיבור שבסיני שבא להרבות אור גדול יותר ויותר מזה. ד' אלהים יתן אומר המבשרות צבא רב[31] שנחלק כל דבור לשבעים לשון[32], וכן באר משה את התורה היטב, והיטב[33] זה היינו שמצא ערך הטוב האמיתי שבכל לשון, הכוח האצילי בהוד קודש, ואז הולכת השפה ומתבררת, ושפה ברורה הולכת ומתהפכת אל כל העמים לקרוא כולם בשם ד'[34] וכל המלאכות יאירו באור החיים על-ידי מלאכת הקודש, וכל מה שמתוספות מלאכות ועבודות גשמיות בארץ-ישראל,

---

[24] קהלת ד ד.
[25] ברכות ח א.
[26] קללה (זוהר ח"א קפד א).
[27] סדר סליחות.
[28] עיין פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרשת ויחי פרק נ סימן ה.
[29] מנחות כט ב.
[30] תהלים פא ו.
[31] תהלים סח יב.
[32] שבת פח ב; מדרש תנחומא, שמות כה.
[33] דברים כז ח.
[34] צפניה ג ט.

תצא על-ידי ישראל ביסודה המלאכה והעבודה משפלותה המאררה, וכל מה שתגדל השפעת לשון הקודש בעולם, וכל מה שיעלה כח התורה והתפילה הטהורה, המאמצת להרחיב את אור האצילות האלוהית בעולם, לבררה ולהודיע לבני אדם הדר כבודה בכל דרכי הודעה ובכל דרכי ברור והסברה, כן יוסיף האור לְהִגָּלוֹת על כל שפה ולשון ועל כל חכמה ומדע, וקל וחומר שיחול אור ד' על כל הדברים שבטעם, ביופי ובשירה, בהליכות דרך ארץ ובאורחות הנִמוס, ואפילו בקִשוטים והִדורים ואפני ההנהגות והנמוסים היותר מודרנים, כמובן המובחרים והעדינים שבהם, ובכולם יחל אור ד' לְפַעֵם. והרעיון המקשר את הכל אל הטוב והיושר, אל העדן ואצילות הרוח, אל אהבת העבודה בהדר הבטחון האלוהי, והאהבה העליונה המשפיעה אור וחיים בכל נשמה יִגָּלֶה ויראה בכל הענפים הרחוקים הללו, וחיי עולם וחיי שעה יתקשרו בחוברת אמיצה, יקבלו דִּין מִן דִּין, ויאירו כל הפרטים כולם באור הכלל וכל ההופעות המעשיות והשכליות שבעולם, מאורה העליון של אור תורה אשר האיר אב המון גוים איתן האזרחי, שהאיר ממזרח צדק, יקראהו לרגלו[35], והנה כבוד אלוהי ישראל בא מדרך הקדים, וקולו כקול מים רבים, והארץ האירה מכבודו[36]. ואפילו התכנים היותר נפולים יתרוממו ויתקדשו, וּמַעְיָן מִבֵּית ד' יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשִּׁטִּים[37] (א תתפז).

ח. הנשמות שעל ידם מִתְגַּלָּה חוצפא דעיקבא דמשיחא, הם הגבוהות מאד בשורשם הגרעיני, אבל לעומת זה השתפלו הרבה בתוכנם הסגנוני החיצוני. כללות צירופם אל הכלל הוא מעולה מאוד, ובפרטיותם - זיקוק וצירוף הרבה הם צריכים. תפילת הצדיקים שבדור מכוונת היא להצלתם של אלה מגיהינם, בין אם אותם הצדיקים יודעים אלה הרזים ומתכוונים אליהם, בין כשהם הולכי תם, שכוונתם לשמים בכלליות, באהבת הטוב, החסד, הרחמים, ונועם ד' באהבה ויראה, מחוברים אל התורה והחכמה כפי מדריגתם (א תשכד).

ט. הצדיק שנשמתו גדולה מאוד, יש לו תביעה פנימית שכל תפילתו תהיה על פי עומק הדעת הבהירה, והדמיון ישמש בה רק שימוש נטפל, וכשעל פי סבות שונות איננו מכיר את ערכו, וחפץ הוא להתפלל כאחד העם, בתפילה בנויה על פי הדמיון השטחי, מרגיש

[35] ישעיה מא ב.
[36] יחזקאל מג ב.
[37] יואל ד יח; זוהר ג ער ב.

הוא אז מכאובי נשמה לְאֵין שיעור, ודין כל מחשבות הקודש ורגשותיהם כדין התפילה (א תרסה).

ייחודי הצדיק

י. המצב המאושר הוא המצב הנפשי, שנועם ד' ועונג אהבה ושיקוק עליון מופיע בתוך הנשמה במצב של מנוחה וקביעות. על בסיס זה הולך ומתרחב שפע הדעת, והענוגים העליונים הולכים ומתרחבים. מִשֶּׁפַע ברכה עליונה זו כל המידות מתמתקות, והנשמה הולכת ונעשית עדינה, וכל הנשמות כולן, וכל החיים וכל כחות ההויה, שיש להם שייכות להנשמה המאושרה הזאת, הולכות הן ומתברכות, ומתוך כך העולם כולו מתברך. להעמיד את העולם יותר ויותר במצב מאושר זה, צריכה הפוליטיקה כולה וכל חכמת החיים להתכוין. היותר קרוב לצעדי עליון אלה הוא ישראל, עם אשר ד' קרוב לו[38], וצדיקי ישראל צריכים לשום כל מעינם להמתיק, על ידי מתיקותם הפנימית, את הנשמות כולן של כל ישראל. זאת היא תוצאה היותר ישרה מהכוונות היותר שלמות של התפילה, ומפעולות היחודים המיוחדים לאנשי הסגולה, הנגשים אל ד'[39] ונוהרים אל טובו[40]. וחסידים ואנשי מעשה מצרפים זיו קדוש זה לשמחה של מצוה, להגשים את האור בחיים (א תקב).

יא. יש צדיק כזה, שיכול לערוב, שיתוקן העולם כולו, וכל ישראל ישובו בתשובה שלמה[41]. ובזה הם מקבלים שפע חיים וטוב גדול, בהקפה[42], מהאוצר העליון, מקור הברכות. וצדיקים כאלה מוכרחים לְהִמָּצֵא בעקבתא דמשיחא, שכל ההשפעות באות בדרך הקפה, בסוד טוב איש חונן ומלוה[43]. וְאֹרַח צדיקים[44] זה מקדים את הטובה לבוא לעולם[45] ומכשיר את הדעות לקבל הופעות חדשות, שאינן ראויות להן כלל. ומכל מקום

---

[38] ע"פ דברים ד ז.

[39] שמות יט כב.

[40] ירמיה לא יא.

[41] עיין אגרות הראי"ה, אגרת שי"א; זוהר חדש, כרך א, פרשת חקת, פז ב; סנהדרין צז ב; במדבר רבה, נשא, פרשה ז אות י; ליקוטי מוהר"ן, מהדורא קמא, סימן יג וסימן נו.

[42] אבות ג טז.

[43] תהלים קיב ה; זוהר ח"א ס א.

[44] משלי ד יח.

[45] על משקל "ולמה נקרא שמם אלהים אחרים? שמאחרים את הטובה מלבוא בעולם" (ספרי דברים, פרשת עקב, פיסקא מג).

לא תצא מזה שום תקלה, כי אם תועלת ותיקון, מפני שהדעות העליונות הללו יש בכחן להכשיר את הדור בהופעתן, שיוכל לקבל את האור הגדול שבהן, ולהשתמש בו כראוי[46]. ההכשר הראוי לזה הוא העסק ביחודים בבהירות הדעת ואומץ טהרת הרצון. מלוה ד' חונן דל[47], ראשי תיבות, מיח"ד, וסופי תיבות בגימט' תשעים, שהוא צדי באותיות, שמובנו צדיק, ועל ידו מתהפך כל הרע לטוב[48], וכל הטומאה לקדושה בסוף. אתה סתר לי מצר[49], ראשי תיבות אותיות סמא"ל[50], וסופי תיבות בגימטריא קדושה (א תרלח).

[46] רות רבה (וילנא) פתיחתות, אות ז; מובא ברש"י בראשית א ד.
[47] משלי יט יז.
[48] עיין צדקת הצדיק, אות רמד.
[49] תהלים לב ז.
[50] פרי עץ חיים, שער קר"ש שעל המיטה, פרק ח.

פרק ז

דיבורו

הכרת ערך הדיבור

א. כל הגדול יותר במחשבה, יותר מקושרים חלקי נשמתו וכל ערכי חייו זה בזה, וכח הדיבור שלו וכל תנועותיו קשורים הם בארג גדול יותר, מוחש בחוש פנימי, בכל פנימיותו, וכפי זה הערך - בהויה כולה. אי אפשר כלל, שבעל מחשבה מקורי, ירשה לעצמו לדבר דבר בטל ושיחת חולין, וכל דבריו מוכרחים להיות מלאים תורה ודעת[1] (א תשלו).

ב. כל מה שהנשמה מתגברת ביותר באדם, ואור הקודש מתגלה בו, ככה הוא מרגיש יותר את הערך של דיבורים שבקדושה, וכשהוא מדבר בתורה ובתפילה, שִׁפעה רבה של אורות נשמתיים שופעים ממנו, ופתיחת צנורות הדעה העליונה, והרגשת הקודש המלאה מתראה לפניו בשלל צבעי אור וחיים אמיצים, נאדרים בקודש (ו יא).

ג. אפילו מי שיש בו נטיה לטהרה במידה גדולה, והצמאון האלוהי הוא מתכונותיו הנפשיות, מכל מקום צריך הוא לקדושת הפה, בין בחיוב בין בשלילה: בחיוב, להרבות דבוריו בתורה ובתפילה בניב שפתים, שהיא הרפואה האמיתית. ושב ורפא לו[2]. קחו עמכם דברים ושובו אל ד' אמרו אליו[3], ובשלילה - להזהר מכל דבור אסור. והחיוב גדול הוא הרבה יותר על בעל המעלה, מפני שהאורה הנשמתית שבקרבו מבארת לו את הערך של הדבור, את ערך החיוב של דבורי הקודש המעולים, ואת ערך השלילה של דיבורים שאינם כהוגן. ואף על פי שמחשבתו גם היא ביותר תובעת את תפקידה, וצריכה הדומיה הרבה פעמים לתפוס מקום גדול, מכל מקום, בדברי תורה אל ישים עצמו כאלם, כי אם יקיים צדק תדברו[4]. ועם כל ההתכנסות לתוך הדיבור, שמתחבר בזה עם כל האנשים אשר אין

[1] עיין ליקוטי עצות, ערך צדיק, אות קטו; עיין 'רזי לי' לגרי"מ חרל"פ, עמ' רנא, ד"ה כבר.
[2] ישעיה ו י.
[3] הושע יד ג.
[4] ע"פ תהלים נח ב; חולין פט א.

להם מחשבה עצמית, לא יגיס דעתו, כי אם משרים תשפטו בני אדם[5]. אני בריה וחברי בריה[6] (ד ע).

זהירותו מדברים בטלים

ד. הדברים הבטלים יונקים את חיותם מרוח חלש ורפה, מרוח מדולדל ומותהה, וכשמדברים אותם מעלים את הרוח העכור והמכוער הזה, ומזהמים בו את הנפש, ואויר העולם מתאפל. על כן בורחים כל המעמיקים בקדושה מכל דיבור של בטלה, אפילו ממילה אחת, ובזה הם זוכים לאור הגנוז[7] המלא חיים, וכל דבריהם כגחלי אש[8], והאהבה הקדושה, אהבת ד' וכל העולמים, אהבת כל היקום וכל היצור ממלאתם רוח חיים, וקנאת הטוב והקודש, קנאת תיקון הכל, פאר הכל ושיגוב הכל, קנאת אור החיים העליונים מרוממת את נשמתם, משלהבת את רוחם בעידוני רשפיה, רשפי אש שלהבתיה[9] (ה ריא).

ה. תכונת הדבקות האלוהית הקשורה בנשמת הצדיק בקביעות, קודם שהיא מתבססת יפה, מושכתו היא מכל עניני העולם, ועל ידי זה באה נטיה הפכית בעמק הנשמה שמתגברת בקרבו, להתקרב לעניני העולם על ידי שיחה והרחבת הדיבור בעניני העולם והחיים, ולפעמים בשיחות חולין בחברת בני אדם, שמדברים על פי רוחם ודעתם. וההמשכה שהצדיק נמשך אחריהם בדיבורים, ממשיכה אותו לעניני העולם המוגבלים, נגד דעתו וחפצו הפנימי. ואחר כך, כשנפטר ממעמד החברותי ההוא, חוזר הוא בתשובה מיד על התמעטות הדבקות של אותה שעה, ובכח תשובה מאהבה זו, מאיר הוא אור יקרות על כל הדיבורים וכל השיחות שלו ושל כל הנלוים אליו. ואור גדול, וחסד עליון מתנוצץ על ידי זה בעולם, שהולך ומקיף כמה וכמה שדרות להחיות רוח שפלים[10]. וחסד

[5] תהלים נח ב.
[6] ברכות יז א.
[7] אגרת הגר"א.
[8] אבות ב י.
[9] שיר השירים ח ו.
[10] עיין ליקוטי עצות, ערך צדיק, אות סט.

ד' מעולם ועד עולם על יראיו, וצדקתו לבני בנים[11], לזוכרי בריתו, ולשומרי פקודיו לעשותם[12] (ח קפה).

ו. בעלי הנשמות הזכות, שהמחשבה פועלת בהם בתדירות באופן בהיר, בולעת היא אצלם את כשרון הדיבור[13], ועל כל פנים את הנטיה ואת החפץ של דיבור. מרגישים הם בכל דיבור מעמסה ודחיקה על המרחב הגדול של החופש שבמחשבתם הפוריה, השולחת תמיד קרני אורה לעברים שונים. אם יזדמן הדבר, שירדו מרוממות מעלתם וידברו דיבורים בהרחבת פה, כאחד האנשים הרגילים, ירגישו בעצמם צער ועלבון גדול על אשר צָערו את נשמתם העדינה על ידי כבישת מַעְיָן החי, הזורם בעֹז גאון של המחשבה המלאה בהירות עליונה. ותכסיסם הרגיל הוא, שיהיו הדברים שהם מוציאים מפיהם ספוגים ברטיבות הלח של המחשבה הנאדרת בקודש, ואינם שָׂחִים שיחת חולין מימיהם[14] (ג לט).

ז. הרוצה לשמור מנוחת נפשו, ייזהר מכל דיבור הנראה כגסות הרוח. וכשיתברר לו בבירור גמור שטעם גסות הרוח ההדיוטית כבר פג ממנו ונכנסה בו רוח טהרה של ענוה, רק אז לפעמים יוכל להתיר לעצמו, אחרי זיכוך גדול להביע דבר המסמן את הצד הטוב שבעצמיותו[15], בשביל טובתם של מקבלי השפעתו[16], או בשביל התעוררות רוחנית הנדרשת לפעמים לעצמו[17]. ותכף שירגיש מזה מוסר כליות פנימי, יבין שעוד לא הגיע הזמן לכך, וישוב למידת הענוה מתוך לב טהור, ולב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה[18] (ב רו).

ח. כשהנשמה השירית העדינה, הצופה את הגדולות העליונות, טרם שנתבססו אצלה במעמדן המסודר, משתפלת לשיחה מעשית בעסקי עולם הזה המוגבלים, הרי היא נכשלת בכל שַׁעַל בגיזומים, שהתוכן הפרטי שלהם הוא שקר, וצריך איש המעלה למצוא את היסוד המלהיב שרוח השקר יוצא משם בתכונתו השירית, ויתקן את תוכנו בכינוס פנימי, מבלי להוציא הרוח בדברים בטלים, ואז הולך הרעיון לעומת הגדולות השמימיות,

---

[11] תהלים קג יז.
[12] שם פס' יח.
[13] פרי הארץ, פרשת וארא; ליקוטי הלכות יו"ד, הלכות בכור בהמה טהורה, הלכה ג, אות ו.
[14] סוכה כח א.
[15] סנהדרין סח א; סוטה מט ב; שיחות מוהר"ן, אות קעא.
[16] עיין לעיל פרק א אות טו.
[17] עיין מידות הראיה, כבוד, אות ו.
[18] תהלים נא יט.

שהגוזמא היותר גדולה היא רק הצעה היותר זעירה לעומתן. ואם התוך שטף הרוח ההולך ומתרומם, מתנשא ממעל לכל גבול, יבולטו לפעמים איזה אותיות גוזמאיות, הָיֹה יהיו כשגגה היוצאת מלפני השליט[19], ויעשו גם הם את תפקידם, ושיחות חולין כאלה היה יהיו למקור ברכה ותלמוד[20] (ח יד).

[19] ע"פ קהלת י ה.
[20] עבודה זרה יט ב.

פרק ח

הצדיק ומאכלו

א. מה שהתיאבון הפשוט של האכילה עושה אצל בעלי חיים כולם, ואצל בני אדם בינונים, להמשיך את האדם לאכול להחזיק את חייו וכוחותיו, פועל בצורה אצילית וכח נשגב אצל גדולי הדעה, צדיקים יסודי עולם, הַחֶפֶץ להתאחד עם כל ניצוצי הקודש הטמונים בתוך המאכלים[1], שהשמחה הנשמתית מתעוררת מהאדם האוכל לעומתם, לקבלם אל תוך נשמתו, להוסיף בהם אור ומדות עולמים, והם בעצמם מוסיפים עז ושמחה בתנועה, גם לפני האכילה. בעת האוכל כבר השמחה מתנוצצת במעמקים, ובאכילה עצמה היא עולה במעלה יותר עליונה, ויאכל בעז וישת וייטב לבו[2], וייטב לבו בדברי תורה[3], שהן הן האכילה והשתיה עצמן[4], לבאי בסוד ד', דידעי מאי דמחוי להו במחוג[5] (א תרא).

ב. נשמה עליונה מלאה רוח הקודש, יורדת על בחירי בני אדם, קדושי ישראל הצדיקים, בעת שהם באים לאכול את סעודתם[6], זה השולחן אשר לפני ד'[7]. התרוממות נפשם מתגברת למעלה למעלה, ומרוב זיו חיים העליונים מתגלה גם כן הדר ניצוצות החיים, המפוזרים בכל דבר אשר יאכל, והכוחות הכמוסים של השכל, הרצון, השירה האלוהית וההכרה העליונה, שבמצב תרדמה וקפאון הם נמצאים בכל היצור, הולכים הם ועולים, ומתאחדים בנשמתו הגדולה של קדוש עליון, והעולם כולו מתמלא אור ושמחה. וכל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו השכינה[8] (ג מח).

---

[1] "הענין הוא שידוע שסוד האכילה הוא סוד בירורי דצח"ם שנפלו בשבירת הכלים" (בית עולמים, קכט ע"א, ד"ה וכדין); תפארת שלמה, פרשת נצבים, ד"ה כי אתם ידעתם.

[2] רות ג ז.

[3] רות רבה ה טו.

[4] פרי צדיק לראש חודש שבט, אות ד.

[5] ע"פ חגיגה ה ב.

[6] עיין דרוש סעודת ליל טו"ב בשבט לרמח"ל.

[7] יחזקאל מא כב.

[8] ברכות סד א.

ג. חֵטְא הארץ, שאין טעם עצו ופריו שוים[9], הוא הגורם לכל השינויים של הדרגות, שיהיו באופן מנוגד זה מזה, ובעולם המוסרי והחברותי הוא היסוד לשינויי הדעות שבין האנשים שתפקיד חייהם הוא הרוחניות, המדע, האמונה, התורה והמוסר העליון, ובין האנשים, שהממשלה וההנהגה הוא גורלם, הנדיבים, הגבורים, המלכים, וכל ההמון כולו. אכילת הצדיקים, המרימה את יסוד החיים הכמוס שבכוח הארץ, היא מחזירה את הארץ לתפקידה, והדרגות מתחילות לקבל צורה הדדית, שתהיה מוכנת להתחברות האופיים של המעשיים והרוחניים בכל יסודי החיים (ג נ).

ד. ישנם צדיקים גדולים כאלה, שאכילתם היא כולה אידיאלית אצילית, כהקרבת קרבנות ממש[10], אלא שעוד לא נקבעה בלבם האמונה בעצמם, ומתוך כך הם ממהרים באכילתם וחפצים להפטר ממנה - מתוך תשוקתם הגדולה להיות שרויים באור הקדושה המופשטת של התורה והחכמה האלוהית העליונה. ומתוך שמהירות זו היא נגד טבע הגוף, וגם נגד טבע נשמתם - שבאמת מזדככת היא יותר על ידי אכילתם הקדושה[11] - ימצאו בעצמם עיכובים רבים וגדולים נגד מהירות זו, עד שתחדור אל לבם הבטחה הפנימית, וידעו שהוד האצילות שבחייהם מוסיף הוא הוד על הודו בעסק הטבעי של האכילה, המוסיפה להם חיל לעבודת הרוח הגדולה[12], ומאמיצה באֵמוצם את היסוד של נטיית הקודש בעולם כולו, עד שהם מוסיפים ברכה בעולם, באכלם לפני ד' על שולחנו[13], שהוא מכפר על הכלל כולו, כשם שהמזבח מכפר[14] (ד נד).

ה. כשמזדמן הדבר וצדיק עובד, שיסוד חפצו התדירי הוא התעלות החיים להאורה האלוהית, להשלמת הכל והשלמת העדן של מקור הכל, העושה תדיר נחת רוח ליוצרו, בהרגשתו, בשכלו, בדעתו ובפעולותיו, אם להט הרצון, המקושר באיזה קשר עדנה עם הבהמות הטבעית, נטה מדרכו הסלולה, והנטיה הגופית נצחה בעת התעסקו בפעלה הגופני, ביחוד בשעתא דמיכלא, שהיא שעתא דקרבא[15], עת אשר מתנגשים כוחות החיים

---

[9] רש"י בראשית א יא.
[10] ראה מסילת ישרים פרק כו.
[11] ליקוטי הלכות או"ח, הלכות תחומין וערובי או"ח, תחומין הלכה ה, אות יח; עיין מאור ושמש, פרשת מקץ, ד"ה נוכל.
[12] ליקוטי הלכות או"ח, הלכות פסח הלכה ג, אות ו.
[13] ע"פ יחזקאל מא כב.
[14] חגיגה כז א.
[15] זוהר ח"ג רעב א.

הרוחניים עם הכוחות הבהמיים, בהתגלות פעולותיהם, מיד אחרי הסעודה, שב הוא ומתקדש למפרע, מרים את הנטיה אשר הושפלה, וזרמי החיים, אשר נטו אל ארץ תחתית, והתקשרו עם יחושׂיהם, מתרוממים בשובם לשמי רומם, בעוד רכוש גדול, של ערכי חיים, עמוקים מני ים (ג מד).

ו. כל ניצוצות החיים הפזורים בכל ענין - וביותר בכל מאכל אשר יאכל העלול לבוא ליד הצדיק העליון המשכיל בשם ד' וקשור במחשבתו הטובה בטוב המוחלט - הנם שמחים[16], ורינה וגילה מתעוררת בקרבם, והאוזן הפתוחה שומעת את רנתם, והעין הפקוחה תוכל גם כן לחזות את אור שמחתם וצהלתם. ואף אם לפעמים לא יעלה ביד הצדיק לאכול הכל בקדושה גלויה, סופו להשיב, על ידי תשובתו מאהבה, את הכל מנפילתם (א תשנט).

[16] תפארת שלמה על מועדים - לחנוכה, ד"ה לשבת חנוכה; עיין ליקוטי הלכות יו"ד, הלכות נותן טעם לפגם, הלכה ב; עיין קדושת לוי, פרשת וירא, ד"ה ונבאר עוד פירוש.

פרק ט

הצדיק וגופו

א. כמה נחוצה היא גבורת הבשר לקדושי נשמה[1]. כשרוח החיה שואפת לתפקידים רוחניים עליונים, זהו אות שכבר נתעדן הבשר בעצמו, עד שהוא ממולא בכל טוב וקודש, שהם צבורים ומונחים בקרבו כבאוצר בלוס[2], מכוסה ומוצנע. וכל אשר יאמץ הבשר, וכל אשר יתחזק ויתאדר, יגדל ויחסן גופם של צדיקים קדושי לב וטהורי נשמה, ככה ישאב הרוח העליון ההולך ומופיע עליהם את אור קדשו משמי מעלה, רב חיל, אוצר של דעה, אוצר של תבונה, שארוז ואגוד בבשר העשיר בתוכן, הרבה יותר מכל חכמה רוחנית אשר יעלה על לב אדם לנסחה, מבלעדי המזיגה השמימית של יוצר וצר צורה[3], אשר מדד ושקל גשם[4] עם רוח. וחמדת גבורה זו, שתתגבר באחרית הימים בלִבם של ישראל, ותבא בטהרתה ושיגובה בלבם של צדיקים איתני עולם, היא תכשיר את העולם לספוג אל תוכו את הד קולו של שופר הגאולה, המכין לב לרוחא דמלכא משיחא[5]. ונחה עליו רוח ד', רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ד'[6]. ונקרא שמו אל גבור פלא יועץ אבי עד שר שלום[7] (ג שב).

ב. הכוח, אומץ הגוף, מוכרח להיות נמצא בצדיקים ישרי לב, כדי שתהיה מכרעת הופעת חפץ הטוב את השפעתה בעולם. חלישות הכוח של צדיקים, שהם צריכים להיות נאזרים בגבורה, מחליש את אור העולם[8] (א מד).

---

[1] שבת צב א; דרשות הר"ן דרוש ג.
[2] דבר מעורב (רד"ק עמוס ז יד ד"ה בולס).
[3] ברכות י א.
[4] מל' גשמיות.
[5] זוהר א רמ א.
[6] ישעיה יא ב.
[7] ישעיה ט ה.
[8] האמונות והדעות, מאמר י, ד"ה האחד עשר; מרכבת המשנה לר"י אלאשקר על אבות ו ח; זוהר ח"א לך לך מב ב: "א"ל ולא נקראת אסוותא". ע"ש.

ג. צדיקים באמת צריכים להיות אנשים טבעיים, שכל תכונות הטבע של הגוף ושל הנפש יהיו אצלם בתכונה של חיים ובריאות, ואז הם יכולים בעילוים להעלות את העולם וכל יקומו עימם (ב לג).

ד. הצדיקים צריכים להשתדל שיהיו בריאים וגבורים ברוחם ובגופם, ואז מתגבר בעולם רצון הצדק (מחברת הרצי"ה).

ה. ישנם צדיקים כאלה שגופם קדוש מאוד, והם חלושים במידה מרובה, וצריכים להִטפל הרבה בצרכי גופם, וכל זה הוא מכוון כונה עליונה, כדי שיהיו עסוקים הרבה בעניני גופם, שהם מרבים בזה קדושה גדולה בעולם, ומורידים את האור העליון מראש המדריגה העליונה, עד המשכת האחרית של המדריגה התחתונה של הגופניות, ונמצא שהכל מתברך והכל מתעלה על ידם[9]. ואותם הצדיקים בעצמם תְּמָשֵׁךְ חולשתם כל זמן שלא יגיעו לאותה המידה של התגלות הקודש אשר להכרת עצמם - בתוכיות נקודת קדשם, שהם בשביל כך לא נשלמו בכח האמונה העליונה, להאמין בקדושת אור ד' השופע על חייהם ועל כל תוכן ערכיהם, גם על המערכה החומרית שלהם, ובשביל חסרון אמונה זו, מוכרחים הם לסבול חולשה, כדי שמתוך ההכרח יטפלו בעניני גופם, אבל כאשר יִגָּלֶה עליהם אור החסד העליון, ויכירו את תוכן הקודש ואת המעלות העליונות, שהם עצמם, והעולם כולו עולה עִמם על ידי טיפולם בעניני גופם, בשמירתו ופיתוח כוחו, אז ישובו להיות אדירי כוח גופני. ועוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו[10], להגיד כי ישר ד' צורי ולא עולתה בו[11] (ח עב).

---

[9] עיין שער מאמרי רשב"י, פרשת קדושים; "וסוד הענין, כי האדם צריך שיהיה נשמה וגוף יחד, והם סוד הוי"ה פשוטה ומלואה" (אדיר במרום לרמח"ל); "...בהעשות החלל בסוד הצמצום, אז נעשה מיד סוד גוף ונשמה. כי הא"ס ב"ה הוא סוד הנשמה, והאור המצומצם סוד הגוף" (שם); "ואמר, מאן גופא וכו', וזה כפשוטו, כי הגוף הוא מצד מט"ט, כי הנשמה מצד השכינה עצמה, והגוף מצד מט"ט שמלביש אותה. ואין זה לפי ענין ההתלבשות שזכרתי למעלה, אלא זה הסוד בכלל, שהספירות מתלבשות בלבוש הנמצא בנברא, נמצאת הנשמה מן הספירות, והלבוש ממט"ט. וזה נקרא אמה לשכינה, והיינו שגם זה הגוף מתיחס לשכינה, וזה חשיבות גדול לו, וזה גורם לו שיוכל להיות מאיר ביחד עם הנשמה באור הבא לה" (פירוש מאמר הזוהר, ריש משפטים לרמח"ל).

[10] תהלים צב טו.

[11] שם, פס' טז.

ו. בעלי הרוחניות הגדולים, ממוזג הוא כל כך צדם הרוחני עם צדם הגשמי, עד שבהתמעטות ההשפעה הרוחנית אצלם משתוממים, וגופם מתחלש. והם חיים מזיו השכינה ומאור העליון של הנשמה, שרק באור ד' יביטו וינהרו. והם הם הצדיקים, שהם קרובים לתשובה מאהבה (ג קסא).

ז. לפעמים הצדיקים משתברים במעמד הגוף[12], אפילו במזגים המוסריים[13], כדי שיזריחו את אור הנשמה הרבה (ג קפח).

שינת הצדיק

ח. שינת הצדיקים מכפרת על העולם, מעין כפרה של מיתתם[14] בכמות, וגדולה ממנה באיכות, מפני שהם ישנים כדי לקום לעבודת ד' בבחירה חופשית בעולם הזה, ויפה שעה אחת של תשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא[15] (מכתי"ק. הובא במאורות הראי"ה, ירח האיתנים, עמ' עו).

ט. פועלת היא נשמת כל יחיד במערכי ההויה כולה, כשהטוב מרובה בה מכריעה היא את הטוב הכללי בכוחה, וכיוצא בזה להיפך, השתקעותה של המציאות הפרטית בפרטיותה ממעטת את הפעלתה על העולם כולו, הרוחני העליון. בעת השינה כח החיים הרוחניים שואב הוא ממקורו, מטהר הוא ממעין החיים העליונים, אם נטהר הרצון, והחטא סר ממנו. החטא עצמו גורם חלישות הרוחניות, עד שהשינה סוגרת את כל פעולתו. אמנם יש מידה שהשינה יפה לצדיקים ורעה לרשעים, אף על פי שמצד הגלוי, חלקה החמרי, היא רעה לצדיקים ויפה לרשעים[16]. התשובה לפני השינה מביאה ברכה כמוסה לעולם, ומברכת את הנשמה משפע מקורה (א תרכט).

י. השינה משחררת את האדם מהשעבוד של העולם החיצוני, ועל ידי זה יכול הוא לפשט את נפשו בהפשטה פנימית בכל אורך שיעור קומתו הרוחנית. ביחשׂ החיים שכלפי העולם

---

[12] עיין שבת לג ב.
[13] קידושין ע ב; מידות הראי"ה, ערך צניעות.
[14] תנחומא (בובר), אחרי מות, סימן י; ברכות נז ב.
[15] אבות ד יז.
[16] בראשית רבה ט ו.

החיצוני נפשו מצטמצמת, אבל ביחשׂ חייה הפנימיים הרי היא מתפשטת, מאריכה את מהותה. ונמצא שהיא יורדת עד כל עומק התחתית שבחיים מצד זה, שכל זמן שהאדם הוא קשור עם העולם החיצוני אין העולם הסביבי מניח אותו לרדת כל כך לעומק התחתית, ולמעלה הרי הוא עולה לעומק הרום של החיים שלו, והרי הוא תופס את כללות החיים כולם. ואיזה צד מתגבר בו ביותר, הצד התחתית׳[17], או העליוני, ואיזה מהם נכר בו ביותר בזמן שהוא מתעורר משנתו ובזמן השינה עצמה, זה תלוי לפי מעמדו הרוחני, התלוי במדרגת נשמתו ובבחירתו. כל מה שהוא אחוז יותר בקדושה ובטהרה, באמונה שלמה ובבטחון, ובקדושת ישראל ואהבתם, באהבת הבריות ובצפיית ישועה, הרי הוא מתעלה, והצד העליוני שבו מתגבר, ושולח הוא את השפעתו גם לעומק תחתית, לכל שפלות החיים, וכל האדים[18] העולים וגורמים מחשבות והרהורים, ציורים וטפוסים שונים, הכל נעשה קדוש ונעלה, הכל בא מטללי עדן עליון, ורוח ד׳ חופף עליו. בהתהלכך תנחה אותך, בשכבך תשמר עליך, והקיצות היא תשיחך[19] (ו לג).

יא. כשצדיק קבוע בארץ ישראל גולה לחוץ לארץ, הרי זה לו בחינת שינה[20], ויותר ממנה, ומכפרת עליו ועל כל העולם כולו, והרבה חסדים וידיעות עליונות[21] מתעוררים על ידי תנועה מלאה גודל זאת (מכתי״ק. מובא במאורות הראי״ה, ירח האיתנים, עמ׳ עו).

[17] עיין שער הכוונות, דרושי נפילת אפים, דרוש ב.
[18] עיין קיצור שולחן ערוך, לב כג.
[19] משלי ו כב.
[20] עיין ליקוטי הלכות או״ח, הלכות בית הכנסת, הלכה ה אות יח.
[21] עיין פרי עץ חיים, שער קריאת שמע שעל המיטה, פרק א.

פרק י

הצדיק וקישורו להויה

קישור טובו לכלל ולעולם

א. אין שום אדם יכול להבין את עומק הנשמה של האצילים הגדולים, אנשי השמים, שחיי הרוח הוא כל תוכן חייהם. סוברים העולם שהם אריסטוקרטים, אוהבי עצמם, או בטלנים ועצלים, בשעה שכל העולם כולו נהנה אך מאורם, ואין אוהבי עבודה ואוהבי אדם ומשתתפים בחייהם של כל השפלים במעמד כמותם. ומתוך שהם יודעים את ערכם, ואת ערך חייהם לעולם, הם מכירים את האחריות הגדולה שיש עליהם בשמירת מהותם, כשרונם וכבודם, עד שבאמת כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה[1], והם הם יסודי העולם הרוחניים, עד שאם היה נפסק לרגע הרצון האידיאלי שלהם, המתנשא למרום הקודש העליון, היה העולם כולו הולך ושוקע בהבוץ המגואל של הזוהמא שבחיים ורשעתם המנוולת (ד עה).

ב. עיקר עבודתו של הצדיק היא להיות חפץ בֶּאֱמֶת בתוכיות נשמתו, ובהתגלות הצדק בכל העולם כולו. הצדיק האמיתי חושב תמיד לטובת כלל המציאות, ואיננו מוריד את עצמו מהמחשבה הכללית הגדולה משום מניעה שבעולם, והוא מישב תמיד את כל הסתירות הנמצאות על מחשבה גדולה זו, --- ועל ידי החישובים הללו מעלה הוא את המציאות בכללו לעילוי גדול מאוד (מחברת הרצי"ה).

ג. הצדיקים הגדולים מלאים אהבה הם, ואהבתם הגדולה אינה ראויה שתמלא כל דבר, כי כל הדברים שבעולם קטנים הם לעומת חוש אהבתם. ואין דבר שיוכל למלא את אהבתם, כי אם הענין האלוהי. וכל הדברים שבעולם הם אוהבים, מפני שכולם הנם תוצאותיה של האורה האלהית[2] (א תיז).

---

[1] ברכות ו ב.

[2] תומר דבורה, פרק ג.

ד. מי שהוא צדיק וטוב באמת, צריך לחשוב, הנה ישנם נפשות רבות לאין שיעור, מרגישות וחושבות, והן, כשיהיה רעיונם צלול ומאיר, מלא ישרות ומנוחה, הנן מאושרות במציאותן אושר עצמי, ומאשרות כל אחת את הרבים, שאור האושר הולך ונכפל על ידי השביעה של הטוב[3], במה שהאושר נמצא בשפע על כל. וכשהרעיון חשוך ועכור, אז הנן אומללות לאין שיעור, עולמן חָשֵׁךְ, וכל ההויה כולה נחשבת להן לבית כלא מלא עינויים. ואיך אם כן לא תהיה החובה היותר קדושה על בחירי בני אדם, בעלי הרעיון הטוב, לחלק מטובם לכל, ולהשתדל בכל האמצעיים היותר נאמנים שתהיה השביעה הרוחנית המאשרת את הכל מתפשטת על כל אשר נשמת חיים באפיו (פנקס פ"א פסקאות, מז).

ה. האדם צריך להחלץ תמיד ממסגרותיו הפרטיות, הממלאות את כל מהותו, עד שכל רעיונותיו סובבים תמיד רק על דבר גורלו הפרטי, שזהו מוריד את האדם לעומק הקטנות, ואין קץ ליסורים גשמיים ורוחניים, המסובבים מזה. אבל צריך שתהיה מחשבתו ורצונו ויסוד רעיונותיו נתונים להכללות, לכללות הכל, לכללות העולם, לאדם, לכללות ישראל, לכל היקום, ומזה תתבסס אצלו גם הפרטיות שלו בצורה הראויה. וכל מה שהתפיסה הכללית היא יותר חזקה אצלו - ככה תגדל שמחתו, וככה יזכה יותר להארת האור האלוהי, כי שם מלא חל על עולם מלא[4], ולית שכינתא שריא באתר חסיר[5], וכיון דבאתר חסיר או פגים לא שריא, איך תשרה באתר שהכל נטול וחסר, ואין שם כי אם נקודה דלה מצערה ואפסית, שהיא הפרטיות האנכית לבדה. והתביעה הזאת להיות תמיד נתון ביסוד הכללי, בצרורא דלעילא דביה חיי כולא[6], הוא יסוד נשמת הצדיקים, המתהלכים לפני האלהים, ומתענגים על ד'. והם צריכים להתחזק לדעת את עצמות רצונם, ושלא לעזבו משום מניעה שבעולם, רק תמיד יגדלוהו יקדשוהו ויפארוהו, ויזכו לברכת ד', מיסוד בכל מכל כל[7] (ו ריד).

---

[3] מן התפילה ("שבענו מטובך").
[4] בראשית רבה יג ג.
[5] זוהר ח"א רט"ז ב.
[6] פיוט 'אסדר לסעודתא' מאת האריז"ל.
[7] בבא בתרא יז א; ברכת המזון.

ו. המבקש את אלוהים תמיד, מי שחש בנשמתו תביעה פנימית לאור ד', לצמאון אלוהי, יָעֹז וישמח במתת גורלו. ידע שאהבתו וצמאונו הקדוש איננו בעבור עצמו לבדו, אלא בעד כל העולם כולו, ובכל עת יכוין לזכות את אחיו אתו, את עמו, את דורו, ואת כל הבריות וכל העולמים כולם. ויתגבר בקדושת רעיונו זה וּבְעֹז מחשבת קדשו זאת, ויגלו לו אוצרות חשך[8] חדרי תבונות, ומטמוני חכמה ודעת קדושים. ותמיד יתרומם בשמחת אמת, בעז ובגבורה, בישע אלהים[9] (ז רח).

ז. הצדיקים שהם מלאים אמונה, שגאונות האמונה היא עומדת בהם בגדולת חייה והוד תפארתה, הם נתונים בעולם כמאורות ברקיע השמים[10], ככוכבים לעולם ועד[11], להופיע בגדולת קדושת פאר האמונה האלוהית הבהירה אשר בנשמתם הַמַּשְׂכֶּלֶת[12] על פני כל העולם כולו, ולהאיר אור אמונת אלוהים ד' אמת בכל חדרי הלב והנפש של המון רבה, להחיותם להקימם על עמדם, להצליחם בחיי עולם הזה ובחיי העולם הבא, לפאר להדר את כל העולם כולו, את כל העולמים ואת כל הבריות, בפאר הדר הוד קדושת בהירות האמונה העליונה (ח קעח).

ח. כשמחשבים בעניני האלהות הכל מתעלה, כל המדות מתעלים, והמעשים מתעלים על ידי עילויים של המדות, והעולמות כולם מתעלים, מרוב עונג הגנוז בזיו האלהות, המתגלה על חיי המחשבה, ומשם על ידי צינורות החיים לכל היקום כולו. וזאת היא מדתן של צדיקים מקיימי העולם במחשבותיהם הקדושות, המשפיעות חיים לכל החיים כולם. והם מתעלים בעליוניות גדולה מכל העולם, ומעלים את העולם, ואת כל באי עולם, בעליית מחשבתם, המזלת לשד של חיי עולם על הכל. ומה שאין שום אדם משיג את כוחם של גבורי כח אלה, אין יפעת זיום נגרעת מאומה, והם הנם נשמת החיים, וחיים הם במלא האהבה האלהית, הכוללת בקרבה בצורה כללית את כל פרטי היש, באין צורך של הקטנת

[8] ישעיה מה ג.
[9] תהלים נ כג.
[10] מדרש הנעלם פרשת בראשית מאמר יהי מאורות.
[11] דניאל יב ג.
[12] דניאל יב ג.

דעה וירידה לתהומותיהם, כי ממרומיהם הם מופיעים אור על כל רם, ועל כל שפל, וממדת קונם יש בהם[13] (א תקמ).

ט. המחשבות של הצדיקים, מרבי השלום בעולם[14], המדברים טוב על כל בריה הן מבשמות את הנשמות כולן, מפני שהן מתערבות בסגולתן עם כולן. והעירוב השכלי, הוא רק תוצאה מהעירוב הממשי. ואותו המתק והנועם, שיש בנשמותיהם המקודשות של הצדיקים, ישרי לבב, הדורשים טוב לעמם[15], ולכל היצור כולו, מתמזג עם כל המציאות כולה. והכל מתבסם ומתעלה, והקרוב קרוב אליהם מתבסם יותר מנועמם, וממילא מובן, שעיקר הביסום מקבלים הם נשמותיהם של ישראל[16]. אבל עיקר פעולה זו באה מקדושת ארץ-ישראל, המערבת בכוחה את חיי הנשמות בסגולתה האחדותית[17], חיי נשמות אויר ארצך[18] (ג שסז).

י. יש צדיק טוב לכל, שאפילו כשמעוררים דינים על אומות העולם ליבו כואב בקרבו, ולפעמים עושה הוא נגד נטייתו הפנימית בשביל אהבתן של ישראל, שהם כל כך נדחקים מלחץ האומות, ומכל מקום הוא צריך להתקדש אחר כך מטומאת החיצונים האחוזים בשולי מדות הזעם והרוגז, וחוזר הוא אחר כך למקומו לרומם קרן ישראל בצורה מלאה חסד כזו ששופע ממנה פלגי חסדים טובים על כל העולם כולו, ופוטר הוא את כל העולם

---

[13] מגילה לא א.

[14] ברכות סד א.

[15] ע"פ אסתר י ג.

[16] כתב מרן הרב זצ"ל באגרת ש"א: "והצדיק מוסיף על ידינו אומץ בעבודתו, והרשע - מתמתקת רשעתו באיזה מידה, והרהורי תשובה באים לו, ואפילו הבהמות והחיות מתבסמות לפי ערכן, ואפילו היצורים הנוטים להזיק ולהחריב מתעדנים ומזדככים מזיו הקדושה הנוספת על ידי נשמה אחת השמה לב באמת על הכלל כולו (עיין מכות יא א), ואין צריך לומר גודל האור שמתוסף בצחצחות העליונות בנשמות, ובכל המדרגות של העולמות הרוחניים, שאין קץ ליפים והוד קדושתם וחמדתם. וזה נכון והגון לכל איש ביחוד מזרע עם קדוש, וביותר היושב על אדמת קודש, ובפרט מי שזכה להסתופף בצלצח של עיר ד', שכל ההויה החומרית והרוחנית קשורה בה כקשר הענפים בגזע ושורש".

[17] סנהדרין מג ב.

[18] ציון הלא תשאלי, ריה"ל; ועיין סנהדרין כד א.

מן הדין[19], "אָהַבְתָּ לְצַדֵּק את בריותי ותשנא לחייבם"[20] (מכתי"ק. הובא במאורות הראי"ה, ירח האיתנים, עמ' עה).

יא. ישנם צדיקים כאלה, שהם גדולים ועצומים מאוד, שאינם יכולים לצמצם עצמם בכנסת ישראל לבדה, והם תמיד דואגים ושוחרים את הטוב בעד כל העולם כולו. ומכל מקום גם הם קשורים בנקודתם הפנימית דוקא בכנסת ישראל, מפני שכנסת ישראל היא התמצית של הטוב והמעולה שבכל העולם כולו, ובאהבה וטובה שתבוא לכנסת ישראל חוזרת היא ומקפת את כל היצור, צדיקים הללו אינם יכולים להיות לאומיים על פי התוכן החיצוני של המילה, שהרי אינם יכולים לסבול שום שנאה ושום עולה, שום הצטמצמות ושום התכווצות של הטוב והחסד, והם טובים לכל, כמדותיו של הקדוש ברוך הוא, שהוא טוב לכל ורחמיו על כל מעשיו[21]. והם בכל זאת צופי ישועה[22] אדירים מאוד, מפני שהם יודעים ברור ומאמינים בכל מלוא נפשם הטהורה, שישועת ישראל ישועת ד' היא[23], ישועת העולם ומלואו, וכל אשר בו, ממרומי רום עד עמקי תחת. ולעולם יחזיקו צדיקים עליונים הללו, חסידי עליון, הקשורים בעבותות החסד ואור האהבה העליונה באמת, במדתם הגדולה, מדת החסד הנשגב, ודורשים הם תמיד טובת כל האדם וכל היצור. ומתוך דרישה זו הם מתעסקים בעסק נמרץ ובקשר נשמתי נפלא בצרכיהם של ישראל, בכל הדורות ובכל הזמנים, בכל הדרכים, בכל הערכים ובכל האופנים. והם הם המטים כלפי חסד, האוהבים לצדק את הבריות ואינם חפצים לחייבם, אוהבי צדק ושונאי רשע, דבקים במדתו של אברהם אבינו[24]. ומתוך האהבה הרחבה של כל היצור, מתכנסת אהבה נפלאה לישראל בלבבם, ומפני שהיא מצומצמת במקום מרוכז, מתוך התפשטות גדולה של הרחבה מופלגת, היא רבת הכח והעצמה, ומכה גלים גדולים בנשמה, עד שיש בכחה גם לחמם נשמות רבות, ולהכניס אש הקודש של אהבת ישראל במעמקי לבבם ונשמתם, בשיעור גדול ועצום, המביא לידי

[19] עיין סוכה מה ב.
[20] בראשית רבה מט, ט.
[21] תהלים קמה ט.
[22] שבת לא א.
[23] מגילה כט א; ""לישועתך קויתי" - לישועתך ממש, ישועת ה' שהיה עמו בצרה" (דרוש בעניין הקיווי לרמח"ל).
[24] עיין מיכה ז כ.

מעשה, וגם מבלי שום פעולה מצדם. זורמת היא נשמתם אהבה נפלאה לישראל, ומתוך השלהבת הגדולה של אורם הרוחני בא כח החיים של כל הפעולות הטובות של הלאומיים, המסורים לעניני האומה באמת. כי שורש כל חיים וכל טוב הוא בנשמת הצדיקים העליונים, העומדים למעלה מכל העניינים הקטנים, הממלאים את לב רוב בני אדם בתדירות, ובחביון רוחם זרועי האידיאלים מתגדלים, ומאצילתם הם מתפזרים אל כל רוח, ונקלטים כל זרע למינהו, במקום שהוא ראוי להיות נקלט, ולעשות צמח, והיה צמח ד' לגאון ולתפארת לשאר עמו[25] (ג ד).

יב. כל מה שהאדם מתעלה יותר בצורתו הרוחנית, מרגיש הוא יותר את הערך הגדול של הרבים, הציבור מתחיל להויות חי בתוכיותו, בלבבו ועומק רצונו הוא מרגיש את הצרכים הרבים של הציבור, את גודל הערך של החיים, המפעמים בכללות הציבור, והוא עומד כולו לעיני רוחו כדמות חטיבה אחת, הוא מרגיש את המציאות הממשית של הציבור, ומתמלא אליו אהבה וכבוד אין קץ. ואז הרי הוא מתעלה להיות מנהיג ציבורי אידיאלי, מחשבותיו מתקדשות בקדושת הרבים, ומוסרו מתעלה להיות צדיק לרבים, ואור נשמתו מתחילה להאיר בקדושת אורו של משיח[26]. וכפי מה שהחשק להיטיב מתגבר בו על עניני החיים המוגבלים ותוכניהם, כן יותר ויותר הולך רוחו ומתעלה, ואופקים רחבים עליונים רוחניים, שאין להם קץ ותכלית להשלמתם, בעולמים עליונים, בגנזי מרומים, באוצרות של מעלה, מתרחבים לפניו ומתגלים לרוחו, ובהם הוא רודה, להשכיל ולהיטיב, להרבות אור אושר וקודש. והרי הוא עומד בקשר תדירי עם ההמון הגדול של צבא מרום, קדושי עליון, מעריצי קדוש יעקב[27], מן העולם עד העולם[28] (ג קסב).

יג. כל מה שהמחשבה משוטטת יותר בהענין האלוהי, כל מה שהיא יותר דבוקה בשכל וברצון, ברעיון ובחשק, בדמיון ובציור, בהמובן ובמה שהוא למעלה מן המובן, בהשערה ובנטיה, להקדושה האחדותית של יחוד האל המיוחד ברוך הוא, הרי כל ההויה כולה כלולה בקרבה, כי המחשבה הדבקה בשורש היש הרי כל היש קשור עמה, וכיון שהדעה

[25] ע"פ ישעיה ד ב.
[26] פסיקתא רבתי פרשה לו; זוהר ח"ג לד ב.
[27] ישעיה כט כג.
[28] נחמיה ט ה.

האלוהית כוללת הכל, כל היצורים וכל מחשבותיהם כל תעלומותיהם וכל נגלותיהם, כל העבר ההוה והעתיד, על כן לפי אותה המידה של הקישור האמיתי עם התוכן האלהי באמתתו, חל רוח הקודש על המשיג העובד, הקשור והדבק, וכל תעלומות עולמים מתגלים לו, ואור הגנוז, שהאדם צופה על ידו מסוף העולם ועד סופו[29], מתגלה עליו. ועם כל רכוש עושר ידיעתו, הרי הוא מתמלא ענוה ויראה, דרך ארץ וישוב דעת, אהבת הבריות וחמדת המידות, וכל העולם כולו קרוב אליו ברוח חסד ואהבה, ואושר החיים וכל הברואים כולם נעשה קרוב אל לבו, על הכל הוא מתפלל, עם הכל הוא מיחל ומקוה לחסד ולרחמים, לאורה וצהלה, עם כל בריה הוא מצטער בצערה, ועם כל נשמה הוא מקוה את תקותה, על הכל סוכת שלומו פרוס, ומעין דוגמא של חסד של מעלה מתמשך עליו. וחוזר הרצון האיתן והקדוש ומתיחד עם הידיעה. והתעלומות מתגלות, והנשמות, עם כל תוכניהם, כל מסתריהם ופנימיותיהם, מתגלות לפני רוח ד', אשר בלב איש, אשר ד' אור לו[30], אשר ידע שמו[31] (ו ג).

יד. הצדיקים הגדולים מרגישים תמיד בלבם את הצער של כל העולם כולו, שהוא מצטער הרבה בכללותו על כל קלקוליו, וכל החיים וכל האדם וכל פרטים הברואים שרויים הם בצער גדול מפני הקלקולים שקדמו. והנקודה היותר שורפת שבתוך צער זה, הוא הצער הגדול של כנסת ישראל, שאין חקר ושיעור לגודל צרתה ומכאובה, ואין קץ ותכלית לייסורים החומריים והרוחניים של הגלות. ומתוך עומק הצער הזה המושרש בלבבם של הצדיקים, הנם נדכאים עד אין שיעור וערך, ומתוך דכאותם אינם מקבלים שום שמחה ושום תנחומים מכל דבר שבעולם, כי כל מיני שמחות שבעולם אינם מספיקות כלל להפיג את הצער הגדול הזה. ומתוך שאי אפשר כלל שיסבול אדם יגון נורא כזה שבתוך לבבם של צדיקי אמת, מפני צער העולם וצער השכינה שהיא כנסת ישראל, על כן הם מוצאים תנחומים בשמחת השגת התורה, בנועם ד' שאין שיעור למתקו ושמחתו, ורק על ידי אור שמחת ד' מופג הצער האיום השרוי תמיד בנשמתם הקדושה. אבל מפני ריבו[י] הצער, לא יוכל שפע אור ד' לנוח בלב בקביעות. על כן מתחלף המצב הנפשי של הצדיקים בכל רגע, פעם גובר רוח השמחה בד', ובפעם גובר רוח הצער והיגון על צער העולם וצערן של ישראל. אבל מפני שסוף כל סוף כל הצער יהפך לשמחה, והכל הוא לתכלית טוב עליון לאין שיעור, על כן כח השמחה גובר הוא על כח הצער, ובכללות

[29] חגיגה יב א.
[30] ע"פ תהלים כז א.
[31] ע"פ תהלים צא יד.

הצדיקים שרויים בשמחה תמיד, אף על פי שגדל כח הצער שבלבבם. ולפעמים יש, שאין הצדיק מכיר במעלתו, ונדמה לו שהוא שרוי במרה שחורה רגילה, ובאמת אין זה כי אם מה שהוא מצטער בצערו של עולם. ובזה הוא מזכך את העולם הרבה מאוד. ולפעמים הצדיק מלא מכשולות ופגמים רבים לפי חשבון נפשו, והכל הוא כדי שיהיה נקבע יפה בלבבו הצער של העולם, ושיהיה משתוקק לתיקון העולם כולו בשמחה גדולה והרחבת הדעת, בנחת ובשלווה, כראוי לעולם שברא אותו האֵל הטוב, שהוא צריך להיות מלא טוב (מחברת הרצי"ה).

טו. צריך לצפות תמיד לישועת הכלל היותר גדולה, שהיא עליית העולמות[32], והנשמות כולן התלויות בהם, מעמקי הרע והתוהו, על ידי עליית האדם מתהומותיו אל מרומיו, עד שיבוא להיות דומה לקונו, שיהיה בורא עולמות במאמרו ורצונו[33]. ומה שגם עכשיו נאמר בצדיקים ותגזר אמר ויקם לך[34] זהו רק התנוצצות קטנה מאור העתיד, שיתפשט בכל מילויי הנשמות כולן. ואי אפשר לשער גודל השמחה הפאר והעושר שיש בזה, שכל הצדיקים כוספין ומתאוין לאור גדול זה, ושמחים בו תמיד, כי כל מעשה ד' לעולם הוא קיים, ועדי עד למעלה מכל גבול וכל זמן הוא נצב ועומד[35], וישמחו בך יודעי שמך, כי לא עזבת דרשיך ד'[36]. ואף על פי שאין כח בשום נשמה בזמן הזה להכיל בתוכה את האור הגדול הזה, מכל מקום על ידי החשק הגדול, וההשערה העליונה בגאות ד'[37], בסוד נודע בשערים בעלה[38], ממשיכין הצדיקים על עצמם ועל העולם כולו הרבה קוים, כדמות

[32] עיין בפתחי שערים לרי"א חבר, נתיב פנימיות וחיצוניות, פתח י.
[33] סנהדרין סה ב.
[34] איוב כב כח.
[35] עיין תהלים קיט פט; ספר עץ חיים, שער כג פרק ה; פתחי שערים נתיב עולם התיקון, פתח יט.
[36] תהלים ט יא.
[37] עיין תהלים צג א; תיקונים חדשים לרמח"ל, האידרא קדישא; שערי הלשם חלק ב, סימן י, פרק א, אות ב.
[38] משלי לא כג; זוהר ח"א קג ב.

שערות, מלאות שפע אור וחיים מהאור הגדול הזה, של זקנת העולמות כולם[39], שימלאו באורם וזיום, בדעתם וחפץ טובם, באור פני מלך חיים[40], אשרי כל חוכי לו[41] (א תקסה).

טז. פשטיות ההבנה בהגדולה האלהית, היא מזהרת ומאירה בצחצחות את הנשמה של הצדיק, המתאוה תמיד לאור העליון שיאיר עליו ועל כל העולם כולו. ובכל עת שהזוהר העליון מזריח עליו את אורו, כשם שהוא מתמלא שְׂפָעַת אושר, כן כל המדריגות כולם, מראשית מקור האושר עד עמקי נקודת רגשי נשמתו, מתמלאים עונג ואושר קדוש, וכל המדריגות שמתחתית לנקודת הרגשת נפשו, גם הן מתעלות, ובחשאי נכנס שם איזה חדוה פנימית וקורת רוח מלאה טוב, והכל מתברך ומתעדן, והרשעה והרע והכיעור והמהומה והחושך והמגערת שבהויה הולכת ומתמעטת, מצטמקת ומתכווצת, וחלקים רבים ממנה מתהפכים על פי קרבת שורשם לאור הטוב, ליושר, למנוחה, לקודש ולברכה. ויאמר אדם אך פרי לצדיק, אך יש אלהים שופטים בארץ[42] (א תקעח).

הארת הטרקלין לפרוזדור

יז. העולם הבא וכל חמודותיו, אורו ושפעו, שכלו ותפארתו, גבורתו וחסדו, אור חייו והדר יפעתו, כולו עומד בכליל יופיו וטובו. ומה שהוא בכוחה של הנשמה להתאחד באור מתוק זה, בפאר קדושתו, הרי הוא דבר של מציאות, שעושר הויה גדול יש בה. ומתוך קדושתם של צדיקים, שעולם הבא והארתו האלהית היא תשוקת חייהם, מאיר אור עולם הבא בכל העולם כולו, וחסד של נועם ד'[43] נעשה פרוש על הכל. ושמחת המצות, שהן הן הצנורות, שטל הקודש של נועם עליון ויפעת אלוהים חיים מתהלך בהן בחן זרמיו החביבים, באהבה בתענוגים, מתגדלת בגדולה רעננה, ההולכת ומתגברת מחיל אל חיל. מגן עדן מקבלים את הטיפין העליונים[44], המלאים טל של חיים קדושים וטהורים,

[39] אולי רומז כאן לדיקנא דא"א דאבי"ע.
[40] משלי טז טו.
[41] ישעיה ל יח.
[42] תהלים נח יב.
[43] תהלים צ יז.
[44] עיין זוהר ח"ב רי א.

מסולקים מכל שיקוע חומרי, מכל פחד שוא, מכל רפיון נשמתי, הגבורה והקדושה והתפארת, במסגרת גדולת הדעת (ג ריג).

יח. הצדיקים המופלאים שאין עולם הזה תופס אצלם מקום מצד גבוליו שפלותו וצמצומיו, דוקא הם מוקירים את העולם ומכבדים אותו, מפני שהם רואים בו עולם עליון, זיו טהור ממקור החיים, ויפיו וטובו מתעלה בעילויים גדולים, והרגשת הנועם והיופי שבו מתגדלת אצלם בגודל של קדושה ועדינות עליונה, עד שהנם תמיד חיים חיים מלאים, שיש בהם כל שיקוי הלשד של כל ההנאות האסתתיות, המענגות את החיים במעלה עליונה מאוד[45]. וחושיהם הרוחניים אפילו ביחס להתוכן האסתתי הרגיל, בהכרת היופי שבמראות, שבשירה, שבסדר, שבמדינה ובמוסר, ושבכל ערך, מתכפלים בכפלים אדירים, עד שהם הם הנם מקורות היופי והסידור בחיים[46]. והעולם מזדהר ביופיו ומתעלה בתפארתו על ידי השפעת זיו נשמתם, וכל בעלי אומניות שבחכמות היפות מתעלים, מתעדנים ומתברכים על ידי השפעתם. כי הם בעצמם הנם שרויים בספירת התפארת האלוהית[47], הכוללת בחטיבה אחת כל הדרת שמים וארץ[48], והתפארת הולכת ומתפשטת על כל היצור, ועל כל מעשיהם, על כל רחשי לבם ונטיותיהם, ואור מלך ביופיו[49] הולך ומתגלה עליהם (א תתד).

יט. חכמי לב מכירים באמת את האפסיות של עולם הזה מצד עצמו, והם מעלים את מחשבתם וציור עולמם למעלת עולם הבא ואושרו. ומתוך שהם מסתכלים, שכל ההויה המשך אחד יש לה, ממילא נעשה עולם הזה גם הוא מפואר אצלם, ומתוך כך הם דורשים לתקנו ולשכללו[50], ומזה יבא הרצון של התרבות והשכלול של חיי עולם הזה, על ידי צדיקים קדושי רוח, שתעלה בעז רוח על כל מה שגילה רוח האדם, מצד אהבתו החיצונה

---

[45] עיין ברכות נז ב; שבת כה ב, קיד א.
[46] עיין בבא מציעא פד א.
[47] פרדס רמונים, שער יב פרק ג.
[48] עיין זוהר ח"א לא א; "...והשניה שבה' אחרונה שבשם נברא העולם השפל שעקרו השמים והארץ וכל צבאם. וירמוז יי' אלקים לתפארת ולעטרה כי העטרה ברא עולם השפל בכח התפ' ושתי הכוונות אמת" (מערכת האלוהות, מיוחס לרבי פרץ, פרק ה).
[49] ישעיה לג יז.
[50] עיין מסילת ישרים, פרק א.

לעולם הזה מצד עצמו, מפני שאהבה זו מיוסדת על תוהו ועל שקר, אלא שהדבר נדרש לקיום העולם וישובו, שיהיו משתגעים בעולם[51], אבל יותר הרבה מזה יהיה הישוב הבא מדעה שלמה (א תסח).

כ. אף על פי שסדרי העולם ומנהגיו ונימוסיו, מנגדים הם את ההופעה האדירה של רזי תורה[52], מכל מקום מתגברים הצדיקים על כל, והם חיים אח חייהם על פי סוד ד' ליראיו[53] בשלימות גמורה. והעולם כולו משתעבד להם באמת שעבוד פנימי גם בעת ההעלם, וסוף הכבוד והממלכה הרוחנית של צדיקים העומדים לפני ד' תמיד, לבוא בכל הדר גילויה. והצדיקים עצמם מכירים, שבאמת, העולם וכל נימוסיו, שנראים כל כך מתנגדים לאורה העליונה האלוהית ותביעותיה הנצחיות, הם באמת מסעדים ותומכים לה, סמוכים עליה, והכל אומר כבוד ושירה בלתי פוסקת לקודש ד' שלמעלה. וכשם שקילוסו של הקדוש ברוך הוא עולה מן הצדיקים כך עולה מן הרשעים, וכשם ששבחו של הקדוש ברוך הוא עולה מגן עדן כך הוא עולה מגיהנם[54], וסוף הכל להתעלות, להתמתק ולהתקדש. וחכמת צדיקים מקשקשת לפניהם כזוג[55], בחדות רוח הקודש, ורואים הם את העתיד באור ההווה, ומחיים בזה את ההווה של העולם לאור העתיד, וממשיכים נועם עולם הבא בעולם הזה, ומרבים על ידי זה בעולם שלום[56] וברכה, נחת ועדנים, וכל הבריות וכל החיים מתברכים ומתעדנים, מתעלים ומתקדשים, שקויי טל חיים ומלאי ברכת עולמים (ב רכו).

כא. בינה הוא האידיאל העליון, איך שהעולם צריך להיות, בתכלית הטוב, הנועם והאושר, לא כמו שהוא עם גבוליו ומצריו, וזעירותו, כי אם ברעיון הדרור, המוחלט מכל מועקה שבעולם, עולם מלא, עולם עליון[57]. וממעל לבינה היא החכמה, מה שעולם זה עומד להכיר ממה שיותר עליון ממנו, ומה שהוא יותר עליון מכל אידיאל עולמי בהכרה,

---

[51] עיין בהקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות.
[52] עיין בהקדמת מהרח"ו לשער ההקדמות לעץ חיים, ד"ה "עוד הקדמה למהרח"ו זלה"ה" (דף ה).
[53] תהלים כה יד.
[54] שמות רבה וארא ז ד, וראה עירובין יט א.
[55] ע"פ סוטה ט ב, ועיין אוצר מדרשים (אייזנשטיין), עמ' 67.
[56] ע"פ ברכות סד א.
[57] פרדס רמונים, שער כג, פרק ג.

ואידיאל עולמי מלא בעתיד, הם תמיד מקושרים זה אל זה[58]. וחיי כל העולמים וקיומם באים על ידי הצפיה הנסתרה שיש אל הכל להאושר העליוני הלזה, שהוא נותן בלא הרף את דחיפת ההויה מכלליות כלליותה עד פרטיות פרטיותה, ומהאצילות היותר טהורה ומאירה, עד החמריות היותר טמאה וחשוכה, הכל עומד להתעלות, להאיר, ולהתאחד. ורעיון אחדותי זה, כללי ועליון, ממלא לבם של צדיקים גדולה ושמחה, ומחזק ומחיה את רוחם לעבודה שלמה תמידית, ונותן להם כוח רוחני, של שלום וכבוד, להשלים עם כל נטיות החיים ולהעלותם, לדעת איך לכבד את הבריות כולם[59], ולהסתכל מתוך מעמדם איך הכל עושה רצון קונו[60]. ומתוך עליוניותה של מחשבה זו יודעים הם לברר מכל דבור ומכל תנועה, מכל ידיעה ומכל מאורע דברי אלהים חיים[61]. ואור תורה וחכמת אלוהים מאירה את כל הוייתם מכל העברים, ובקרבם יכבדו את אלהי הכבוד, והדר כבודו מלא עולם[62], וסובב עולם[63], ומעולם עד עולם אתה אל[64], וחסד אל כל היום[65] (א תתקג).

כב. ישנם צדיקים כאלה, שמרוב נטייתם לקדושה עליונה, אהבת עולם הזה מתרוקנת כל כך מלבבם, עד שגם אותו חלק האהבה הראוי להיות בלִבו של אדם לעולם הזה חסר להם, ובשביל כך הם מוצאים פגמים בתכונתם האישית, ואינם יכולים למשול בעולם[66], עד שהם מחזירים את האהבה לעולם הזה, על ידי תפילה שהיא חיי שעה[67], ועל ידי עמקי הלכות[68], וכל עניני הנגלות שבתורה, בהסתעפות פלפוליהם, ואז נעשית אהבתם לעולם הזה אהבה של קדושה, המתאחדת באהבת תורה, והעולם כולו מתעלה על ידם (א תסז).

---

[58] פרדס רמונים, שער ג, פרק ד.
[59] כלה רבתי, ד טו.
[60] עיין כללים ראשונים לרמח"ל, כלל ז; פירוש רמח"ל לנביאים - מיכה ז ח.
[61] ירמיהו כג לו; עיין ברכות ז ב, חולין צה ב.
[62] מתוך נוסח הקדושה שבתפילה.
[63] זוהר ח"ג רכה א.
[64] תהלים צ ב.
[65] שם נב ג.
[66] עיין שמואל ב כג ג ובתרגום יונתן שם.
[67] שבת י א.
[68] ע"פ מגילה ג ב.

כג. אותם הצדיקים, שההסתכלות העליונה שלהם מעכבת אותם מלהתבונן יפה בדברים המעשיים, צריכים הם להביט מלמעלה למטה, כשם שרוב בני אדם צריכים להתאמץ להשכיל בדברים השכליים מלמטה למעלה, מהתוכן המעשי אל התוכן הרוחני. והם הם בני עלייה המועטים, שמסתכלים מעלייתם העליונה אל הבית הכללי, המדור הרגיל של בית ישראל הגוי כולו[69] (ב ש).

ריחוקו מההמון

כד. האדם שנשמתו מאירה בקרבו, מוכרח הוא להתבודד הרבה[70]. החברה התדירית של אנשים אחרים, המגושמים על פי רוב נגדו גם ברוחניותם, מעממת את אורה הבהיר של נשמתו העליונה[71], ומתוך כך פעולתו החשובה מתמעטת, ובמקום ההטבה שהיה יכול להיטיב להחברה על ידי התבודדותו והרחקתו ממנה ברוב הזמנים - שגם אז יש שהיחשׂ הרוחני לא יפסק, ונגד פניו יהיה כל הדור כולו, להתפלל בעדם, ולצייר את עילוים, את אוצר הטוב שבהם[72] - יגרום לה נפילה על ידי נפילתו, מפני ההאפלה שהיא מאפילה את רוחניותו בקרבתם המטרדת[73]. וצריך תלמיד חכם שיעשה עצמו כענק זה לצואר שנראה ואינו נראה[74] (ג שיט).

כה. מזיק מאוד לחסידים, מלאי גבורת ד', ההתחברות הרוחנית עם האנשים הנמוכים, שיש בהם רק יראה חיצונית, והם מלאים פחד, רעה ועצבות שפלה, שהיא פרושה על כל שטח חייהם הרוחניים. גדול הוא מאוד צער הנשמה להשתתף עמם בשיחה, ובתפילה, ובכל עניני קדושה, וצריך הכנה גדולה מאד להיות מגביר את כוח הרוחני ואת האור

---

[69] עיין שבת לג ב.

[70] עיין שערי קדושה חלק ג שער ז.

[71] של"ה הקדוש, שער האותיות, אות צ - צניעות; עיין 'רזי לי' לגרי"מ חרל"פ, עמ' רמז, ד"ה הגדולי דעת.

[72] עיין 'רזי לי' לגרי"מ חרל"פ, עמ' רלח, ד"ה לא כל.

[73] שפת אמת ליקוטים, פרשת ויצא ("כי ידוע שעל ידי חטא קטן של הצדיק באים פשוטי בני ישראל לעונות חמורים, כי כשהצדיק בלי חטא נשמרים על ידו גם פשוטי בני ישראל, כענין בני ישראל ערבים זה לזה, וכן להיפוך על ידי חטאים ועונות בני ישראל גורמים לצדיקים גם כן חטאים קטנים ולכן צריך הצדיק לשוב עבור בני ישראל כי ח"ו הוא גרם להם וכן לבקש מהש"י כפרה על כל עונות בני ישראל ופשעיהם כנ"ל").

[74] עירובין נד א.

הבהיר האלוהי שבנשמה למען הגן על עצמו, שלא תִשפל נשמתו על ידי השִפלות של קטנותם של בעלי היראה החיצונית שאין להם שום חפץ כביר, כי אם חולשת פחדם העצוב (א צא).

כו. המעיינים הרוחניים אינם על פי טבעם אנשים ציבוריים, ודומים הם באופי הציבורי שלהם להפראים הקדמונים, שחוש החברותי היה רחוק מלבם. ודוקא בשביל שאין מחשבתם טרודה בהעסקים הציבוריים ונתוחיהם, הם עסוקים בעומק בהישוב הפנימי של רוח האדם, שהוא הרבה למעלה בערך מכל הסדרים הציבוריים, ומתוך השלמות הפנימית אשר ליחידים, משתפרת ממילא נחלת הציבור כולו. ותמיד תתברך האנושות על פי הערך שיתנו לה אלה הפראים העליונים הבודדים, אשר בְּגָדְלָם מתנשאים מעל כל הערכים החברותיים, ויש להם בחיים אותו הערך העצמי העליון, שהנשמה המאירה מסדרת על ידו את הישוב האמיתי, לאור באור החיים[75] (ד סז).

כז. כל צדיק שמתגבר בחסידות בכל כוח רצונו ובכל עומק הכרתו ותשוקתו הפנימית, אינו צריך לערבב את דעתו בטענה איך יוכל העולם להתקיים אִם התשוקה הרוחנית תהיה כל כך מנצחת, מפני שני טעמים: הא', שהרי אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים, וכשם שישנם בעלי חיים שמיעוט הכרתם הוא מועיל לישוב העולם, כן ישנם כאלה בבני אדם, והם רוב האנשים ביחד עם הבינונים שבאנשי הסגולה. והב', שאם באמת יעלו כל בני אדם למרומי ההכרות, והחיים הקדושים יהיו נתבעים מהם בכל אִמָתם, אז יתעלה הכל, ותנאי ההויה כולה יהיו אחרים לגמרי[76], רמים, נשאים ומעודנים, זכים ומאירים, עד שדוקא אז תמלא ההכרה לדעת מה מאושרים הם החיים העליונים, שכעת הם נראים כל כך מנוגדים מהמציאות הרגילה של חיי האנושיות וחיי הטבע בכלל (פנקס הדפים, א פט).

[75] איוב לג ל.

[76] עיין נידה סא ב; ספר הברית, חלק א, מאמר כ, פרק לא.

קירובו להמון

כח. ההתגברות הרוחנית העליונה מחזקת את התכנים המעשיים ומגברת את ההתענינות בעולם ובחיים וכל אשר בם[77]. רק בזמן החורבן, וקרוב לו, שהחיל הישראלי נעתק מאדמתו והוצרך להכיר את תעודתו רק במעמדו הרוחני המופשט[78], הושרשה ביחידים הדרכה לפרישות מחיי עולם בשביל חיי שעה, וגם על זה יצאה מחאה שמימית[79]. אבל כאשר הגיע התור של בנין האומה בארצה והצורך המעשי של הסדורים המדיניים והחברתיים נעשה חלק מתכנית פעלי הכלל, הרי הם הם גופי תורה[80], וכל מה שיתרחבו הגורמים המעשיים ויתבססו, יותר יפעל הרוח המלא קדושה וחיי אמת על העולם ועל החיים, ואור ישראל יאיר פני תבל בכליל יפעתו (ג שסו).

כט. חלוקת העבודה, דבר מוכרח הוא בין השמימיים והארציים. בעלי הכשרון השמימי, משׂתרע העולם הרוחני לפניהם בכל הודו והדרו, בתפארת שכלולו ומילואו, ומתוך הבהקה גדולה זו, מסתתר הזיו הארצי מהם, ואותו האוצר הגדול של ההוד שבחומר, הזיו שבתפארת הכוח, הפאר שבחיים המסודרים, מתעלם מהם והוא חוזר ומתגלה אליהם בכליל יופיו, על ידי אור החוזר של אותו הנוגה המאיר בבעלי הכשרון הארציים, אשר לעומתם נעלם מהם אותו הזיו הפלאי, השמימי, וגן עדניו בעדם חתום הוא, וגם הם נזרחים מקוי אור רבים שהיחשׂ הזה של ההשפעה העולה מהם אל השמימיים, וזיקי אור עדנים של ההתנוצצות האורה השמימית בשלל צבעיה, ובתענוגיה מרווי ענוגי קודש, מאירים גם להם את מחשכי ארץ (ד לא).

ל. יחידי הסגולה, חושבי המחשבות וגדולי האידיאלים המפותחים, צריכים הם להתקרב אל ההמון בהתקרבות של ענוה, כלומר לדעת שלא רק להיטיב לו ולהשפיע עליו הם באים, כי אם גם ללמוד ממנו[81] ולהיות מושפעים מאִתו. אותה הבריאות הטבעית,

---

[77] שבת לא א; שם לג ב ('חד כנגד'); שם פב א; כלים יז טז.
[78] ברכות ח א.
[79] שבת לג ב.
[80] עיין תלמוד ירושלמי פרק ה הלכה א, העוסק בצורכי כו'; חידושי חת"ס לסוכה, לו א ד"ה דומה לכושי תנן.
[81] אבות ד א.

החומרית והרוחנית[82], הנמצאת בההמון, למרות גסותו וחסרון ידיעתו, היא עולה בכמה דרגות על כל מה שיש מזה בין הגדולים, אשר הרעיונות והתסיסות הרוחניות פגמו את תמימותם ואת שקט רוחם וטוהר נשמתם[83]. מובן הדבר, שעם כל זה עולה היא הרבה המדריגה הפנימית של תלמידי חכמים ותמימי לב, אשר בעומק ידיעה קלטו להם את האור של היושר, האמת והצדק בפנימיותו, מכל מקום תמיד ישארו כוחות רבים, שהקרבה של ההמון אליהם יבסם אותם, ויתעלו הם גם כן, לא פחות ממה שההמון עתיד להתעלות בקרבתם (ג עט).

לא. האנשים הטבעיים שאינם מלומדים, יש להם יתרון בהרבה דברים על המלומדים, בזה שלא נתטשטש אצלם השכל הטבעי והמוסר העצמי על ידי השגיאות העולות מהלימודים[84], ועל ידי חלישות הכוחות וההתקצפות הבאה על ידי העול הלימודי[85], ומכל מקום הם צריכים לקבל הדרכה בפרטי החיים מהמלומדים. והמלומדים צריכים תמיד לסגל לעצמם, כפי האפשרי להם, את הכשרון הטבעי של עמי הארץ, בין בהשקפת החיים בין בהכרת המוסר מצד טבעיותו, ואז יתעלו הם בפיתוח שכלם יותר ויותר. וכן הדבר נוהג אפילו בצדיקים ורשעים, שישנם רשעים כאלה, שהחלק הטוב שנשאר אצלם הוא מבונה בכח טבעי עצמי וטהור כל כך[86], עד שצדיקים צריכים ללמוד מהם ולקבל מהם, ואז דוקא יתעלו הצדיקים במעלתם העליונה. וכן הדבר נוהג גם בכלל האומות ביחש כל אחת מהם לחבירתה, וביחוד בין אומות העולם לישראל[87] (א תסג).

לב. הצדיק שהוא מתערב עם העולם, איננו יכול לקחת משל מן העולם, לומר שיחיה הוא כמו שהם חיים, כי דוקא נפשות [המוניות] יש להם איזו איתנות מיוחדת על המוסר הרגיל, גם בלא המדרגה העליונה של התלהבות אלוהית. והמדרגה הנמוכה הזאת, חסרה היא לצדיקים גדולים, והם מוכרחים לחיות דוקא בתוך האור הגדול שיאיר היטב בנשמתם, ובזה הם זוכים ומזכים (מחברת הרצי"ה).

---

[82] סוכה מח ב.
[83] ישעיה מד כה; עירובין נג ב; ב"מ צו ב.
[84] גיטין נו ב.
[85] סנהדרין כו ב; תענית ד א.
[86] מועד קטן כח ב.
[87] סנהדרין לט ב; איכה רבה ב יג.

פרק יא

הצדיק ויחסו לחוטא

התקשרותו לרשעים

א. כל מה שהאדם הוא יותר המוני, איננו מוכשר להפריד בין הנושא והנשוא, ועל כן למטרת התעלותו, כדי להכין לו דרך אל הטוב, מוכרח הוא לבסס את מעמדו על שנאת הרע[1], ושנאת הרע לא תוכל להפרד אצלו משנאת האנשים עושי הרע, ולא נתנה תורה למלאכי השרת[2]. אף על פי שיש כאן קלקול, שמתוך שנאת נושאי הרע שונאים גם כן את הטוב שבהם, אי אפשר לתכונה אנושית להיות באופן אחר. אבל המידה העליונה של גדולי הנשמה היא לברר ולהפריד, ושנאתם את הרע היא נקיה, ומרוכזת רק בהנשוא הרע בעצמו, והיא בעצמה עוברת במעברה השלילי, ובאה לידי החיוב של אהבת הטוב, ומשום כך אור החסד מאיר בהדר חכמתם (ג פב).

ב. כשמתחברים עם נפשות פחותות של פורצים ורשעים, נפגמים. אבל אם יש בהם איזה דבר טוב, ומתכוונים בההתחברות רק אל הצד של הטוב, אז אם כוחו יפה הרי זה מתעלה. ואפילו ההסתכלות בפני אדם רשע שאסורה[3], אם יש בו צדדים של טוב, ומתכוין בההסתכלות רק לקלוט את הטוב, נראה שיש בזה דרך של מצוה[4]. ואפילו כשיש איזו חיבור לרשע לאיזה צדיק בדרך אהבה, כבר מסולק ממנו איסור ההסתכלות, מפני שעל ידי חיבורו אל הצדיק נחשב כאילו יש בו כבר חלק טוב. ואמר אלישע ליהורם בן אחאב, לולא פני יהושפט מלך יהודה אני נושא, אם אביט אליך ואם אראך[5], משמע הא על ידי נשיאת פנים של יהושפט מלך יהודה שנלוה עמו הביט גם אליו וראהו, ולא חשש לאיסור ההסתכלות בפני רשע, דמהאי קרא ילפינן ליה (א תשלג).

---

[1] ברכות י א.

[2] ברכות כה ב.

[3] מגילה כח א.

[4] עיין אגרא דכלה לרצ"א שפירא, דף קמג א; שם משמואל פרשת וישלח, שנת תרפ"א; ועיין 'רזי לי' לגרי"מ חרל"פ, עמ' רנה, ד"ה ההסתכלות וד"ה מהסתכלות.

[5] מלכים ב ג יד.

ג. אפשר להתועד עם אדם, ולהמשיך את הצדדים הרעים של נשמתו, עד שתשאר מזוקקת. והממשיך מרויח במה שעל ידי שכוחו גדול עושה הוא מצדדים הרעים כחות פועלים לטובה. וזה הוא אחד מהטעמים של מצות דבקות בתלמידי חכמים[6], כמובן במעולים ובעלי נפש גדולה עסקינן[7] (פנקס הדפים ד קנא).

ד. כל נשמה גדולה יש לה עסק עם כל הענפים המסתעפים משורשיה[8], והיא צריכה לתקן את פגמיהם[9], ויש לה זכות לקרב את הרחוקים אפילו יותר מהדין הראוי, כשהיא מַכָּרֶת שהם הנם שייכים לה. ובדור האחרון הזה, עקבתא דמשיחא, ישנם צדיקים כאלה שהם מכירים שנמצאים כופרים גמורים, מסיתים ומדיחים, שהם שייכים לשורש נשמתם, ועל כן הם צריכים להיות מטפלים בתיקונם באופנים נפלאים מאוד, מה שאי אפשר להעלות על הדעת כלל על פי הדרך של המושכל הגלוי (א שכו).

ה. כשצדיקים מתגברים בקדושתם העצמית, שאור החסד מאיר בהם בהזרחה גדולה, יכולים הם לקרוא לתשובה גם את הרשעים היותר מוחלטים, גם את השקועים בכל הזוהמות והקליפות, גם את הכופרים ועזי הפנים היותר נוראים, כי הכל כוסף לאור העליון בהגלותו[10] (א תקעז).

ו. הידיעה היא דבקות רוחנית וכשם שהאדם צריך להִשמר מדיבוק של מחלה, הבאה על ידי כל מגע בעולם, כן צריך להזהר מדיבוקי המחלות הרוחניות, שאפשרות להן לבוא על ידי הידיעה הרעה, וצריך להיות עוצם עיניו מראות ברע[11]. רק מיעוט ההכרה בערכה של הידיעה ובסוד ההכרה תוכל להניא את לב האדם לחפוץ לדעת את הרע. אבל אחרי אשר יעמוד האדם על בירורה של איכות הידיעה, ויכיר שֶׁכָּל מדע הרי הוא מובלע בעצמיותו ביודע, מניח בו את חותמו ונותן לו את מהותו, אז יחדל מחשקו לדעת את הרע, כשם שלא ירצה לאכול את כל דבר שֶׁמָּוֶת בו, אף על פי שמופלא ממנו טעמו, ואף על פי

---

[6] ספרי דברים, עקב, מט.
[7] עיין ליקוטי מוהר"ן מהדו"ק סי' ח וסי' לא.
[8] עיין 'רזי לי' לגרי"מ חרל"פ, עמ' רנ, ד"ה הכבוד.
[9] עיין ספר הליקוטים, מלכים א סימן ב ויהי בעברם כו'; כתבי הגרמ"מ משקלוב, ביאורי הזוהר, דף עו; חסד לאברהם, מעין ה, נהר כה.
[10] עיין פתחי שערים נתיב גדלות דז"א, פתח עה; קל"ח פתחי חכמה - פתח ל, חלק ב, אות ה; שערי הלשם חלק א, סימן יח, פרק א, אות יג.
[11] ישעיה לג טו.

שיכול להיות ריחו מבוסם ומראהו נאה. ומידה זו נוהגת בכל אדם, זולת מה שברוב זהירות, יחידי סגולה רצים באור קדשם דרך האויר של הידיעה אשר לתוכן הרע, בצורת ידיעה כזאת שאין בה משום התדבקות, ועולה בידם, אחרי הזהירות, הציור הנדרש להשלמת הדעת בכללותה[12]. וגם בזה צריך רחמים רבים וזכויות גדולים, ורבים נוקשו ונכשלו. וטוב לפני האלהים ימלט ממנה[13] (ג שנ).

רשע וטוב בו

ז. רוח האומה שנתעורר עכשיו, שאומרים רבים ממחזיקיו שאינם נזקקים לרוח אלוהים, אם היו באמת יכולים לבסס רוח לאומי כזה בישראל היו יכולים להציג את האומה על מעמד הטומאה והכליון. אבל מה שהם רוצים אינם יודעים בעצמם. כל כך מחובר הוא רוח ישראל ברוח אלוהים, עד אשר אפילו מי שאומר שאינו נזקק כלל לרוח ד', כיון שהוא אומר שהוא חפץ ברוח ישראל - הרוח האלוהי שורה בתוכיות נקודת שאיפתו גם בעל כרחו. היחיד הפרטי יכול הוא לנתק את עצמו ממקור החיים[14], לא כן האומה כנסת ישראל כולה[15], על כן, כל קניניה של האומה, שהם חביבים עליה מצד רוחה הלאומי, כולם רוח אלהים שורה בם - ארצה, שפתה, תולדתה, מנהגיה. ואם הִמצא תִּמָּצֵא בזמן מן הזמנים התעוררות רוח כזאת, שיאמרו כל אלה בשם רוח האומה לבדה, וישתדלו לשלול את רוח אלהים מעל כל הקניינים הללו וממקורם הגלוי שהוא רוח האומה, מה צריכים אז צדיקי הדור לעשות? למרוד ברוח האומה, אפילו בדיבור, ולמאס את קניניה - זהו דבר שאי אפשר: רוח ד' ורוח ישראל אחד הוא. אלא שהם צריכים לעבוד עבודה גדולה לגלות את האור והקודש שברוח האומה, את אור אלוהים שבתוך כל אלה, עד שכל המחזיקים באותן המחשבות ברוח הכללי ובכל קניניו ימצאו את עצמם ממילא שהם עומדים שקועים ומושרשים וחיים בחיי אלהים, מוזהרים בקדושה ובגבורה של מעלה (א עא).

ח. עבודה גדולה ומאירה היא להסיר את הכעס מן הלב לגמרי, להביט על הכל בעין יפה, בחמלה של חסד, שאין לה גבול, להדמות לעין העליונה, עינא עלאה, עינא דכולא

---

[12] עיין ליקוטי מוהר"ן, מהדורא קמא, סימן סד אות ג.
[13] קהלת ז כו.
[14] עיין אגרות הראי"ה, אגרת תקנה.
[15] עיין יחזקאל כ לב.

חיורא[16], גם על מה שעושים הרשעים, גם על הרעים היותר מוחלטים ברשעות, לחמול על היותם נשקעים בבוץ הרשעה, ולמצוא את הצד הטוב שבהם, ולמעט את הערך של החובה, ולהרבות את ערך הזכות גם על המסיתים והמדיחים, שעליהם נאמר לא תחמול ולא תכסה[17] - זהו רק בעת שהמשפט נוגע למעשה, אבל בהצד העיוני יש לדון הרבה, למצוא את הכונה הטובה, שהיא יכולה להיות גנוזה גם בהסתה והדחה[18], וכשמוצאים אותה הנקודה מסלקים בזה את כח הארסי שבהסתה עצמה, וכח המהרס שבה הולך ומתמעט, שסופן של רשעים כאלה גם הם להיות מתתקנים[19]. וכשאנו מתבוננים על האגדה האומרת, מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים, מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק[20], אנו חודרים לעומק החסד, שאין לנו להסחף בזרם של שנאה גם על האויב היותר נורא. ומזה אנו דנים דין קל וחומר לאותם שהם גורמים לנו צער בדעותיהם ועניני הריסה שלהם, בשביל מטרות טובות לפי דעתם, וקל וחומר כשהמטרות הטובות הן יוצאות מן הכח אל הפועל ועושות דברים טובים ומתוקנים. אף על פי שעם הטוב יש בו גם כן רע וקלקול, אין הרע מבטל את הטוב. ועל ישרי לב, גבורי כח, העוסקים בעבודת הקודש, באמת ובתמים, לזכך את כל המחשבות, הפועלות בחיים ובמציאותם, מהשמרים שלהן, ולהעמידן על התוכן היותר צח וברור. ואז דוקא ממחשבות המעורבות ברשעה וטומאה יוצא אור גדול, שמחדש כח של חיים, העולה על גבי השמות הרגילים בעולם, ומתאים אל התכנים העצמיים, שהם יותר מבוררים ויותר חזקים במציאות, יותר מאמצים את הרוח, ויותר משפרים את החיים, ומרעננים אותם (ג קנח).

---

[16] עיין זוהר ח"ב קכב ב וכן תומר דבורה פרק שני, החמישית - עיניו כו'.

[17] דברים יג ט.

[18] סנהדרין סג ב; עיין שם משמואל, פרשת קרח, שנת תר"ע.

[19] כתב מרן הרב זצ"ל באגרת קי"ב: "ההרגל לצאת מתלמוד אל תלמוד, ולהינצל מאותה המארה של 'אין שלום ליוצא ולבא' (חגיגה י.), הוא מוכן עתה דווקא. כל עיקר המנוחה, בעולם וביהדות, הוא רק מפני ריבוי המאורות הזורחים ושופעים כאחת. הדרך הישנה של בחירת אחד הדרכים, ללכת בה במתון, לא תקום ולא תהיה... אמנם, "אחר" אחד וגדול חד הוה גבן, שנצח ר' יוחנן ופסק עשן מקברו, אבל את ה"אחרים" הרבים אשר בקרבנו, אותם נְקֻלָה בנורא למען הביאם לחיי עולם, להתם סיגיהם ולהעלות המובחר שבהם לתוך אגודת החיים, ולא ידח ממנו נידח. וכמדומה שבאחד השׂיחים כבר המתקנו סוד ע"ד עבודת התיקון של הנשמות העשוקות והנדחות של דורות שעברו, הראויה ומחויבת לצדיקי הדורות, ועבודת הקודש הזאת אין ראוי לזנוח באחרית הימים, כי נשמותיהם של רשעים הנן מזיקי עלמא, וכשהם מתתקנים חוזר העולם כולו ונבנה בהדרו".

[20] גיטין נז ב.

ט. ישנם צדיקים גדולים מאוד, שכל כך גדלה אצלם אהבת ישראל בכלל ובפרט, עד שאור העתיד של הבטחת "והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדויד"[21] זורח בנשמתם. וכל מה שאחד מישראל עושה אפילו אם היא עבירה חמורה מאוד, רואה הצדיק העליון שאינה עבירה כלל, וכל האומר שחטא בר ישראל, [אינו אלא טועה?] ומידה זו עצמה מגברת בקרב נשמתו העליונה את אהבת הטוב ואת שנאת הרע, כי שורש קדושת נשמת ישראל הוא עצם הטוב השולל את הרע לגמרי. "אך טוב לישראל אלהים לברי לבב"[22] (מכתי"ק. הובא במאורות הראי"ה, ירח האיתנים, עמ' עה).

י. הרשעים, בעלי הפרינציפים, הפושעים להכעיס ולא לתיאבון, נשמתם גבוהה מאד - מאורות דתוהו[23]. הם בחרו בהרס והנם מהרסים, העולם מתטשטש על ידם והם עמו. אבל תמצית האומץ שיש ברצונם היא הנקודה של קודש, שהיא, כשהיא נספגת אל הנשמות המשוערות במהלכן, נותנת היא להן את עֹז החיים. בעתותי גאולה מתגברת חוצפא, ואלה הנשמות הלוהטות, ששום סייג והגבלה לא יוכל לעצור בעדן, מראות את כוחן, והעולם הבנוי וכל יושביו המיושבים, בעלי השיעור והנימוס, מתבהלים משאתם. אוי, מי יגור לנו אש אוכלה! אוי, מי יגור לנו מוקדי עולם[24]! אבל באמת לא היה פחד[25], רק חטאים בעלי נפשות חלושות וחנפים, הם פוחדים[26] ורעדה אחזתם[27]. אבל גיבורי כח[28] יודעים, שגילוי כח זה הוא אחד מהחזיונות הבאים לצורך שכלולו של עולם, לצורך אימוץ כוחותיה של האומה. אלא תחת שבתחילה מתגלה הכח בצורת התוהו, ילקח מידי רשעים וינתן בידי צדיקים, גבורים כאריות, שיגלו את אמתת התיקון והבנין בעֹז רוח של שכל צלול ואמיץ, ובאמץ נפש של הרגשה והתגלות מעשית קבועה וברורה (א רמג[29]).

יא. רואים אנו בעין, איך כל נשמה ישראלית חוצה היא בעז חילה את הים הגדול של תהום התוהו, וכל הגלים של המים הזידונים שהיא צוללת בהם, והיא שוחה בכל כח

---

[21] זכריה יב ח.
[22] תהלים עג א.
[23] עיין בית עולמים לרי"א חבר, קמא א ד"ה תאנא, וכן אפיקי ים לרי"א חבר על מועד קטן יב ב.
[24] ישעיה לג יד.
[25] תהלים נג ו.
[26] ברכות ס א.
[27] עיין שם.
[28] תהלים קג כ.
[29] וראה ההמשך שם רמד.

הפנימי שלה, ובארבות ידיה וכל יצוריה, מתאמצת לבוא אל החוף העליון, אל מקום אור אל אלהי ישראל, מקום האושר הגדול וזיו שדי, מקום מעמד השירות העליון וזיו השכינה, שמרוב אור נגהה, מאירים גם בכל הליכות חיי הבשר והמעשה, המדינה והממלכה, חיים אחרים, טיפוסיים, מיוחדים לישראל, שאור קודש פרוש עליהם, וגם גנוז במעמקיהם. גם כל הנשמות הנראות כטבועות במעמקי תהום גלי ים זועף, כל נשמות פושעי ישראל היותר נפולים, כולם באין נידח הינם שואפים והולכים, שוחים וזורמים, צועקים ממעמקי ים לגיבורי כח, צדיקי עולם, לבוא לעזרתם, לזרוק להם עיגולי הצלה[30], חבל לאחוז. ומלאי רחמים הם צדיקים איתני עולם, עבדי ד', עושי דברו[31] באהבה וחסד ובגבורה גדולה, והינם זורקים להם ברוב חמלה אמצעי הצלה והגנה ומזון כדי העמדת החיים, כל זמן שהם עדיין מתאבקים עם הגלים במחשכים במצולות. גם כל ניצוץ חיים פזור מכל אשר אל החיים יחובר[32] באיזה אופן שהוא, וכל אשר מריח לבנון של מקור ישראל יפריח, באיזה אופן שנדחה, בשגגה או בזדון, בפשע או במרי מלא מרורות, אור עליון, אור חסד לאברהם[33], על הכל פרוש, ובתוך הכל נוקב ויורד. ותהום אשר יחשוב לבלע רכוש עליון, רכוש קודש זה, מוכרח הוא להקיא את הקודש, ואת כל המתייחס לו, גם באופן היותר רחוק. חיל בלע ויקיאנו, מבטנו יורישנו אל[34]. אשרי העם שככה לו[35], אשרי שאל יעקב בעזרו, שברו על ד' אלהיו[36]. אמר ד' מבשן אשיב, אשיב ממצולות ים[37] (ב יד).

יב. החוצפא של עקבתא דמשיחא היא מיעוט אור לשם תיקון העולם, ואינה דומה כלל למאורעות של עבריינות אחרים, שהם היו לקותות גמורות, דרך הריסה. אמנם ישנם בתוך המחנה הזה של בעלי החוצפא גם כן זיקין שהם מוכרחים להיות דועכים לגמרי,

---

[30] הכוונה, גלגלי הצלה.
[31] תהלים קג כ; עיין בראשית רבה וירא מח ח.
[32] ע"פ קהלת ט ד.
[33] מיכה ז כ.
[34] איוב כ טו. ספר הליקוטים פרשת כי תצא, פרק כא, ד"ה ומ"ש ושבית שביו.
[35] תהלים קמד טו.
[36] שם קמו ה.
[37] שם סח כג.

ודעיכה זו תבוא על ידי הארה גדולה של אור תורה מגבורה של מעלה[38], על ידי הופעת צדיקים גדולים מאוד. אור צדיקים ישמח ונר רשעים ידעך[39] (ב קז).

יג. ישנם תיקוני עולם כאלה, שאי אפשר להם שייעשו על ידי צדיקים, כי אם על ידי רשעים ואנשים פגומים בדיעות ומעשים[40]. אמנם על ידי תשובה מאהבה, והתאמצות גדולה להרבות קדושה בעולם, בתפילת צדיקים ישרה, זוכים שגם צדיקים יוכלו להשתתף באלו התיקונים, שעל פי הסדר הנהוג אינם רגילים לצאת כי אם מידי רשעים ואנשים רחוקים מהקדושה. תיקונים הללו כוללים תיקונים חברותיים, כמו מכשירי עבודת אדמה, מלחמות, שישנן מהן שהן דרושות הרבה לעולם[41]. המצאות מעשיות, וישנם מהם תיקונים רוחניים של כמה חכמות מעשיות ושכליות, שהנשמה המעוטרת בחסידות ובהתנשאות נפש לקדושה אינה יכולה לחדור לפרטים הללו. רק על ידי עלייה גדולה של המהלך הרוחני אפשר לזכות לברכה עליונה זו, של כיבוש כל תיקוני עולם על ידי צדיקים ואנשי קודש[42] (ב קצא).

יד. הצדיקים העליונים הם מלאים חסד, מפני שהם מרגישים שאם יעזב[43] עליהם העולם, מתוך האור הגדול שבנשמתם, הרי הם מסולקים מכל עניני החומר וישוב המדיני, ונמצא העולם חרב, וזאת היא בודאי רעה רבה, ונמצא שצריכים גם כן הרשעים משוקעי התאוה להיות בעולם, כדי שעל ידם יתקרר רשף האהבה להעולם העליון, לציורי ההשכלה והדבקות האלוהית, עד שהעולם הולך ונבנה ומתבסס, ובזה הם מלאים אור חסד, ומלמדים זכות גם על הרשעים[44]. אבל הצדיקים שאינם גמורים[45], שהם מרגישים בקרבת העולם, וחשים שאינם צריכים כלל לכח מפריד בינם ובין הקדושה, בשביל בנין העולם, אדרבא מרגישים הם בצערם של כל מיני הבלבולים בדעות ובמידות, שבאים להם בעטים של רשעי העולם, הם בשביל כך מלאים קצף ושנאה על הרשעים, ואוחזים במדת הדין.

---

[38] מדרש רבה, במדבר יט ד.
[39] משלי יג ט.
[40] עיין עזרא א א; קידושין ע ב ואלה העולים וכו'; ויקרא רבה אמור כו ב.
[41] עיין באורות המלחמה.
[42] כתב מרן הרב זצ"ל באגרת תקנ"ה: "והלואי שיתן השי"ת בלב כל הכשרים והצדיקים שבדור דעה לעשות לטובת ישוב אה"ק עשיה ממשית".
[43] עיין רש"י שמות כג ה.
[44] עיין 'רזי לי' לגרי"מ חרל"פ, עמ' רנ, ד"ה לולא.
[45] ברכות ז א.

אבל הם גם כן צריכים לישב את דעתם, שכל צדקתם ואור הטוב שבהם בא להם רק על ידי קישור הנשמה באורם של הצדיקים העליונים, קדושי עליון ממש, ואלמלא הרשעים היו הללו נפרדים לגמרי מן העולם, ולא היה העולם עומד כלל. על כן, אף על פי שמצד צערם הפרטי לפי מדתם מצטערים הם על הרעה הגדולה, שהשיקוע החומרי ושִכחת הקודש של הרשעים גורמים להם, מכל מקום מצד הטובה הכללית של אורם של צדיקים, צריכים הם גם הם להשאיר מקום לנקודות של חסד בלבבם, ולהמליץ לפעמים זכות גם על הטבועים ביון המצולה של הזוהמא החומרית, ובזה יפעלו טוב גם לעצמם, גם לעולם כולו, כי הרי האיגוד של רעיון החסד העליון בעצמו מחזק את יחוסם של הצדיקים הבינונים עם צדיקי עליונים, מלאי אור החסד, כהנים הגדולים לאל עליון, הטוב לכל ורחמיו על כל מעשיו[46], ארך אפים לצדיקים ולרשעים[47], המטים את העולם כולו כלפי חסד[48] (ג קי).

טו. הצדיקים הבהירים, שרואים את כל העולם נדון בטוב[49], הם מזככים את הכל מצד בהירות רעיונותיהם ומצד הזוהר של הטוב המיושר שבחפצם הטהור, הם מסלקים את כל קלקולי העולם ואת כל הרשעה מיסודם, הם מעמידים את כל התכונה של הסכלות ושל הרשע של העולם בתור מסכים[50], שהם רק מתקנים את הזרחת האור, מכינים לו מקום שיוכל להאיר בעולם, אבל לא מקלקלים ולא מהרסים אותו. והדבר תלוי במידת האור עצמה, כי אורה קדושה מצומצמת הלא אינה צריכה סְתומים כדי לאפשר את ההנאה מזיוה, ועל כן לערכה, כל גסות, כל נטיות חמריות, וקל וחומר כל רשעה וכסילות, הרי הוא דבר מקלקל, מְעַוֶּת ומחליא, והנשמה מתטשטשת על ידם, והנפש מתמלאה רוגז חלי וקצף על מציאותם. מה שאין כן גורל הצדיקים העליונים, בעלי ההשכלה האלהית הבהירה, נושאי טהרת הרצון, שהאור המבהיק העליון שוכן בהם. הם מכירים, שהאור הטהור הוא הרבה יותר גדול מכח העולם לשאת אותו, ועם כל זה מוכרח הוא להיות מאיר בעולם, והכרח הוא, מצד טבע העולם, שיהיו מסכים רבים להסתיר את האור, והמסכים הם הם הרשעה ונושאיה, ונמצא שכל אלה גם כן מכלל תקון סדרו של עולם הם. ולכן כל עיקר גודל צערם הלא הוא ממה שמצטערים בעלי האור המצומצם, שאין בכוחם לראות

---

[46] תהלים קמה ט.
[47] עירובין כב א.
[48] אליהו רבה פרשה כד.
[49] אבות ג טו.
[50] תקט"ו תפילות, תי"ז; שערי הלשם חלק א, סימן א, פרק א, אות ו.

איך כל הרשעה כולה איננה כי אם מסך המתקן את הזרחת האור. על כן אתי משיח לאתבא לצדיקיא בתיובתא[51], ובהתעלות הצדיקים למידת התשובה העליונה יוכר להם, שהאור הגדול הוא לאין חקר והוא מופיע בעולם כעזוז גבורת חסדיו, ולולא המסכים הרבים שבאים על ידי כל סוגי הרשעות, החמריות והרוחניות, היה העולם מתטשטש מרוב זיו[52]. ונמצא שהכל חוזר לתיקון העולם, וכל הרשעים מתתקנים וחוזרים למוטב בהיותם מכירים את תפקידם, ועיקר ענשם של הרשעים בא על אשר צערו את הצדיקים בעולם המצוצמם, והצדיקים העומדים במרחבי יה באים ומוציאים את הרשעים מכל מצרי שאול, והכל נעשה מלא עז וחדוה, עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו, גם ברכות יעטה מורה, ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון[53] (ז רז).

מבטו על הרשע

טז. הנשמות שהדבקות האלהית היא יסוד חייהן, חשות הן את עומק הצרה שיש בהריקניות של מעוט התורה והמצוה במהות נשמתם, והן יכולות לדון את החורבן הגדול של רשעים, שוכחי אלהים, עד כמה צלמם נבזה[54] הוא, ועד כמה אומללים הם באמת הרשעים הללו, שהם חכמים בעיניהם[55], וחושבים שלא חסר להם דבר, בלכתם אחרי שרירות לבם הרע[56] (ג צג).

יז. הצדיקים שהם רחוקים מן החטא, אינם יכולים לצייר את עומק הגנות של החטא כמו הבינונים, שהם קרובים אליו וצריכים הם ממנו שמירה מעולה. אמנם, ריחוק זה של החטא אשר לצדיקים, המביא להם מיעוט הכרה ברוח המזוהם של החוטא, גורם להם גם כן תכונה של נטיה כלפי חסד וחפץ של סליחה, וחפץ זה מועיל לאמץ את לב נואשים ולפתוח שערי תשובה (ג שמב).

---

[51] זוהר ח"ג קנג ב.
[52] פתחי שערים נתיב פרצוף א"א, פתח ו.
[53] תהלים פד ז-ח.
[54] ע"פ תהלים עג כ.
[55] ע"פ משלי כו ה.
[56] ירמיהו ג יז.

פרק יב

הצדיק ואהבתו

אהבתו לכל

א. הקשור בקשר של אהבה אל הכלל כולו וחפץ בתקנתו וטובתו, הרי הוא מקושר גם כן אל הרעים והחטאים שבו, ובזה יש מוצא לפגימה בקדושת הנשמה הטהורה, החפצה רק בקודש וטוב אמיתי, ובכל זאת מתעצמת כל כך נפש הצדיק, האוהב את הכלל, באהבת הבריות, אהבת האדם, וביחוד אהבת ישראל, עד שאיננו נסוג אחור משום דבר, ואפילו מפני פגימה רוחנית שלו[1]. וסוף דבר שהוא מברר את עצמו כל כך עד שהוא מתקשר בתמצית הטוב של הכלל כולו, שבאמת כללות הכלל הוא לעולם טוב, טוב ד' לכל[2], והוא מתרומם עוד יותר על ידי אהבה זו, ועל ידי התרוממות הרוח שלו מתרומם גם כן הכלל, עד שאפילו הפרטים הרעים של הכלל הולכים ומתבסמים על ידי קישור של הנפש של הצדיק, האוהב את הכלל באמת, בהם. אלא שמי שזו היא דרך עבודתו, צריך שיברר את עצמו מאוד, ויהיה זריז וזהיר, שמעשיו ורעיונותיו וכל הרגשותיו יהיו באמת נתונים לטובת הכלל כולו, שזהו באמת מה שנוכל להבין מתואר רצון ד', שאז המחשבה הרוחנית שלו היא מתאחדת עם האיחוד של הכלל, ולא תאונה אליה רעה[3]. אבל מי שבא להתקשר אל אהבת הכלל ונפשו עופלה[4] בקרבו בפניות פרטיות שלו, אף על פי שניצוצי טהרה של אהבת הכלל גם כן יש בו, מכל מקום אין הנשמה שלו עצמה מרוכזת ומאוחדת כראוי, וממילא אין קישורו עם הכלל כולו איתן, ויוכל להיות שתכוון סגולת קישורו אל הצד הגרוע והרע שבכלל, והטוב והסגולה שבכלל תתרחק מקשר נשמתו, ואז הוא נפגם באמת, הקשר הזה. ועל כן אנו מוצאים חוש טבעי בהרבה בני אדם, בעלי יראה ותורה, שאינם חפצים להתקשר כי אם באהבת הטובים שבבני אדם ובסגולת האומה[5]. וזהו באמת דרך נכון לפני כל אותם שלא

---

[1] זוהר ח"ב קצא א; מגלה עמוקות, ואתחנן, אופן נח ואופן קכ; של"ה ואתחנן, תורה אור ג.
[2] תהלים קמה ט.
[3] ע"פ תהלים צא י.
[4] ע"פ חבקוק ב ד.
[5] עיין אגרות ראי"ה, אגרת תקנה.

נתבררו כראוי. אבל לא כך הוא דרך ד', הראוי לשלמי הנפש, אשר כח בידם לברר את עצמם ואת נטיותיהם, שהם חייבים, לבד האהבה היתירה לסגולת האומה, לאהוב את הכלל כולו, ולצפות לישועתו בכללו, לישועת כל פרטי הכלל כולו, באין פירוד כלל וכלל, ואם הם מוצאים בנפשם איזה ירידה או לקותא רוחנית על ידי הקישור לכל הכלל מפני חלקיו הירודים, לא יסורו אחור מדרך ד' הכללית הנאותה להם, אלא יזדרזו להקנות לעצמם את הבירור הראוי, באופן שיהיו יכולים להיות מקושרים אל הכלל כולו, מצד תמצית טוב ד', הטוב האמיתי, השרוי בו, ואז לא תגרם להם אהבתם האצילית שום פגם וירידה כלל, כי אם עליה ותוספת טהרה גבורה וקדושה (א צד).

ב. לפעמים, מתוך החשק הגדול שיש לצדיק לשלמות העליונה, ולאשתאבא בגופא דמלכא[6] בשלימות אמיתית, כשמבלבלים אותו, נכנס הוא בכעס גדול על העולם, ויצאו דברים מפיו כרוגזה וקפדנות על יחידים או על רבים[7], אבל אין הדברים יוצאים כלל מן הלב, והם בכלל פצעי אוהב[8], כי לב הצדיק מלא אהבה רבה לכל הברואים, בין לצדיקים בין לרשעים, בין לישראל בין לאומות העולם, ואפילו לכל בעלי החיים בכלל ובפרט, ואת הכל הוא מכריע לכף זכות. ומי שיודע בעצמו, שעיקר תכונתו היא תכונת החסד ההטבה והאהבה, אף על פי שלפעמים, מתוך איזה צער ומרירות, יבטא בשפתיו איזה דברי כעס וקפדנות - אף על פי שצריך הוא לישב את דעתו, ולשוב בתשובה על כל דיבור ורעיון שהוא שלא כשורה ושאינו על פי השלימות האמיתית של המדות הטובות - מכל מקום לא יפול לבו על זה כלל, ועל זה נאמר אשרי אדם לא יחשוב ד' לו עון ואין ברוחו רמיה[9], ועל פי רוב, הפסקות כאלה מוסיפות אחרי עברן אורה יותר בהירה בנשמה, והופעת אהבה יותר אדירה וחודרת, ותביעה פנימית להתפלל על הדור, על כל צרכיו, וביחוד על הרשעים שיחזרו בתשובה[10], כדי שיהיה העולם מתוקן על פי האידיאל האלוהי, שזהו עטרת החפצים כולם, שֵׂכֶל מלא דעה ויושר אנושי בהיר באמת משתוקק לזה תמיד, ותאות צדיקים אך טוב[11] (ג קע).

---

[6] זוהר ח"א ריז ב.
[7] שבת לא א; יומא ט ב; ירושלמי ברכות פרק ד הלכה ב.
[8] משלי כז ו.
[9] תהלים לב ב.
[10] ברכות י א.
[11] משלי יא כג.

ג. כל מה שההסתכלות הרוחנית נעשית יותר טבעית לאדם, נעשות כל הבריות יותר חביבות ונכבדות בעיניו, כי הרוחניות החיה שבכל בריה, יקרה ונשגבה היא למאוד, וכפי בהירות הסכיה[12] הרוחנית, מתנוצצת התכונה העצמית והמהותית של כל בריה נגד עיניו, ואין כל גוף מוגלם יכול לעלות בכבודו, גם כשיהיה מלא חמדה חיצונית, עד אותה המדרגה החמודה שניצוץ קטן רוחני שבצעיר שבבריות מגיע אליו[13]. ואהבת החיים ואהבת הטבע, אהבת האדם ואהבת החברה, האומה, המשפחה, העצמותית האידיאלית של עצמו, הולכות ומתפשטות, מתאחדות בזיו חיי החיים ומושפעות ממקורו. וכל מבט, כל שרעף, כל הגה וכל תנועה, המושפעת ממלא חיים של עצמיות חשובה ועליונה של בעל הסתכלות אצילית זו, מלאים הם חיים, ברכה, אושר וכבוד. וזהו רז היקר הסגולי, שמיחס העולם הגדול לאנשי קודש, שהם הם האוהבים והמכבדים הגדולים של הבריות, שכשהם באות להכרה זו, מקיימים הכל בהם. כי מכבדי אכבד[14], ואני אוהבי אהב[15] (ד עט).

ד. והצדיק תמיד עומד בין האלהים ובין העולם, מקשר הוא את העולם, האילם, החשוך, להדבור והאורה האלהית. כל חושיו של צדיק אמיתי נתונים הם להקישור האלהי של העולמות כולם[16]. תאותיו, חפציו, נטיותיו, הרהוריו, פעולותיו, שיחותיו, מנהגיו, תנועותיו, עצביו, שמחותיו, צעריו, ענוגיו, כולם בלא שום שיור הנם אקורדים של המוסיקה הקדושה, שהחיים של האלהות, בהיותם מפכים בעולמות כולם, נותנים על ידם את קולם קול עז[17]. ונשמות לאין קץ, אוצרות חיים לאין תכלית, הממלאים את כל היש, רק הם בהתאמצם לעלות מתחתית עומק שעמום שפלותם לרוממותה של חדות החופש האלהית, מקור העדן והעונג, הם הם הדוחפים את כל מפעלות הצדיק, אשר הוא תמיד מכהן בעבודת הקודש, שכל חייו הם קודש לד', אמת גדולה חיה בלבו, גבורה חיה ומנצחת ערה בנשמתו, והוא חש את גדלו והוד גודל חפצו, ולפי גדולתו רבה ענותנותו[18], פחות מניצוץ של רשף קליל נגד מרחבי כל עולמים הוא בעיניו באמת,

[12] "יסכה - לשון הבטה" (משך חכמה, דברים כז ט).
[13] עיין בראשית רבה, לך לך, לט יד.
[14] שמואל א ב ל.
[15] משלי ח יז.
[16] של"ה, תולדות אדם, בית ה' (כד); חסד לאברהם, מעין א נהר כג.
[17] תהלים סח לד.
[18] "...מלמד שכל הצדיקים כל זמן שגדולה מתוספת עליהן הם משפילין את עצמם" (פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) במדבר פרשת במדבר [המתחיל בדף פא עמוד א]).

נגד הגודל של תפארת אלהים חיים, שמפעֵם תמיד ברוחו. אהבה לאין קץ לאלהים היא משוש גילו, וחיבה פנימית לכל היצור, ידידות נאמנה לכל הבריות, ואהבה מסורה לכל דרגותיה, למשפחה, לחברים, לעם, לאדם, לחי ולצומח, ולכל יש ומצוי, היא חקוקה בכל מלֹא צדקה במורשי לבבו. גבורת שמים וכבוד מלא אונים מלאים הם כל שרעפיו, ודבורו נחל עדנים מלא חיים ומפעל, אומר ועושה, גוזר ומקיים[19], ותגזר אמר ויקם לך, ועל דרכיך נגה אור[20] (ג ל).

אורות האהבה

ה. גדולתה של הצדקות וחדותה הפנימית תלויה היא במה שהיא מוכשרת להיות צופיה את הטוב העתיד. אין הזמנים חוצצים בפניה, כל העובר הרי הוא כקצף על פני מים[21], וכל הרע והכיעור המקצר את הדעת[22] הכל עובר הוא. הנצח הוא מובטח אל הכלל כולו, והטוב המוחלט הוא מלא עולם גם בהוה, ומוכן להתבלט ביותר בכמה שדרות בעתיד. ההתפתחות[23], שרגילה היא להיות נשואה על כל לשון, כשהיא מרחבת את תכנה, הרי היא מקור של כל צדקות ישרות וקדושה, והיא משרה את הנועם האלהי על כל נשמה. החשבון הוא פשוט: מאחר שהכל מתפתח לטובה, אם כן הכל מתעלה, ובכן הכל מתוקן לסעודה[24], ולטוב הגמור, והרי שביעת הרצון מהמציאות היא גלויה, וחסד עליון הולך הוא וניצוק בכל מילואה של הנשמה. וזו היא מגמת מדת הטוב של צדיקים, שממלאתם אהבת ד׳ ואהבת העולם והבריות כולן (א תקיא).

ו. כשהאהבה הלאומית מתגברת, מתלהבת היא על תורת ישראל, לאהבה אותה בין בלמוד בין במעשה, והחשק המתפתח מביא לידי אהבה מפעלת את הבליטה של הפרטים ופרטי הפרטים, בין בתלמוד בין בקיום המעשי. וצריך כל צדיק להגביר בעצמו ובעולם את אש האהבה הלאומית בישראל, ולהגבירה בכל מיני השפעות שבעולם, ובטוח יהיה שסוף כל סוף תבוא אהבה כללית זו לבישול פריהּ הגמור עד כדי הולדת

---

[19] ע"פ ברכות נז ב.
[20] איוב כב כח.
[21] הושע י ז.
[22] עיין סנהדרין קא א וברש"י שם.
[23] "תורת ההתפתחות" ("אבולוציה").
[24] אבות ג טז.

תולדותיה, שהם המעשים, המדות והדעות של כל התורה כולה בכל מלואה וטובה; וכל מה שאנו רואים שישנם אנשים מתאמרים באהבת ישראל, ולבם רחק מהתורה, מלמודה וקיומה, הוא מפני שעדיין אהבתם בוסרית היא, וכרמינו סמדר[25] (ג קעא).

[25] שיר השירים ב טו. ""וכרמינו סמדר" - אלו היונקים" (ילקוט שמעוני שיר השירים רמז תתקפו); "...להמשיך גם התיקון למטה לצדיקים של ישראל, שהם בסוד סמדר" (פירוש רמח"ל על הכתובים), ועיין פירוש רמח"ל לשמות, ד"ה התאנה חנטה פגיה.

פרק יג

הצדיק וייסוריו

ייסורי הצמצום

א. החכמים הגדולים כואבים הרבה בנפשותם פנימה, מפני שהם צמאים לשלמות כזאת שהיא למעלה מיכולת האדם. וסוף מכאובים כאלה להתהפך למקור עונג וחיי נצח (פנקס הדפים ג מח).

ב. היסורים הפנימיים שסובלים הצדיקים, על אשר אין הרגש של הקדושה טהור בהם לפי תאות נפשם וחשק נשמתם, הם ממרקים את הזוהמא[1] של העולם כולו. וכדאי הוא לשאת בדומיה את כל העקיצות של החוחים הסובבים את השושנה הקדושה[2], כדי למתק על ידי היסורים הפנימיים הללו את כל מרירות החיים ולהרבות על ידי זה בעולם רוח קדושה, שלום ואהבה (ח רז).

ג. חוץ מהבושה של היראה[3], המאירה תמיד את דרך החיים, עם כל מכאוביה הנעימים, הממתקים את הבשר ואת הרוח, חודרת היא הבושה הפנימית מצד המחשבה. הדבקות האלוהית היא נשמת החיים של צדיקים יסודי העולם, והם תמיד מלאים צער ובושה, על אי האפשרות להלום את הרעיון האנושי עם האורה האלוהית, עם הגודל והשיגוב האלוהי, והם מתמלאים תמיד בושת פנים פנימית, הזה הוא תוכן ראוי לגודל וקודש האל הגדול הגבור והנורא מרום קדוש ברוך הוא, אשר לו דומיה תהלה?[4] והצער והבושה הללו הם הם מעלים אותם תמיד, ואת היסורים הללו הם

---

[1] שבת קמו א; שערי קדושה חלק א שער א.
[2] עיין זוהר ח"ג רעח ב; תיקו"ז קכד ב.
[3] תיקו"ז צב ב.
[4] תהלים סה ב.

מקבלים באהבה[5], עושים באהבה ושמחים ביסורים[6], ועליהם הכתוב אומר, ואוהביו כצאת השמש בגבורתו[7] (ו צ).

ד. חוש מיוחד הוא להכיר את הקדושה האלהית בייחודה, סגולה זו מיוחדת לישראל. יראה פנימית מיוחדה ועריגה של אהבה מגודלה יש בתוכיותה של הכרה פנימית זו. המייחד השלם, הוא הצדיק הטבעי בעצמיות נשמתו, אינו חפץ שום דבר כי אם את היחשׂ התדירי עם השלימות האלוהית. התורה, התפילה, המצוות, המידות הטובות, וכל התנועות, השיחות, הנטייות וההנאות שלו, כמו כן כל הצער והמכאובים שלו, הגשמיים והרוחניים, כולם הינם גילויים שלמים, שהשלימות של גילוי אור אלוהי מתנוצץ בהם. ובכל הוא מלא חרדת קודש ואהבת עולמים, ביטחון בד' ישגבהו תמיד, ואור אהבה יאיר תדיר כל מחשכיו. תשוקתו הוא המרחב האלוהי שאין לו קץ ותכלית, וכל מידה וכל הגבלה מצערת אותו, והוא מקבל את היסורין הללו של הצמצום[8] באהבה, מפני שסוף סוף רואה הוא בכל את יד ד', המרחיב את כל לאין תכלית, ומצמצם את כל לאין ערוך (ב רעח).

ה. גדולי הדעה מלאים הם יסורים, על שאין ההמון נותן להם את האפשריות להביע את מחשבותיהם הגדולות. והיסורים הללו והאימה הזאת מפני ההמון, איננה באה מתוך מה שהם יראים שמא יזיק להם ההמון בגופם או בממונם, בכבודם או בכל אשר להם. אין ראוי אדם להכנס בגדוד של טהורי המחשבה, שהם הם גדולי הדעה באמת, אם לא נצח כבר את היראות השפלות הללו כולן. אבל יראים הם מפני ההמון מאהבתם אותו, ומהאחריות המוסריות הגדולה שבנפשם של מאורי עולם הללו. יראים הם שלא יזיקו את ההמון הכללי, שלא יפסידו את מוסרו[9], ושלא יהרסו את קיבוצו בזה שיתנו לו טוב גדול כזה, שאינם יכולים לקבל אותו ולא ליהנות מאורו, כהבעת מחשבותיהם הגדולות של הגדולים הללו בטהרתם, שההמון מוכן הוא תמיד לקלקל את מגמתם ולטשטש את צורתם, ולהבינם באופן כל כך מסורס, עד ששפע האור הזה הוא עלול

[5] אבות ו ה וברש"י.
[6] שבת פח ב.
[7] שופטים ה לא.
[8] עיין כללים ראשונים לרמח"ל, כלל ב; מלחמות משה לרמח"ל, כלל ב.
[9] עיין מידות הראי"ה, ערך תוכחה.

רק לשבר את כליהם הקטנים[10], ולאבד את מדת הטוב המוגבל שלהם שהם מחזיקים בו לפי מדתם. אבל מעבר מזה, החשק להשפיע ולהיטיב אינו נותן מנוחה. האורה המלאה שבנשמה דוחקת את בעליה ואומרת לו - השפיע! והאדם שגורל קודש זה הוא גורלו, נתון הוא תמיד ביסורי הצדיקים, שהם עם כל מרירותם ממרקים את גופו, ומצחצחים את נשמתו יותר מכל יסורי גוף ונפש המענים שבעולם (א תקסז).

השפעת ייסוריו

ו. מה שצדיק סובל עון הדור ומכפר עליהם ביסוריו זהו דבר מורגש[11]. כל אחד ואחד מישראל לפי מדתו מצטער הוא מעון הדור. וכל מה שתכונת הנפש נעשית יותר עדינה ויותר נקיה, נעשה הצער ההוא יותר ממולא באהבה. וכל מה שהצער, הבא על ידי האהבה אל הכלל, אל האומה, מדכא יותר את הלב, כך הנפש מתרוממת אל מרום הטהרה העליונה, והיא מתאמצת ללכת בדרך טובה וישרה, בדרך קדושה עליונה, כאילו היא נתבעת להשלים את מה שהוא חסר מצד הדור. ובזה באמת משלמת הנפש הטהורה של הצדיק את המחסור הכללי ורישומי הטוב, שהם מתגברים על ידי היחיד, שצער הרוחני של הרבים נוגע בלבו, הולך הוא ופועל על הכלל, פועל הוא גם כן בגלוי להלביש את הקדושה לוית חן וחסד, ופועל יותר מכל זה במסתרים, בסגולת הנפש, החבויה מעין כל רואה (א קמט).

ז. הרעיון של הצדקת הדור, נוטל מקום בלב לסבול לפעמים יסורים הממרקים עוון כדי לזכות את הדור[12]. הנטייה הנפשית הזכה מכרעת את העולם כולו, ביסוד האחדות הרוחנית של הנפשות[13], וכשמצד אחד מתרבים עוונות שמורידים את הנשמות למחשכים, מתגברים הצדיקים לצחצח את רוחם לשאיפות נשגבות מאוד, בהפלגה גדולה. ואם הנטייות הגופניות מעכבות את הציור המלא ואת עוז החפץ של שאיפת

[10] "מה שאין כן הבינונים שהטומאה רבתה בנפשם אם היה גילוי הקדושה גובר בהם, היה ח"ו ביטול הנפש בסוד שבירת הכלים, לכן הוצרך להתנהג עמהם ברחמים בסוד כיסוי הלבושים, וזהו עצם המתקלא לבסם הדינים בחסדים כדי שיתקיים העולם, כי אין יכולים להתנהג על פי מדת הדין הגמור" (פתחי שערים, נתיב פרצוף א"א, ו).

[11] בבא מציעא פה א.

[12] גיטין נו א.

[13] עיין אגרת שא למרן הרב זצ"ל.

הטוב והקודש, מענים הם ישרי לב הללו את נפשם לפעמים, עד כדי שיוחדר האור ותימלא הנפש הגות קודש במידה מליאה, המכרעת בתמציתה לטובה גם נפשות חוטאות וגסות. וכשאין היכולת הגופנית מגיעה עד כדי לקבל עינויי גוף ונפש בשביל הדור, מצרפים הם זכי לבב את החסרונות של הדור בכוונת היתרונות המוסריים שהם מוציאים אל הפועל. ולפעמים רוחם מתנדב עד שלא יחפצו להחזיק להשפעת עצמם גם את המוכרח להם מהפרנסה הרוחנית, וחפצים הם בכל לב שבתפילתם יוכללו כל פושעים, ובאור תורתם ומצותם יתבסמו גם רחוקים, אשר הגות רוחם ובהמיותם החומרית הרחיקה אותם מגבול הקודש ומאור המוסר. וחפץ זה פועל הוא ברוב חילו, ומעדן הוא בלא ידיעה מצד המקבלים נפשות רבות, ומפרנס אותן בדרך מופלא, למעלה מהסדר הרגיל, כי אם בכוחם של צדיקים יסודי עולם, הממלטים אי נקי בבור כפיהם[14]. על כן הצדיקים הטהורים אינם קובלים על הרשעה, אלא מוסיפים צדק, אינם קובלים על הכפירה, אלא מוסיפים אמונה, אינם קובלים על הבערות, אלא מוסיפים חכמה. וכל המניות המתווספות אצלם בחשאי, פועלות את פעולתן לטובה במידה שכל ההתפעלויות המעשיות לא יוכלו להגיעה[15] (ב צט).

ח. קשה מאוד לסבול את החברה, את הפגישה של אנשים שרויים בכל מהותם בעולם אחר לגמרי, שהאישיות השקועה במהלכים רוחניים אציליים, בשאיפות מוסריות גבוהות, אין לה מגע שמה. ומכל מקום סבל זה דוקא הוא מצחצח את האדם ומעלהו. השפעתו הרוחנית של האדם הנעלה על הסביבה, שבאה דוקא עם הפגישה התדירית, מטהרת את הסביבה, מעלה חן של קודש וחופש על כל מי שבא במגעו. והאצילות הזאת של חן קודש זה חוזרת אחרי כן בצורה יותר איתנה ופועלת על המשפיע עצמו, והרי הוא נעשה חברותי, מלא אצילות וקדושה, שהיא מדה יותר רוממה מהתוכן המקודש העומד בבדידותו, שהיא גורלו הטבעי של האדם שעסקי הרוח העליונים הם יסוד חייו (ג שטו).

ט. התשובה, כמה נחוצה ונכבדה היא להאיר את אופק החיים כולם. הצינורות הרוחניים נסתמים מפני חטאת האדם. הצמאון האלוהי, וכליו כולם, שהם הארת המוסר המעשי והתכוני במהות הנפש, מפרפר הוא, מתחיל לפרכס ולהתנועע תנועת חיים, וחוזר ונופל, מפני שהעבטיט של זוהמת הפשעים מכבידים עליו. ולא רק חטאת

[14] ע"פ איוב כב ל.
[15] נראה שצ"ל להגיע.

האדם היחיד, כי אם ביותר חטאת הציבור. יחידי הסגולה המקוים לאור ד' סובלים מחטאת הציבור כולו. אהבתם אל הכלל עזיזה היא לאין חקר. עַצְמוּת הטוב שבנשמתם עורגת דוקא אל הטוב הכללי, והכלל, כשהם נמשכים אליו, מטמא אותם במגעו מפני החטאים הנדבקים בו. אמנם סובלים הם ברצון צדיקי אמת כל הסיתומים[16], כל היסורים החומריים והרוחניים, רק שיבואו למטרתם, להשכיל ולהיטיב, להרבות טוב ואור, לפלס נתיב סלול לאור ד' ונועמו שיכנס ישר בכל לב ורוח, למען יתענגו הכל על טוב ד', למען ישמח ד' במעשיו[17] (פנקס פ"א פסקאות, נח).

י. הצדיק העליון, השוקק לסוד ד' ליראיו[18] תמיד, חייב להאמין שלא יבוא שום חטא על ידו. ואפילו אם נראה לו שהוא נכשל באיזה חטא, ישוב מאהבה, כי גם מה שנראה לו שהוא חטא צריך על זה תשובה, כמתכוין להעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה[19]. אבל בפנימיות לבבו צריך לדעת בבירור, שכיון שהדבר בא לידו, הוא בודאי טוב נעלה, ורוח ד' נחתהו[20] להוציא יקר מזולל[21], ושיסבול עוד על זה מכאובי נפש, ממה שהדבר מתדמה לחטא. ויסורי הצדיק הם ממרקים לא רק את גופו לבדו, ולא רק את נשמתו לבד הם מצחצחים, אלא בכל העולם כולו הם מוסיפים אורה ומירוק, ומקרבים ממש גאולה וישועה. וראוי לדעת שכל המחשבות שלפעמים אם היו עולים בלב אנשים בינונים, היו מחריבים את כל עולמם הרוחני המוסרי, הן הן מלאים מתיקות וקודש עליון בפנימיותן. והצדיק, שאור ד' מופיע בקרבו ותורת אלהיו בלבו[22], גבהו מחשבותיו ממחשבות המון האנשים וחכמיהם וצדיקיהם, ומסילת קודש עליונה סלולה לו, היא אורח צדיקים[23]. וכל מה שיבורר לו יותר כבודו העצמי, וגדולות קדושות רצונותיו, ובהירות הכרותיו האלהיות, כן יתרחב אורח צדיק זה, והיה לדרך אשר רבים יבאו בו. ועמך כולם צדיקים[24] (א תריח).

---

[16] עיין ברכות נז א; מו"ק כה א; סוטה מח ב.
[17] תהלים קד לא.
[18] תהלים כה יד.
[19] נזיר כג א.
[20] ע"פ תהלים קמג י.
[21] ירמיה טו יט.
[22] תהלים לז לא.
[23] עיין משלי ד יח.
[24] ישעיה סא כא.

יא. עולם תוהו עומד הוא לפנינו כל זמן שאין אנחנו מגיעים לידי התיקון העליון של אחדותם של כל זרמי החיים וכל הנטיות השונות אשר להם. כל זמן שכל אחד מתנשא לומר אני אמלך[25] ואני ואפסי עוד[26], אין שלום בעצָמנו[27], ואין שם ד' מופיע עלינו, שמא גופיה דאקריה שלום[28], אשר אור האמת רק ממנו ועל ידו מופיע. כל עמל החיים, ביחוד העמל הרוחני של כל המחשבה, מוכרח להיות פונה רק כדי לגלות את אור השלום הכללי העליון, היוצא לא מתוך דחיה של איזה כח, של איזה רעיון, של איזה זרם, של איזה נטיה, אלא מתוך הכנסתו של כל אחד מאלה לתוך הים הגדול של אור אין סוף, ששם הכל מתאחד, הכל מתעלה, הכל מתרומם, והכל מתקדש. חביבים הם היסורים הרוחניים, שכל עובד אמיתי, עובד אלוהים אמת באהבה גמורה, סובל על ידי השאיפה הקדושה הטהורה והנאצלת הזאת, אבל דוקא היסורים הללו הם הם הממרקים את הנשמה, ומביאים אותה, ועל ידה את העולם כולו, לידי האושר המרומם, לידי שאיבת רוח הקודש[29], לידי הגלותה של השכינה העליונה, ולידי הדבקות האמיתית באור חיי כל החיים. ואתם הדבקים בד' אלהיכם חיים כולכם היום[30] (ח רנט).

מחיקת רישומי העולם

יב. צריכים צדיקים לעבור בנהר דינור כדי להמחק מהם ציורי עולם הזה[31]. אמנם, אם התגברו גם כן בעבודתם האלוהית עד שכל עניני עולם הזה קודש הם, וכל שיחותיהם הם דברי תורה וחכמה עליונים[32], אז פוסק נהר דינור את השפעתו המכאבת מהם, ואינם מתבטלים אפילו כהרף עין מקישור אהבה בתענוגים שהם מקושרים בו בקדושתם, רק הולכים מחיל אל חיל[33], בלא שום הפסק והפרעה כלל (ו כז).

---

[25] מלכים א א ה; ועיין חולין ס ב.
[26] ישעיה מז ח.
[27] ע"פ תהלים לח ד.
[28] זוהר ח"א פו א.
[29] עץ הדעת טוב, פרשת שופטים.
[30] דברים ד ד.
[31] חסד לאברהם, מעין ה נהר יג; אבן שלמה (תוספאה) לרב יצחק מאלצאן, פרק י סי' טז-יח.
[32] סוכה כא ב.
[33] תהלים פד ח; ברכות סד א.

יג. גדולים הם יסורי היצירה, הנתָקת האדם מהעולם העכור, שכוחות החיים החומריים כולם כל כך מושרשים בו, אל עולם האצילות והטוהר, ששם הנשמה האנושית היא אזרחית ופועלת בחופש כוחותיה. אמנם כמה גדול הוא גם כן עונג היצירה, בזה שהנשמה מוצאת היא את מנוחתה. את תעופת חייה העצמיים. וצריך כל יוצר לחשוב חשבונו של עולם זה, שלא יקוץ ביסורי האהבה של היצירה, כי רק על ידם יזכה לאותם הענוגים העליונים המופלאים שלה. ולא ידאב רוחו בקרבו גם אם רבו יסוריו היצירתיים, שלפי מדתם יגדלו העונג והברכה. ולעולם אל יבקש את התענוגים העדינים לבדם בלא יסוריהם, כי אז הם אובדים את עדינות ערכם. ואין האור החי מתגלה מהוד של מעלה כי אם דוקא על ידי אותו המירוק של ההסכמה הנפשית, לשמח ביסורים[34] שהם הם מקורי העידונים (ח מה).

[34] תענית ח א.